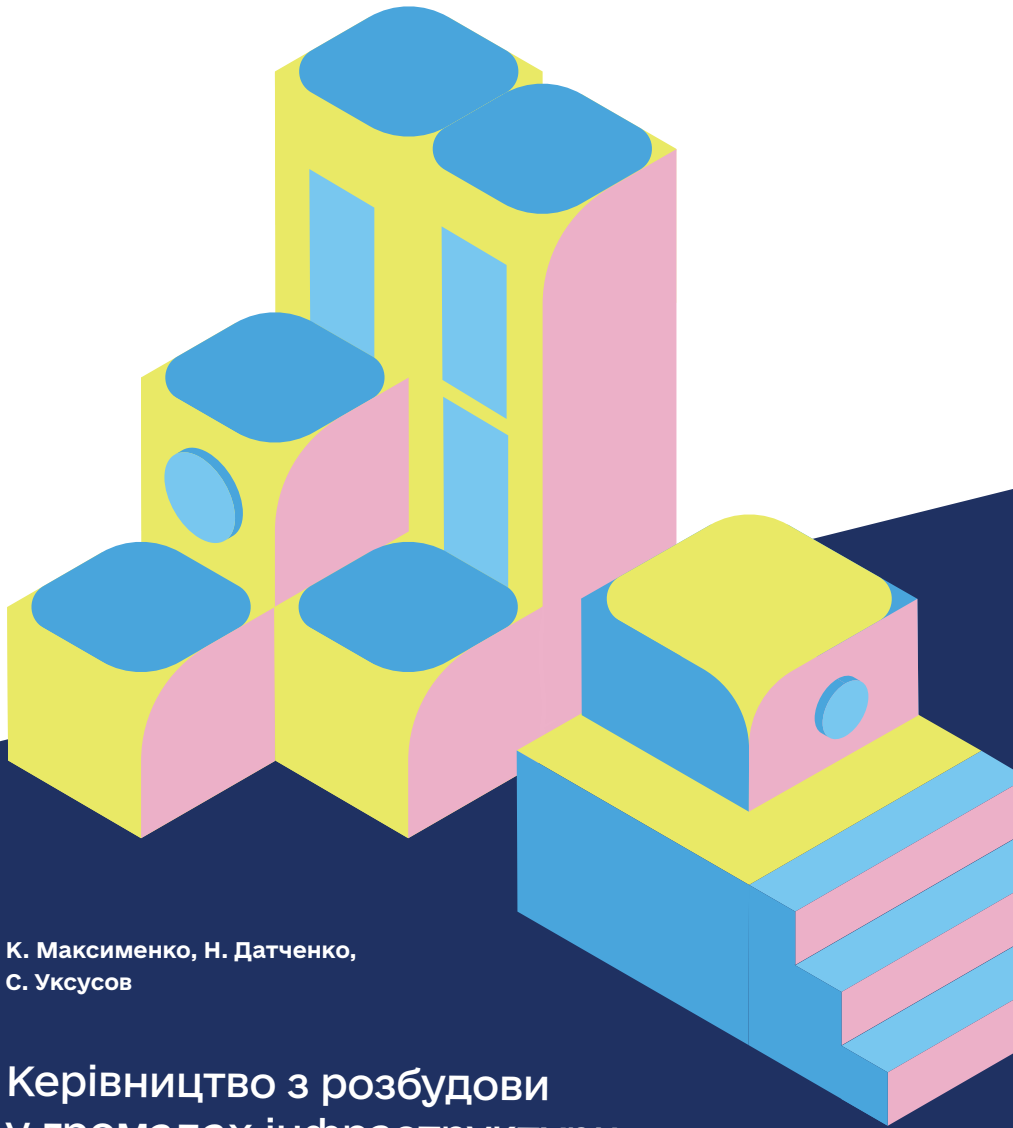

К. Максименко, Н. Датченко,
С. Уксусов

Керівництво з розбудови у громадах інфраструктурних об'єктів для надання соціальних послуг сім'ям із дітьми

unicef KFW

Керівництво з розбудови у громадах інфраструктурних об'єктів для надання соціальних послуг сім'ям із дітьми / Максименко К., Датченко Н., Уксусов С. — Київ, 2023. — 120 с.

Керівництво містить опис етапів будівельних робіт, необхідних для створення в територіальній громаді центру, який надає соціальні послуги дітям та сім'ям із дітьми. Рекомендації розроблені на основі досвіду впровадження проєкту СПІЛЬНО у цільових громадах Донецької та Луганської областей.

Видання стане у нагоді представникам органів місцевого самоврядування, керівникам та спеціалістам структурних підрозділів із соціального захисту та соціального забезпечення, надавачам соціальних послуг, представникам інших установ і закладів соціального спрямування, службам у справах дітей, громадським організаціям та всім зацікавленим у розвитку соціальної інфраструктури територіальних громад сторонам.

Публікація була підготовлена до початку повномасштабної війни в Україні і містить посилання на досвід громад, які є тимчасово окупованими або перебувають в зоні активних бойових дій. Тому у посібнику не йдеться про обов'язковість ремонту та оснащення бомбосховищ та укриттів, що є обов'язковою умовою сьогодення для усіх громадських приміщень, де можуть перебувати діти.

Зараз важливо враховувати нові будівельні норми щодо будівництва захисних споруд цивільного захисту^{1 2}.

На жаль, на момент виходу публікації більшість відновлених центрів у Луганській та Донецькій областях, про які піде мова у цьому посібнику, або зруйновані, або суттєво пошкоджені внаслідок повномасштабної війни. При цьому ЮНІСЕФ вважає за потрібне поширювати досвід цих громад у створенні соціальної інфраструктури, направленої на захист та підтримку сімей з дітьми.

Публікація підготовлена в межах проєкту СПІЛЬНО. Соціальні послуги для сімей в громаді, що впроваджується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку через Німецький банк розвитку (KfW).

1 <https://e-construction.gov.ua/opublikovano-proekt-dbn-v22-52023-zahisni-sporudi-civilnogo-zahistu>

2 <https://dsns.gov.ua/uk>

Над керівництвом працювали:

Катерина Максименко, авторка тексту, експертка з оцінки, спеціалістка з питань гендерної рівності, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні;

Наталія Датченко, спеціалістка з захисту дитини, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні;

Сергій Уксусов, інженер-будівельник, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Ілюстрації, дизайн та верстка — Олександра Корчевська-Цехош

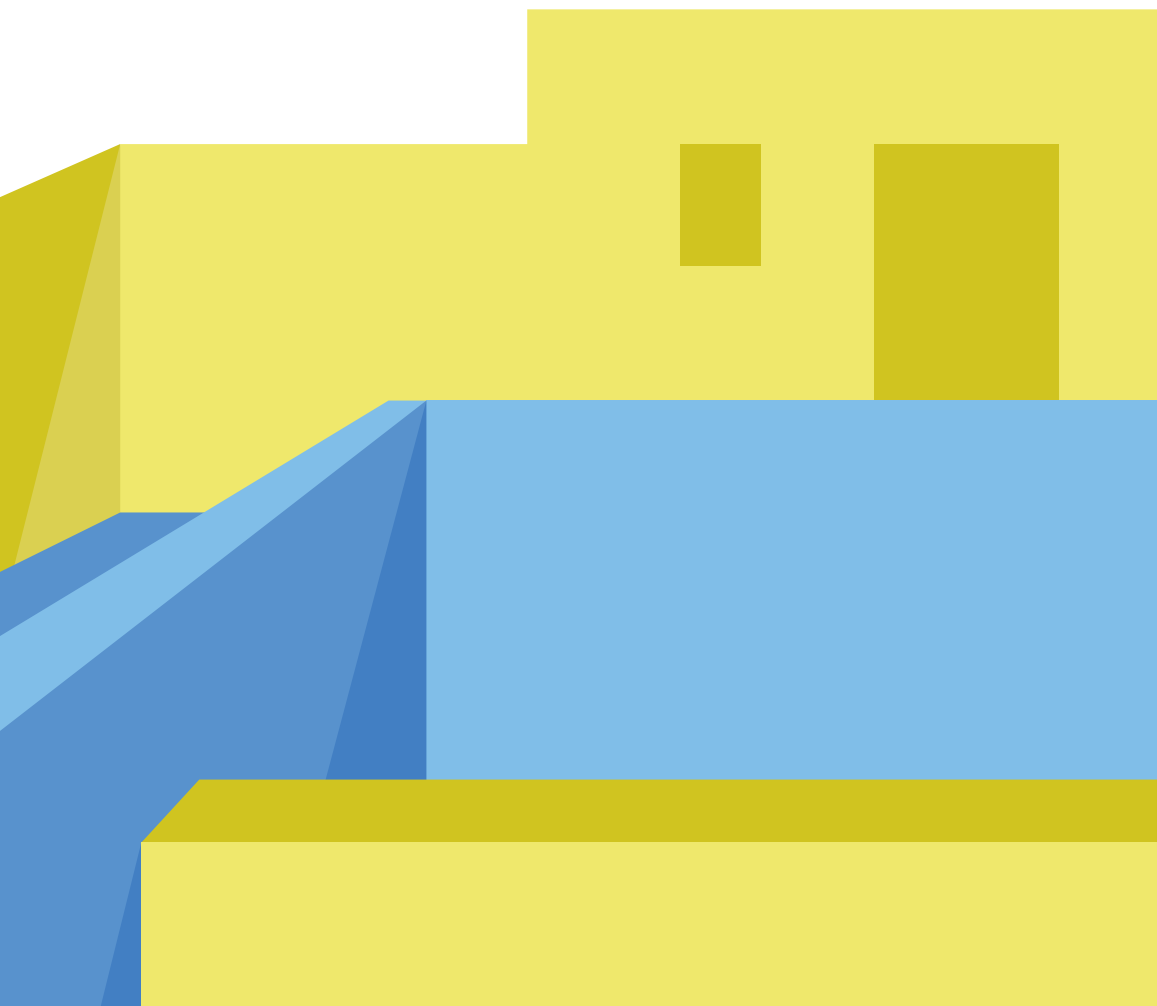
© 2023

Зміст цього видання є винятково відповідальністю автора та жодним чином не може сприйматися як такий, що відображає погляди німецького уряду чи Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ).

Зміст

Подяки	5
Вступ	6
Скорочення	8
Глосарій	9
Короткий зміст	18
Просторове планування центрів підтримки сімей з дітьми	24
Етапи будівництва центрів підтримки сімей з дітьми	30
Вибір об'єкта для ремонтних робіт	32
Підготовчі роботи для створення об'єкта соціальної інфраструктури	38
Розробка технічного завдання для ПКД	42
Вибір та закупівля послуг із розробки ПКД та здійснення авторського нагляду	43
Проектування	45
Експертиза ПКД	53
Підключення об'єкта до зовнішніх мереж комунікацій	55
Закупівля послуг будівельної компанії та технічного нагляду	61
Отримання дозволу на будівництво	63
Будівельні роботи	65
Підготовка технічного паспорта будівлі	70
Введення готового об'єкта в експлуатацію	72
Додаток 1. Організація послуг для сімей з дітьми на базі комунальних установ громади	78
Центр соціальних служб	82
Центр соціальних послуг	88
Центр комплексної реабілітації осіб (дітей) з інвалідністю	91
Інклюзивно-ресурсний центр	94
Додаток 2. Функціональне наповнення приміщень центрів СПІЛЬНО.	98
Робочі кімнати фахівців із соціальної роботи	98
Кабінети спеціалістів	100

Приміщення для денного догляду дітей	104
Темна сенсорна кімната психологічного розвантаження	107
Світла сенсорна кімната для групової роботи	108
Тренінгова зала	109
Інклюзивна кухня	112
Санітарний вузол	114
Функціонал приміщень передпокою	115
Благоустрій та облаштування вуличних майданчиків	117
Пропоновані варіанти-ідеї поєднання теплих кольорів	119

Подяки

Це Керівництво є результатом аналізу досвіду впровадження проєкту СПІЛЬНО. Соціальні послуги для сімей в громаді (2019-2021), яким охоче поділилися залучені представники територіальних громад, партнери, експерти проєкту та отримувачі послуг.

Ми щиро вдячні нашим колегам на місцях — представникам органів місцевого самоврядування й надавачам соціальних послуг у територіальних громадах: Троїцькій, Білокуракинській, Біловодській, Чмирівській, Новопсковській територіальних громадах Луганської області та Дружківській, Сіверській, Соледарській, Бахмутській, Миколаївській, Сартанській територіальних громадах та місті Маріуполі Донецької області.

Вступ

У цьому Керівництві узагальнено досвід проведення будівельних робіт під час створення центрів СПІЛЬНО, покликаних бути майданчиками для надання соціальних послуг дітям і сім'ям із дітьми. У 2019–2021 роках Дитячий фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні реалізовував комплексний проєкт «СПІЛЬНО. Соціальні послуги для сімей в громаді» із упровадження соціальних послуг у 12 обраних територіальних громадах Луганської і Донецької областей.

Цей проєкт впроваджувався у Біловодській, Білокуракинській, Троїцькій, Новопсковській, Чмирівській, Бахмутській, Дружківській, Миколаївській, Сіверській, Соледарській, Сартанській територіальних громадах та місті Маріуполі. Завдання проєкту включали розбудову й оснащення сучасних центрів надання соціальних послуг, розвиток кадрового потенціалу соціальної сфери громади, розвиток місцевого адміністрування та адвокатування фінансування центрів із місцевих бюджетів.

У запропонованих матеріалах використовується поняття центр підтримки сімей з дітьми або Центр на позначення обладнаного та наповненого соціальними послугами простору, у якому сім'ї з дітьми отримують соціальні послуги.

На сторінках видання розглянуто етапи будівельних робіт під час створення об'єкта соціальної інфраструктури громади. Варто зазначити, що Керівництво приділяє увагу будівельним роботам лише на вже зведених об'єктах, оскільки саме такий досвід був реалізований у межах проєкту в 2019–2021 роках. СПІЛЬНО. Соціальні послуги для сімей в громаді.

З іншими складниками впровадження соціальних послуг, таких як визначення

потреб громади у соціальних послугах, соціальне планування, налагодження міжвідомчої взаємодії у разі виявлення та необхідності екстреного реагування у випадках ризиків для безпеки дитини, впровадження технології ведення випадку під час надання послуг, рекомендуємо ознайомитися в іншому виданні, підготовленому в межах проєкту – «#Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження інтегрованих соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах»³.

3 З 2022 року назву СПІЛЬНО використовують для дружніх до дітей просторів – Дитячих точок СПІЛЬНО – створених ЮНІСЕФ Україна в рамках реагування на гуманітарну кризу, яка посилювалась в лютому 2022 року у зв'язку з війною.

Скорочення

БТІ — бюро технічної інвентаризації

ВПО — внутрішньо переміщена особа

ГАП — головний архітектор проєкту

ГІП — головний інженер проєкту

ДБН — державні будівельні норми

ДБСТ — дитячий будинок сімейного типу

ДСанПін — державні санітарні правила і норми

ІРЦ — інклюзивно-ресурсний центр

КПД — Конвенція ООН про права дитини

МГН — маломобільні групи населення

МДК — мультидисциплінарна команда

МКФ — Міжнародна класифікація функціонування, обмежень
життєдіяльності та здоров'я

МОН — Міністерство освіти й науки України

МСП — Міністерство соціальної політики України

ОМС — органи місцевого самоврядування

ПКД — проєктно-кошторисна документація

ПС — прийомна сім'я

СЖО — складні життєві обставини

ССД — служба у справах дітей

ТГ — територіальна громада

УСЗН — Управління соціального захисту населення

ЦНАП — центр надання адміністративних послуг

ЦНСП — центр надання соціальних послуг

ЦПМСД — центр надання первинної медико-санітарної допомоги

ЦСС — центр соціальних служб

ЦСССДМ — центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді (стара назва —
ЦСС)

ФСР — фахівець із соціальної роботи

Глосарій

Авторський нагляд — це контроль, що здійснюється архітектором / проєктувальником — автором проєкту об'єкта архітектури, іншими розробниками затвердженого проєкту або уповноваженими особами відповідно до законодавства та договору із замовником протягом усього періоду будівництва і передбачає контроль за відповідністю будівельно-монтажних робіт проєкту ⁴.

Газова мережа внутрішнього газопостачання — газова мережа від місця / точки приєднання об'єкта або межі земельної ділянки замовника до його газових приладів (пристроїв) включно або до газової мережі третіх осіб (замовників, споживачів).

Газова мережа зовнішнього газопостачання — газова мережа від місця забезпечення потужності до місця / точки приєднання об'єкта або межі земельної ділянки замовника ⁵.

Гарантійний строк за договором будівельного підряду — це період часу, протягом якого підрядник гарантує досягнення об'єктом будівництва визначених у проєктно-кошторисній документації показників та можливість експлуатації об'єкта і несе відповідальність за дефекти, виявлені в цей період ⁶.

Дитиноцентричність соціальних послуг — це вимір сімейноцентричного підходу до надання соціальних послуг. Діти та їхні найкращі інтереси є ключовими в соціальній роботі, орієнтованій на сім'ю, а також під час ухвалення рішень щодо життя, безпеки, благополуччя та дотримання прав дитини та її інтересів. Соціальний фахівець працює із сім'єю для того, щоб дитина зростала у середовищі підтримки та безпеки.

4 Постанова КМУ «Про авторський та технічний нагляд під час будівництва об'єкта архітектури» від 11 липня 2007 р. № 903, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2007-%D0%BF#Text>

5 Закон України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 № 329-VIII.

6 Цивільний кодекс України, стаття 884.

Електроустановка — комплекс взаємопов'язаних машин, ліній, апаратів, допоміжного обладнання (в тому числі будівлі та приміщення, у яких вони встановлені), призначені для виробництва, трансформації, передачі, розподілення електричної енергії й перетворення її на інший вид енергії ⁷.

Енергопостачальники — це учасники оптового ринку електричної енергії України, які купують електричну енергію на цьому ринку з метою продажу її споживачам або з метою її експорту ⁸.

Ерготерапевт — це лікар, завданнями якого є відновлення втрачених навичок самообслуговування та діяльності пацієнта у повсякденному житті, а також забезпечення максимальної адаптації людини до навколишнього середовища. Ерготерапевт вищої кваліфікаційної категорії належить до категорії «Професіонали» ⁹.

Забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг — дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг, які відповідають їхньому віку, статі, стану здоров'я, особливостям інтелектуального та фізичного розвитку, життєвому досвіду, родинній, культурній, етнічній та іншій належності, потребам та інтересам дітей; осіб із інвалідністю; осіб, визнаних недієздатними; осіб, цивільна дієздатність яких обмежена; осіб похилого віку, які враховують думку отримувачів соціальних послуг, якщо вони за віком, рівнем розвитку та станом здоров'я можуть її висловити ¹⁰.

Залучення до участі — підхід, за якого потенційні учасники будь-яких втручань і заходів залучаються безпосередньо до ухвалення рішень щодо дизайну, впровадження та оцінювання результатів цих заходів. Підхід ґрунтується на принципі дотримання прав людини та поваги до її суб'єктності. Участь включає право голосу людини, її поінформованість, включеність у процеси та вплив на ухвалення рішень, які безпосередньо її стосуються як в особистій, так і в публічній сферах. Стаття 12 Конвенції ООН про права дитини визначає участь як фундаментальне право людини. Держава як кінцевий носій обов'язку має зобов'язання створити сприятливе середовище, яке дозволяє

7 Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 № 575/97.

8 Там само.

9 Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я».

10 Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII.

залучати дітей та підлітків до ухвалення рішень, які безпосередньо або опосередковано їх стосуються. Батьки, вихователі, викладачі та інші мають обов'язок слухати дітей та підлітків і серйозно ставитися до їхньої думки ¹¹.

Інклюзивний соціальний захист враховує потреби всіх дітей, реагує на них, використовуючи конкретні інструменти соціального захисту, які явно сприяють соціальній справедливості та соціальному залученню вразливих груп. Соціальні проекти мають у своєму дизайні враховувати додаткові вразливості, які виникають унаслідок соціального відчуження, якого можуть зазнавати зокрема діти з інвалідністю, діти з бідних сімей, діти-сироти, діти з ВІЛ, діти в конфлікті із законом, представники окремих етнічних груп, переселенці та інші групи, які можуть зазнавати утисків та стикнутися з бар'єрами в доступі до соціальних послуг або мати збільшений ризик для життя й безпеки ¹².

Індивідуальний план надання соціальних послуг — документ, складений на підставі комплексного визначення та оцінки індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, у якому зазначено заходи, що проводитимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних за виконання, дані щодо моніторингу результатів та інформацію щодо перегляду індивідуального плану ¹³.

Інтегрований підхід до надання соціальних послуг сім'ям із дітьми — комплексне розв'язання проблем сім'ї шляхом об'єднання кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади для забезпечення доступу вразливим групам населення до соціальної підтримки ¹⁴. За кращими практиками, такий комплекс може включати не лише надання соціальних послуг за технологією ведення випадку, але й соціальні виплати, а також освітні послуги, послуги охорони здоров'я, ювенальну превенцію, працевлаштування та інші види послуг, які надаються з метою підвищення

11. Engaged and Heard! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement. UNICEF, July 2020.

12. UNICEF's Global Social Protection Programme Framework. United Nations Children's Fund (UNICEF) October 2019, <https://www.unicef.org/media/64601/file/Global-social-protection-programme-framework-2019.pdf>

13. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» від 31.03.2016 № 318.

14. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту» від 25.02.2019 № 282.

соціального благополуччя громади та вразливих категорій громадян. Взаємодія відомств під час надання послуг за інтегрованим підходом регулюється на місцевому рівні відповідно до порядку міжвідомчої взаємодії.

Капітальний ремонт — сукупність робіт на об'єкті будівництва, введеному в експлуатацію в установленому порядку, без зміни його геометричних розмірів та функціонального призначення, що передбачають втручання в несучі та огорожувальні системи при заміні або відновленні конструкцій чи інженерних систем та обладнання у зв'язку з їхньою фізичною зношеністю та руйнуванням, поліпшення його експлуатаційних показників, а також благоустрій території. Капітальний ремонт передбачає призупинення на час виконання робіт експлуатації об'єкта в цілому або його частин (за умови їх автономності) ¹⁵.

Клас наслідків (відповідальності) будівель і споруд — це характеристика рівня можливої небезпеки для здоров'я і життя людей, які постійно або періодично перебуватимуть на об'єкті або які знаходитимуться зовні такого об'єкта, матеріальних збитків чи соціальних втрат, пов'язаних із припиненням експлуатації або з втратою цілісності об'єкта ¹⁶. Визначають клас наслідків на підставі ДСТУ-Н Б В.1.2-16:2013 «Визначення класу наслідків (відповідальності) та категорії складності об'єктів будівництва» та поділяють на незначні наслідки — СС1; середні наслідки — СС2; значні наслідки — СС3 .

Континуум послуг — концепція системного надання послуг з метою досягнення максимального добробуту клієнта, що виражатиметься у достатньому задоволенні його потреб, шляхом забезпечення необхідного комплексного спектру послуг, який може змінюватися в часі відповідно до зміни ситуації / стану отримувача послуг. Ознаками континууму послуг є безперервність та поетапність у наданні послуг. Конкретне наповнення континууму послуг визначається окремо для цільових груп зі схожими потребами і правами (наприклад, для сімей із дітьми).

Кризове (екстрене) втручання — термінове втручання в кризову ситуацію з метою негайного усунення або мінімізації наслідків такої ситуації, надання допомоги та підтримки, спрямованої на її подолання ¹⁷.

Інженерні мережі (комунікації) — це складні системи, які створені для

15 ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво.

16 Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI.

17 Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання» від 01.07.2016 № 716.

забезпечення всіх необхідних умов для життя людини. До них входять системи електропостачання (електрозабезпечення), мережі, обладнання та прилади опалення, водопостачання, водовідведення, дренажу, каналізації, газифікації, вентиляції та кондиціонування, слабкострумові мережі. Всі інженерні мережі за розміщенням поділяються на внутрішні та зовнішні ¹⁸.

Міжвідомча взаємодія — партнерство декількох державних відомств, органів та підрозділів місцевого самоврядування, що має на меті спільне досягнення цілей.

Міждисциплінарна (мультидисциплінарна) команда — група спеціалістів, уповноважених різними суб'єктами чи надавачем соціальних послуг (психолог, лікар, юрист, педагог, реабілітолог та інші), створена для забезпечення колегіальності рішень та узгодженості дій під час надання соціальних послуг сім'ям та особам.

Містобудівні умови та обмеження — це документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування та будівництва і є одним із складових вихідних даних для проектування. Містобудівні умови та обмеження надаються відповідними уповноваженими органами містобудування та архітектури на підставі містобудівної документації на місцевому рівні на безоплатній основі за заявою замовника ¹⁹.

Надавачі соціальних послуг — це юридичні та фізичні особи, фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності надавачів соціальних послуг та включені до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг. Юридичні особи включають державні, комунальні заклади, громадські та благодійні організації. Загальними критеріями діяльності надавачів соціальних послуг є: наявність установчих документів з переліком соціальних послуг за класифікатором, надання послуг відповідно до державних стандартів, фаховий рівень працівників, відсутність фінансової заборгованості, наявність у працівників надавача особистих медичних книжок, наявність приміщень, які відповідають ДБН «Інклюзивність будівель і споруд», інформування населення про наявні послуги, наявність публічного звіту про діяльність. Спеціальним критерієм додатково відповідають надавачі соціальних послуг, що передбачають цілодобове, нічне або денне

18 Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 № 575/97.

19 Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI.

перебування, послуг, що надаються екстрено, та допоміжних соціальних послуг²⁰.

Найкращі інтереси дитини — фундаментальний принцип захисту дитини, який базується на правах та зазначається в Конвенції ООН про права дитини (КПД). У разі прийняття рішень та вчиненні дій щодо дитини, вони мають насамперед керуватися її найкращими інтересами. У найкращих інтересах окремої дитини та групи дітей є забезпечення усіх прав і свобод для дитини, зазначених у КПД²¹.

Несучі конструкції — це будівельні конструкції, що становлять несучий остов (каркас) будинку або споруди, забезпечуючи їхню надійність і довговічність. Несучі конструкції приймають основні навантаження (власну масу, масу устаткування, людей, снігу, напір вітру, тиск ґрунту на підземні частини будинку або споруди тощо) і передають їх на основу²².

Нове будівництво — будівництво будинків, будівель, споруд, їх комплексів, що здійснюється з метою створення об'єктів виробничого і невиробничого призначення, а також лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, в тому числі добудова зупинених об'єктів незавершеного будівництва²³.

Огороджувальні конструкції — будівельні конструкції, що обмежують об'єм будівлі або споруди, розділяють їх на окремі приміщення та призначені для захисту приміщень від температурних дій, вітру, вологи, шуму, радіації тощо²⁴.

Оператор газорозподільної системи — суб'єкт господарювання, який на підставі ліцензії здійснює діяльність із розподілу природного газу газорозподільною системою на користь третіх осіб (замовників)²⁵.

20 Критерії діяльності надавачів соціальних послуг. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 185, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#Text>

21 UNICEF's Global Social Protection Programme Framework. United Nations Children's Fund (UNICEF) October 2019, <https://www.unicef.org/media/64601/file/Global-social-protection-programme-framework-2019.pdf>

22 Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. Лист щодо тлумачення деяких термінів нормативних документів 20.12.2010 № 22-22/3622/0/6-10, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3622738-10#Text>

23 ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проєктної документації на будівництво.

24 Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. Лист щодо тлумачення деяких термінів нормативних документів 20.12.2010 № 22-22/3622/0/6-10, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3622738-10#Text>

25 Закон України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 № 329-VIII.

Постачальник природного газу — суб'єкт господарювання, який на підставі ліцензії здійснює діяльність із постачання природного газу. Постачання природного газу — господарська діяльність, що підлягає ліцензуванню і полягає в реалізації природного газу безпосередньо споживачам на підставі укладених із ними договорів ²⁶.

Приховані роботи — роботи з будівництва об'єкта, результати яких закриваються подальшими роботами і потребують перед цим підтвердження їх відповідності вимогам проектної документації, стандартів, будівельних норм і правил та технічних умов ²⁷.

Проектно-кошторисна документація — затверджені замовником текстові та графічні матеріали, якими визначаються містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні рішення, а також кошториси об'єктів будівництва ²⁸.

Пропускна спроможність послуги — це розрахований максимально можливий добовий обсяг отримувачів послуг при повному використанні площ, обладнання та працівників послуги.

Раннє втручання (англ. Early Intervention) — міждисциплінарна сімейноцентрована система допомоги дітям раннього віку з порушеннями розвитку та дітям із груп біологічного й соціального ризику, спрямована на покращення розвитку дитини та підвищення якості життя родини ²⁹.

Реконструкція — перебудова введеного в експлуатацію в установленому порядку об'єкта будівництва, що передбачає зміну його геометричних розмірів та/або функціонального призначення, внаслідок чого відбувається зміна основних техніко-економічних показників (кількість продукції, потужність тощо), забезпечується удосконалення виробництва, підвищення його техніко-економічного рівня та якості продукції, що виготовляється, поліпшення умов експлуатації та якості послуг. Реконструкція передбачає повне або часткове збереження елементів несучих і огорожувальних

²⁶ Там само.

²⁷ ДБН А.3.1-5-2009. Організація будівельного виробництва.

²⁸ ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво.

²⁹ Концепція створення та розвитку системи раннього втручання. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 517-п, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text>

конструкцій та призупинення на час виконання робіт експлуатації об'єкта в цілому або його частин (за умови їх автономності)³⁰.

Сімейні форми виховання — це альтернативні біологічній сім'ї форми, які вберігають дитину від інституцій та забезпечують право на сімейне виховання у разі втрати батьківської опіки. Сімейні форми в Україні включають усиновлення, опіку й піклування, прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу.

Сімейноцентричний підхід у наданні соціальних послуг — це співпраця надавача послуг із сім'єю для кращого розуміння її обставин та допомоги батькам в ухваленні рішень щодо стратегій та заходів, які найкраще відповідатимуть їхній дитині та сім'ї.

Підхід базується на розумінні, що соціальна робота є ефективною за умови врахування індивідуальних потреб сім'ї, а батьки найкраще знають свою дитину та умови життя родини. Для розв'язання проблем соціальний працівник спирається на сильні сторони родини.

Благополуччя дитини нерозривно пов'язане із благополуччям її оточення. Дитина перебуває зі спеціалістами не так багато часу, як з батьками, а отже, розвиток батьківських навичок допомагає створити найкращі умови для дитини. В роботі з сім'ями спеціаліст має бути гнучким та чуйним до різних типів сімей, із різними соціально-економічними умовами та культурним фоном. Робота з сім'ями серед іншого спрямована і на створення мережі неформальної та громадської підтримки, наприклад, у межах фасилітації батьківських груп взаємопідтримки³¹.

Соціальна інфраструктура — комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей. Ця сфера охоплює освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, пасажирський транспорт, зв'язок, культуру та побутове обслуговування³².

Соціальні послуги — дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їхніх негативних

30 ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво.

31 Сімейноорієнтована соціальна робота: практичні аспекти. Конспект лекцій / За заг. редакцією В. О. Кузьмінського, С. С. Лукашова. — К.: Молодь, 2010. — 128 с.

32 Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / С. В. Мочерний (відп. ред.). — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — 864 с.

наслідків для сімей / осіб, які в них перебувають. Сім'ї / особи можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг ³³.

Супервізія — професійна підтримка спеціалістів, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, удосконалення організації роботи, мотивація до роботи, дотримання етичних норм і стандартів надання соціальних послуг, запобігання професійному вигоранню, забезпечення емоційної підтримки ³⁴.

Технічний нагляд — це контроль за виконанням робіт та використанням матеріальних ресурсів відповідно до встановлених вимог; здійснюється протягом усього періоду будівництва ³⁵.

Універсальний дизайн — стратегія, спрямована на проектування будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інформаційних технологій чи послуг з метою однакової доступності для всіх у спільному користуванні. Це економічно ефективний підхід, оскільки задовольняє потреби всіх користувачів уже на початковому етапі розробки та проектування і виключає можливі нераціональні витрати.

Принципи
універсального
дизайну

- (1) Рівність та доступність використання;
- (2) Гнучкість використання;
- (3) Простота й інтуїтивність використання;
- (4) Доступно викладена інформація;
- (5) Терпимість до помилок користувача;
- (6) Малі фізичні зусилля;
- (7) Наявність необхідного розміру, місця, простору.

33 Закон України «Про соціальні послуги», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

34 Наказ Міністерства соціальної політики України від 12.06.2020 № 414 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо супервізії працівників, які надають соціальні послуги», <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0414739-20#Text>

35 Постанова Кабінету Міністрів від 11.07.2007 № 903 «Про авторський та технічний нагляд під час будівництва об'єкта архітектури», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2007-%D0%BF#Text>

В основі концепції універсального дизайну лежить повага до прав людини.

Завдяки семи принципам універсального дизайну речі, простір, послуги, взаємодія між людьми стають зручними, безпечними, доступними. Універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп людей із інвалідністю, де це необхідно ³⁶.

Короткий зміст

Протягом 2019–2021 років Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні реалізовував будівельні роботи на 12 об'єктах у цільових громадах Донецької та Луганської областей. Були створені центри підтримки сімей з дітьми – сучасні обладнані приміщення для надання соціальних послуг сім'ям із дітьми. У створених центрах надаються послуги соціального супроводу сімей, інформування й консультування, тимчасового денного догляду за дітьми, психологічного консультування, раннього втручання для сімей із дітьми раннього віку, які мають затримки розвитку, а також відбувається навчання навичок позитивного батьківства та проводяться групи взаємопідтримки для батьків. Приміщення центрів підтримки сімей з дітьми є багатофункціональними, виконують множинні функції і є матеріальною базою для надання різних послуг.

Залежно від розмірів та можливостей громади центри різняться за комплектацією. Є центри мінімальної комплектації площею близько 60 м², центри середньої комплектації площею 200–350 м² та центри максимальної комплектації площею до 500 м².

Центри мінімальної комплектації складаються з робочих кабінетів фахівця з соціальної роботи (ФСР), психолога та кімнати групової роботи. Вони дозволяють надавати мінімальний набір профілактичних послуг: соціальний супровід, інформування та консультування, кризове втручання (за умови налагодження міжвідомчої взаємодії зі службою у справах дітей (ССД) та поліцією).

³⁶ Універсальний дизайн: практичні поради для кожного, www.ud.org.ua

Центри середньої комплектації складаються з робочого кабінету ФСР, консультаційної кімнати, кімнати денного догляду за дітьми, приміщення для групової роботи (тренінгової зали), інклюзивної кухні-їдальні, санітарного вузла й офісного приміщення для персоналу без доступу відвідувачів.

Такі центри дозволяють надавати більшість послуг із переліку обов'язкових послуг, визначених Законом України «Про соціальні послуги». Серед них такі: денний догляд, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, екстрене (кризове) втручання, консультування та інформування, соціальний супровід, представництво інтересів, посередництво (медіація), соціальна профілактика, натуральна допомога, фізичний супровід осіб із інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору, переклад жестовою мовою, догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, супровід під час інклюзивного навчання тощо ³⁷. Крім того, в них надаються додаткові послуги з раннього втручання чи розвитку батьківських навичок. Центри середньої комплектації становлять більшість у цільових громадах цього проєкту.

Центри максимальної комплектації відрізняються більшою площею (500 м²) та більшою пропускною спроможністю послуг. Приміщення включають робочий кабінет ФСР, консультаційні кімнати профільних спеціалістів, включно з кімнатами психолога, логопеда, реабілітолога та інших, приміщення для групової роботи (тренінгову залу), кімнату денного догляду за дітьми, світлу сенсорну кімнату і/або спортивну залу, темну сенсорну кімнату, інклюзивну кухню-їдальню, санвузол та адміністративні приміщення. Перелік послуг, які в них надаються, є таким самим, як і в центрах середньої комплектації.

Для створення сучасного простору виконання будівельних робіт відбувається в кілька обов'язкових етапів. Заходи з підготовки центрів підтримки сімей з дітьми включали підготовчі роботи організаційного та юридичного характеру, вибір об'єкта для будівництва, розробку технічного завдання для проєктної компанії, вибір підрядників, підготовку проєктно-кошторисної документації, підключення до зовнішніх мереж комунікацій у разі їх відсутності, проведення будівельних робіт, підготовку технічного паспорта об'єкта та, врешті-решт, введення об'єкта в експлуатацію. Всього на підготовку інфраструктурного об'єкта, аналогічного центрам підтримки сімей з дітьми, рекомендовано виділяти два роки.

³⁷ Закон України «Про соціальні послуги», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Починати будівельний проєкт варто з опрацювання бачення результату, який ми хочемо отримати. Після того обирається об'єкт для будівельних робіт. У проєкті проводилися ремонти в існуючих у громаді будівлях. При виборі об'єкта рекомендовано зважати на такі чинники, як відсутність майнових спорів щодо земельної ділянки та будівлі, неаварійний стан і безпечність приміщення для потенційних користувачів, вирішені питання з підключенням до комунікацій, зручне розташування, достатня площа та відповідність потребам і можливостям громади. Після вибору об'єкта місцева рада ухвалює рішення про виділення будівлі (або частини будівлі) під створення соціального об'єкта. За потреби вирішуються питання передачі майна на баланс іншій юридичній особі чи зміни цільового призначення ділянки та приміщення. Загалом на вибір об'єкта та підготовчий етап варто виділяти не менше двох місяців (за умов активної роботи всіх залучених сторін та відсутності перепон).

Наступним кроком є виготовлення проєктно-кошторисної документації (ПКД), що передувє отриманню дозвільних документів на проведення будівельних робіт. Спочатку замовник розробляє технічне завдання на проєктувальні роботи на об'єкті. Після цього обирається проєктувальна компанія, яка готує ПКД. У випадку закупівлі послуг вартістю понад 50 тис. грн виконавчий комітет органу місцевого самоврядування (ОМС) зобов'язаний розмістити оголошення про укладання договору на Prozorro. У такому разі необхідно виділити три місяці на закупівлі й укладання договору з переможцем торгів.

Працюючи над ПКД, проєктувальник керуватиметься державними будівельними нормами ДБН А.2.2-3:2014 («Склад та зміст проєктної документації на будівництво»). На момент підготовки цього Керівництва не було вимог до характеристик центрів, аналогічних центрам підтримки сімей з дітьми. Тому під час проєктування використовувалися ДБН В.2.2-4:2018 («Заклади дошкільної освіти») для дошкільних навчальних закладів у приміщеннях, де перебуватимуть діти. А для приміщень для співробітників використовувалися норми, які висуваються до громадських будинків та споруд (ДБН В.2.2-9:2018). Для забезпечення доступності об'єкта обов'язковими є вимоги ДБН В.2.2-40:2018 («Інклюзивність будівель і споруд»).

Важливою складовою роботи з виготовлення ПКД є **тісна взаємодія між проєктантом і спеціалістами з соціальних послуг**, які доносять інформацію про потреби. Вкрай необхідними є візити проєктанта на об'єкт. Беручись до робіт, проєктант має отримати технічне завдання, актуальний технічний паспорт будівлі, висновок технічного обстеження стану будівлі, містобудівні умови та обмеження

з департаменту містобудування й архітектури та решту необхідних дозволів та рішень місцевої ради. На розробку ПКД рекомендується виділяти від трьох до шести місяців залежно від складності об'єкта. Незалежна експертиза ПКД обов'язково проводиться для об'єктів класів відповідальності СС2 і вище. Цей етап триває до трьох тижнів.

Лише за наявності позитивного висновку незалежної експертизи проєктянти отримують фінальний розрахунок від замовника. Інакше проєкт повертається архітектору на доопрацювання.

Розроблена ПКД дозволяє рухатися далі – до підключення об'єкта до зовнішніх інженерних мереж або до зміни потужності наявної електромережі. Якщо такі завдання актуальні, процес підключення починається одразу ж за готовності ПКД і частково відбувається паралельно з наступними будівельними етапами. Замовник отримує технічні умови та обмеження у власника мережі, закуповує послуги з розробки проєкту на підключення та на здійснення монтажних робіт. Далі встановлюється обладнання та укладається договір із власником мережі. Підключення до електромереж може займати до шести місяців.

Після завершення проєктувальної фази оголошується тендер на закупівлю послуг будівельної компанії. Паралельно рекомендується закупити послуги незалежного технічного нагляду в іншій організації. На тендерні закупівлі рекомендується виділяти не менше двох з половиною місяців. Але якщо випадок відпадає під Постанову КМУ 1178 тривалість процедури може бути меншою – до 1 місяця.

Лише після завершення описаних етапів може бути отриманий дозвіл на будівельні роботи або Замовник відправляє Повідомлення про початок виконання будівельних робіт. Замовник подає повідомлення про початок будівельних робіт через застосунок «Дія – Державні послуги онлайн»³⁸. Для повідомлення потрібні містобудівні умови та обмеження, ПКД, експертиза ПКД, ПІБ виконавців, їхні ліцензії та сертифікати, дані про інженера з технічного нагляду.

Процедура отримання дозволу відрізнятиметься залежно від класу наслідків від відмови об'єкта: незначні наслідки – СС1, середні – СС2 чи значні – СС3. Загалом процес отримання дозволу триває 1–4 тижні. Трапляються випадки, коли дозволу можна чекати до місяця. Але не рекомендовано починати будівельні роботи до отримання позитивної відповіді. Перевірити реєстрацію дозволу можна за

38 <https://diia.gov.ua/>

допомогою Порталу Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва³⁹.

Будівельні роботи триватимуть від 6 до 9 місяців залежно від складності об'єкта. Рекомендовано планувати роботи на теплу пору року. Будівельні роботи супроводжуються незалежним технічним наглядом та авторським наглядом з боку проєктанта. Їх починають із передачі замовником будівельного майданчика підрядній організації. Далі слідує такі етапи: підготовка будівельного майданчика, демонтажні роботи, будівництво або ремонт фундаменту, зміцнення несучих конструкцій, зведення стін, перегородок, перекриттів, покрівельні роботи, встановлення вікон та дверей, утеплення та оздоблення фасаду, монтаж внутрішніх мереж та комунікацій (електрика, сантехніка, вентиляція, опалення, пожежна сигналізація), оздоблювальні роботи та, врешті-решт, передача виконавчої документації замовнику.

Після завершення будівництва готується технічний паспорт об'єкта.

На цей етап виділяється до трьох тижнів. Врешті готовий об'єкт вводиться в експлуатацію. Для цього подається повідомлення / декларація про завершення будівельних робіт через застосунок «Дія». Аналогічно до етапу отримання дозволу на будівництво процедура відрізнятиметься залежно від класу наслідків від відмови об'єкта. Після отримання сертифіката про прийняття об'єкта в експлуатацію можна відкривати центр для відвідувачів. Перевірити реєстрацію сертифіката можна за допомогою **Порталу Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва**⁴⁰. Етап триватиме 1–2 тижні.

На етапі введення об'єкта в експлуатацію ви можете стикнутися з низкою викликів, якщо припустилися помилок на початку проєкту. Досвід показує, що потрібно особливо уважно ставитися до питання власності на землю та землекористування. Зокрема, **земельна ділянка, яка перебуває в комунальній власності, спочатку має бути законно виділена** під будівництво рішенням місцевої ради.

Друга порада така: якщо потрібно змінити цільове призначення будівлі, то проєкт та видані дозволи мають передбачати саме реконструкцію, а не капітальний ремонт. Крім того, не занижуйте клас відповідальності по об'єкту, навіть якщо здається, що так простіше отримати дозвіл на будівництво.

Зважайте на те, що після введення будівлі в експлуатацію представники ДСНС перевіряють заклад на додержання вимог законодавства у сфері пожежної та

³⁹ <https://e-construction.gov.ua/>

⁴⁰ Там само.

техногенної безпеки. Приміщення обладнуються протипожежними засобами, встановлюється сигналізація, вогнегасники, маркуються виходи, розміщуються плани евакуації, приймаються наказом по закладу інструкції з пожежної безпеки.

Для успішного проходження перевірки обов'язково потрібно зберігати надані будівельною компанією акти виконаних прихованих робіт, які гарантуватимуть безпеку та описуватимуть параметри електропроводки, наявність заземлення, захист від блискавки, обробку покрівлі протипожежною речовиною, а також сертифікати використаних негорючих будівельних матеріалів та наявні договори на сервісне обслуговування протипожежної сигналізації.

Просторове планування центрів підтримки сімей з дітьми

Просторове планування центрів тісно пов'язане з функцією приміщень — наданням соціальних послуг. Кожен центр планувався з огляду на потреби й можливості громади. Функціонал приміщень враховує штатний розпис та пропускну здатність послуг.

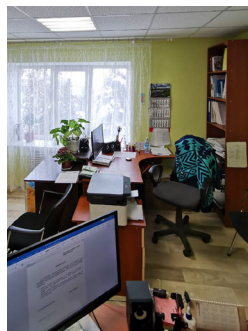
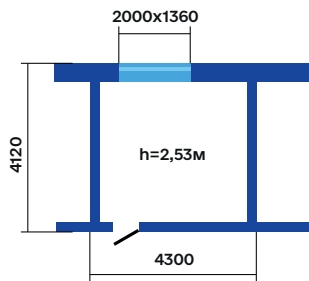
Умовно центри підтримки сімей з дітьми можна поділити на моделі з мінімальною, середньою та максимальною комплектацією.

Мінімальна комплектація центру визначається мінімальними вимогами до соціального об'єкта за обмежених ресурсів. Мінімальна комплектація забезпечує послуги профілактичного характеру, які надає ФСР (соціальний супровід, інформування, консультування, представництво інтересів), та кризове втручання.

Такий центр складається з робочої кімнати ФСР та кімнати для групової й індивідуальної роботи. В центрах підтримки сімей з дітьми (навіть із мінімальною комплектацією) обов'язковими є наявність санвузла, водо- та електропостачання, доступний вхід і асфальтовий під'їзд до нього. Такий обсяг і функціонал приміщень найкраще підійде для старостатів із невеликою кількістю населення, де працює один ФСР.

Мінімальне наповнення обов'язкових послуг у цій конфігурації включає функціонал ФСР — профілактика СЖО, домашнього насильства, виявлення вразливих сімей та дітей, соціальний супровід і перенаправлення у разі потреби на отримання інших послуг. ФСР постійно перебуває у центрі й координує надання

послуг, які пропонують мобільні бригади та залучені спеціалісти за розкладом.
Ідеться про консультації психолога, юриста, соціальних працівників та інших.

Мал. 1. Фото приміщень у смт. Біловодськ Луганської області

Кімната групової роботи використовується також як ком'юніті-центр та тренінгова зала, де проводяться групи взаємопідтримки батьків та може збиратися і проводити час молодь або інші громадські ініціативи й організації. Площа центрів підтримки сімей з дітьми мінімальної комплектації складає 60 м².

Прикладом таких центрів підтримки сімей з дітьми були об'єкти у смт Біловодськ Луганської області.

Комплектація центру середньої комплектації дозволяє надавати більшість базових послуг, визначених Законом України «Про соціальні послуги»: денний догляд, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, екстрене (кризове) втручання, консультування та інформування, соціальний супровід, представництво інтересів, посередництво (медіація), соціальна профілактика, натуральна допомога, фізичний супровід осіб із інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору, переклад жестовою мовою, догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, супровід під час інклюзивного навчання тощо⁴¹.

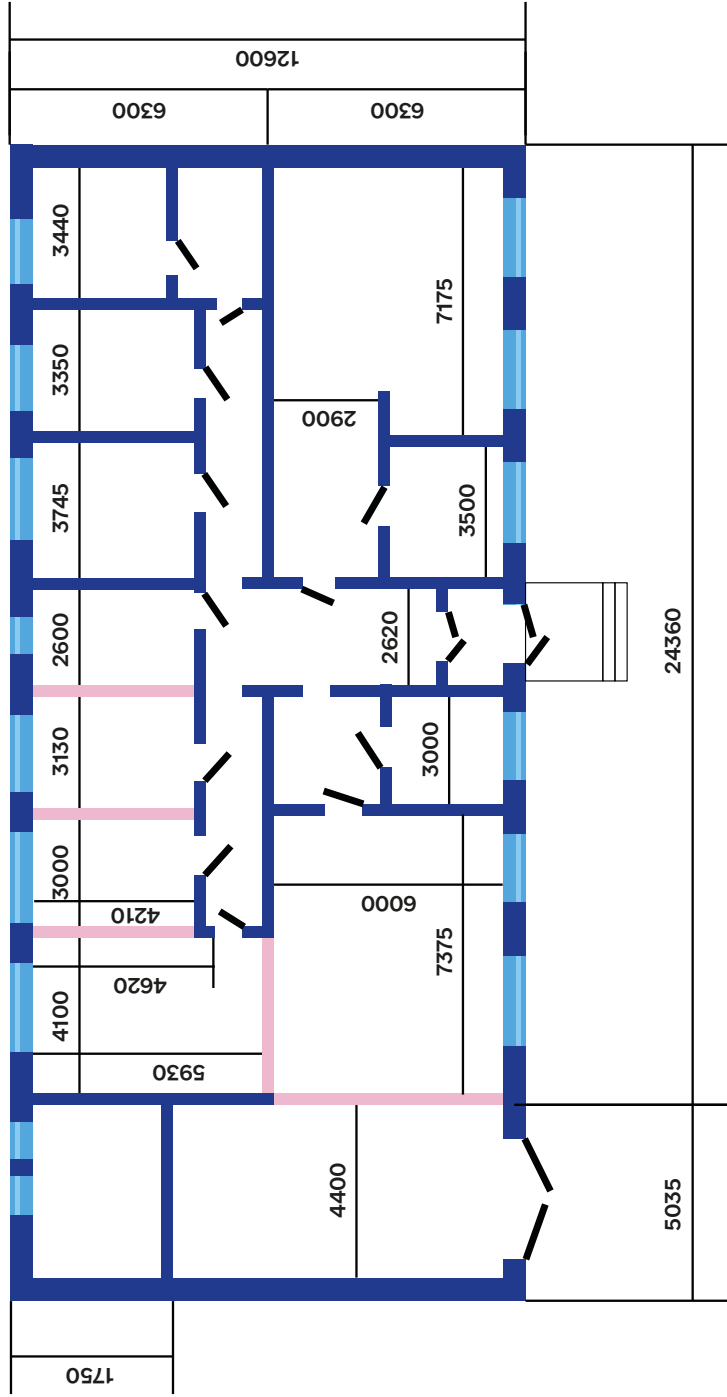
Виняток становлять послуги, які передбачають стаціонарне перебування їх отримувачів і які потрібно організовувати в окремих установах.

Центр обов'язково має робочу кімнату ФСР, консультаційну кімнату, кімнату денного догляду, приміщення для групової роботи (тренінгову залу), інклюзивну кухню-їдальню, туалет і офісне приміщення для персоналу без доступу відвідувачів. Усі приміщення центру є багатофункціональними, мають множинні функції і є матеріальною базою для надання різних послуг. Звісно, всі вимоги щодо доступності є актуальними. Площа центру середньої комплектації складає від 200 м² до 350 м². Гарним прикладом такого центру є об'єкт у смт Новопсков Луганської області.

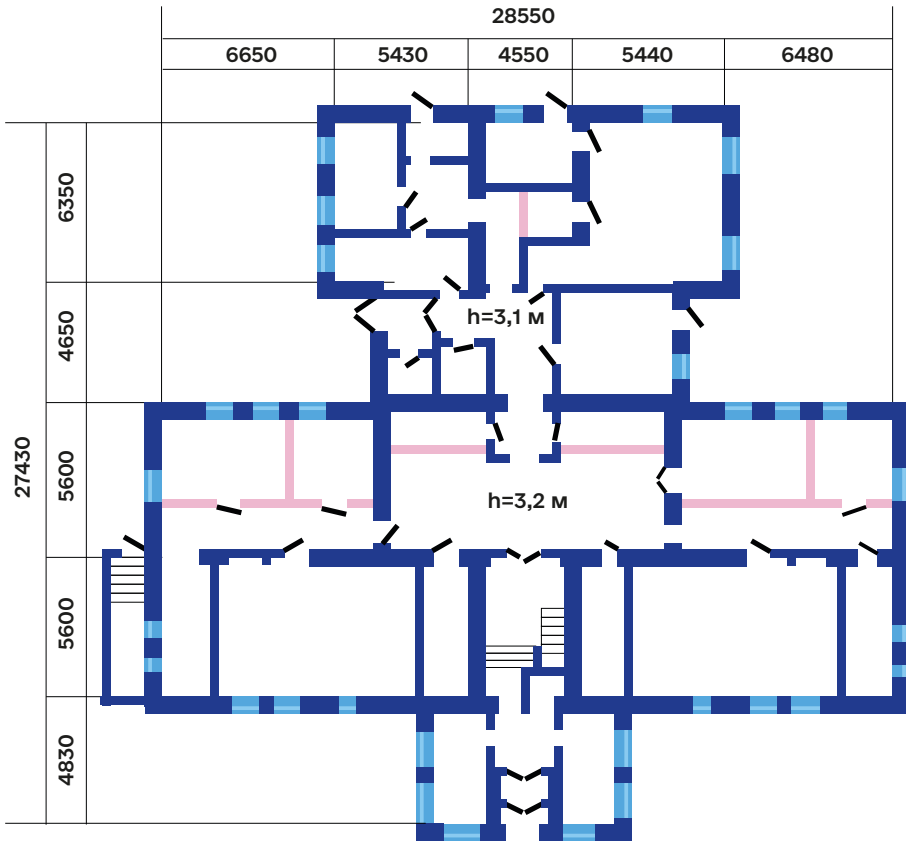
До центрів середньої комплектації можна також віднести об'єкти у Бахмутській, Дружківській, Миколаївській, Новопсковській, Сартанській, Троїцькій і Чмирівській громадах.

Центр максимальної комплектації надає ті самі послуги, що і центр середньої комплектації, але має більшу пропускну спроможність послуг і більше окремих обладнаних кімнат для надання спеціалізованих послуг. У центрі є робоча кімната ФСР, консультаційні кімнати профільних спеціалістів (психолога, логопеда,

41 Закон України «Про соціальні послуги», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

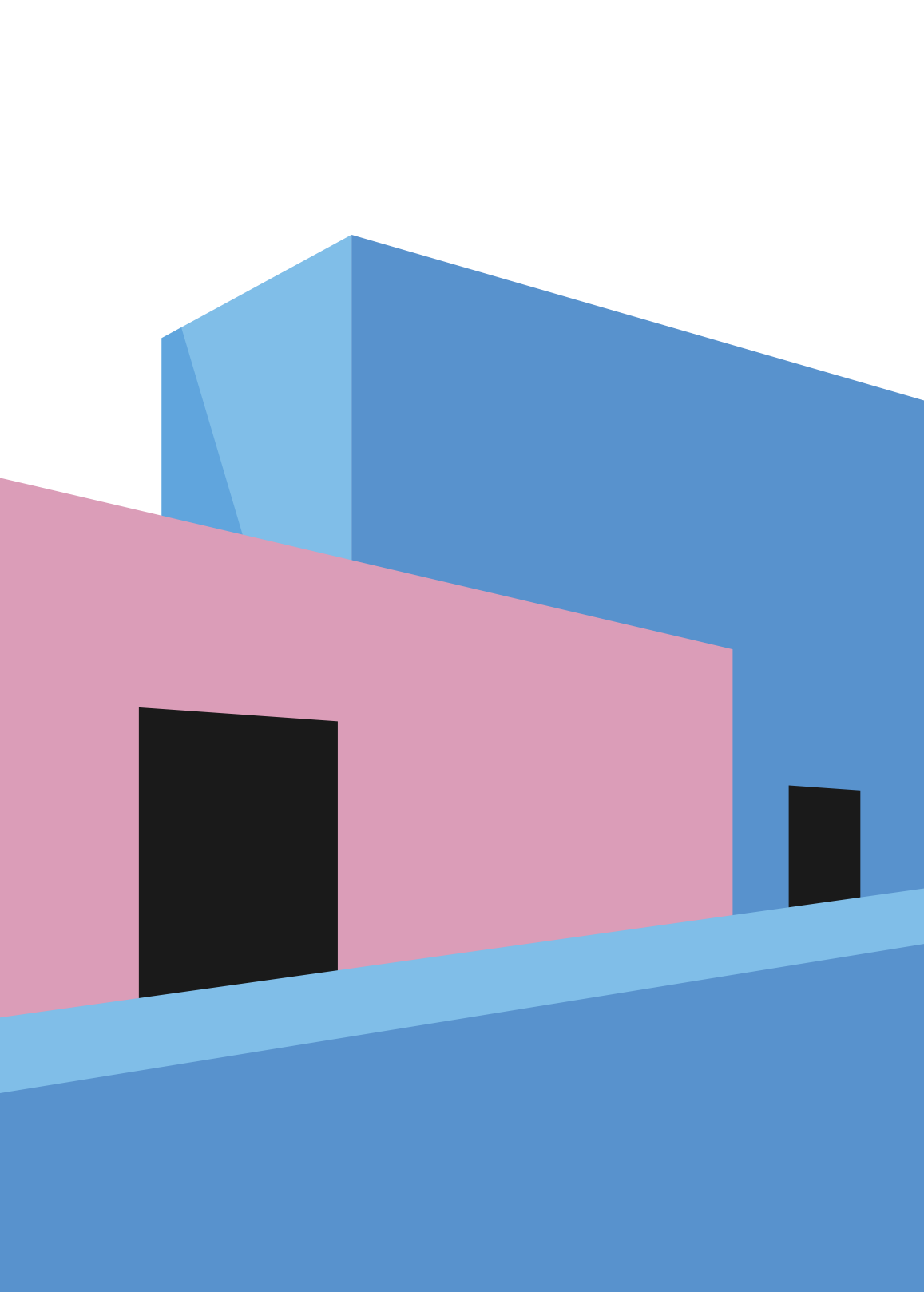
Мал. 2. План КУ «Центр надання соціальних послуг Новопсковської селищної ради»

Мал. 3. План КУ «Лівобережний інклюзивно-ресурсний центр Маріупольської міської ради Донецької області»

реабілітолога та інших), приміщення для групової роботи (тренінгова зала), кімната денного догляду за дітьми, світла сенсорна кімната і/або спортивна зала, темна сенсорна кімната, інклюзивна кухня-їдальня, санвузол, адміністративні приміщення, обладнані майданчики для зустрічей та активного відпочинку на відкритому повітрі на прилеглий території. Площа центру максимальної комплектації може сягати 500 м².

Прикладом такого центру є об'єкт був м. Маріуполь. Наближалися до такого типу центри в Сіверській та Соледарській громадах.

Етапи будівництва центрів підтримки сімей з дітьми для соціальної підтримки сім'ї та дитини у громаді

Для ознайомлення з функціональним наповненням приміщень центрів надання соціальних послуг у прив'язці до спектра соціальних послуг, рекомендованою площею кімнат і спеціальним обладнанням рекомендуємо переглянути **Додаток 2 «Функціональне наповнення приміщень центрів підтримки сімей з дітьми».**

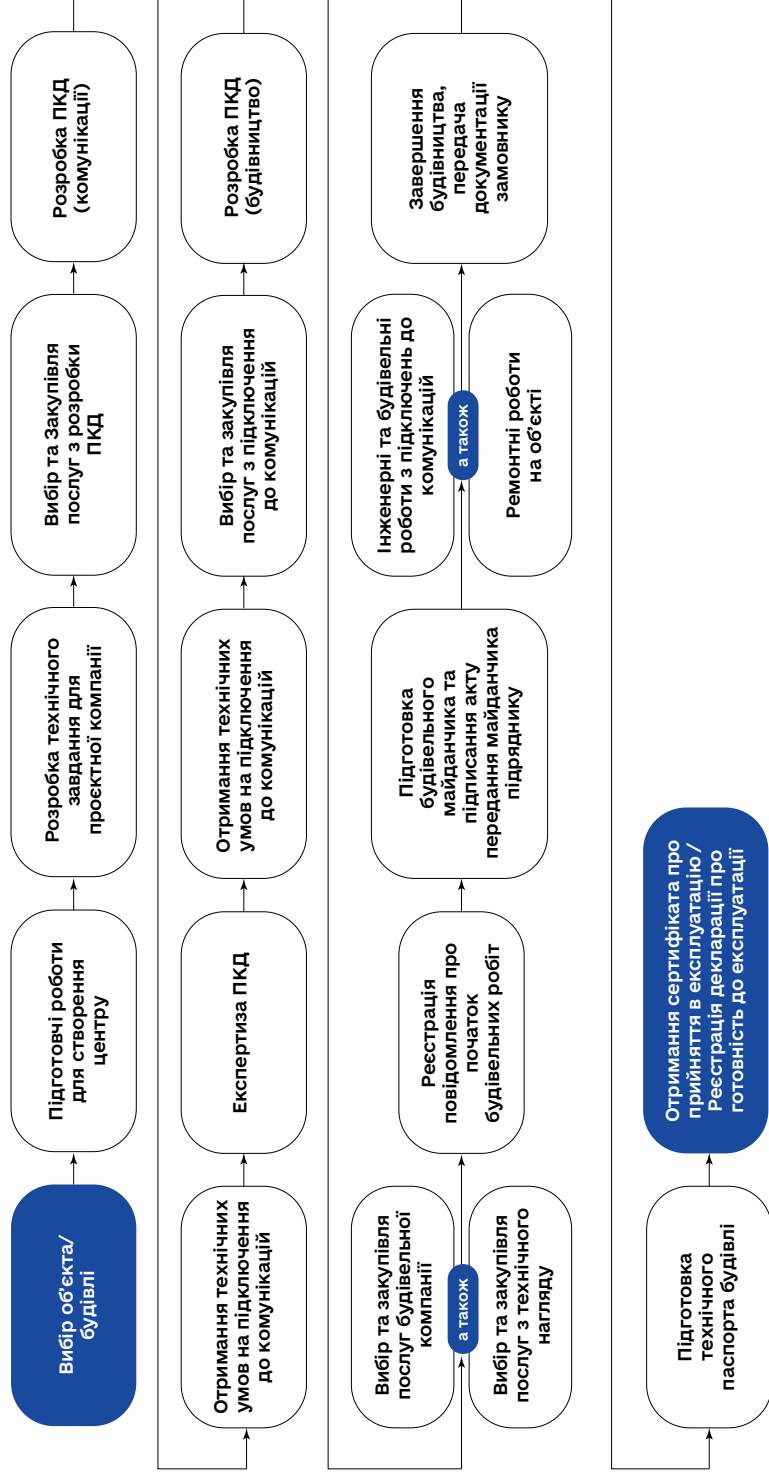
Для створення сучасного простору в ході ремонтних робіт необхідно пройти ряд етапів.

Заходи включають підготовчі роботи організаційного та юридичного характеру, вибір об'єкта для будівництва, розробку технічного завдання для проєктної компанії, вибір підрядників, підготовку ПКД, підключення до зовнішніх мереж комунікацій у разі їх відсутності, проведення ремонтних робіт, підготовку нового технічного паспорта об'єкта та, врешті-решт, введення об'єкта в експлуатацію.

В межах цього проєкту у 2019-2021 роках такі етапи пройшли у всіх 12 цільових громадах.

Починати будівельний проєкт варто зі складання бачення результату, який ми хочемо отримати. Для цього потрібно відповісти на кілька запитань.

Зокрема, які саме послуги будуть надаватися в центрі соціальних послуг? Якою має бути пропускна спроможність послуг? Скільки там буде робочих місць, робочих кабінетів та функціональних приміщень? Скільки відвідувачів зможе

Мал. 4. Етапи підготовки інфраструктурного об'єкта

перебувати у центрі одночасно? Якою буде корисна площа приміщень? Де центр буде розташований? Скільки громада може виділити коштів на проєкт? Яку частину коштів треба буде залучити з інших джерел? Ми реалізуємо нове будівництво чи ремонтуємо наявну будівлю? Які є варіанти доступних будівель чи ділянок?

Після вибору об'єкта для будівельних робіт треба буде вирішити юридичні питання, пов'язані із землевідведенням, землекористуванням, балансоутриманням, функціональним призначенням будівлі та інші.

Вибір об'єкта для ремонтних робіт

Вибір будівлі, призначеної для сімейноорієнтованого центру надання послуг, може стати викликом для громади. По-перше, у громади може не бути придатної для таких цілей власності. Також часто у громадах давно нічого не ремонтувалося і не будувалося, а наявні приміщення перебувають в аварійному стані. На гарні приміщення, природно, може бути кілька претендентів. Цілком можливо, що вибір будівлі триватиме довго і врешті буде компромісним.

Тим не менш, найкраще розглянути кілька наявних варіантів, запросити спеціалістів оцінити придатність приміщень для перебудови, осучаснення та доступності в соціальній роботі з сім'ями. Після визначення будівлі треба ще раз вивірити, які саме заходи й роботи необхідно здійснити, щоб приміщення набули потрібного вигляду та відповідали всім стандартам. **Усі ці роботи згодом будуть закладені у проєктно-кошторисну документацію (ПКД).**

Під час вибору будівлі рекомендовано послуговуватися низкою критеріїв: відсутність спорів у питаннях власності на земельну ділянку та будівлю, неаварійний стан і безпечність приміщення для потенційних користувачів, розв'язувані питання з підключенням до комунікацій, зручне розташування, достатня площа та відповідність потребам і можливостям громади. Розглянемо детальніше ці критерії.

1. Насамперед будівля має бути у власності громади. Також у її власності має бути земля, на якій розташована будівля.

Відповідні записи мають міститися в реєстрі майнових прав. Інакше місцева рада не зможе надати дозвіл на землекористування та будівельні роботи. Якщо такої власності немає, можливе її придбання у іншого власника, як це було реалізовано Чмирівською сільською громадою.

2. Обов'язково потрібно переконаватися, що обрана будівля не аварійна, а отже, годиться для поточного ремонту, капітального ремонту або реконструкції Обираючи будівлю для капітального ремонту, варто перевірити цілісність несучих конструкцій, фундаменту, покрівлі, несучих стін. Зокрема, тріщини на стінах та фундаменті свідчать про наявність глибоких проблем у несучих конструкціях. Для цього робиться **технічне обстеження будівлі**, у висновку якого зазначаються відомості про **технічну придатність будівлі та стан несучих конструкцій**. Якщо ж виявлено подібні проблеми, то краще розглянути інші варіанти.

3. Можливість підключення необхідних комунікацій є одним із ключових критеріїв вибору. Підключення до мереж включає електропостачання, водопостачання та водовідведення, газопостачання, тепломережі. Найважливішим є підключення до електромережі. Решту питань можна розв'язати за допомогою автономних чи індивідуальних систем. У разі ж відсутності електропостачання та завеликих затрат на підключення краще обирати іншу будівлю.

4. Зручне географічне розташування об'єкта або територіальна доступність є важливими для його майбутніх користувачів. Найкраще підійде адміністративний центр громади або певний вузловий район населеного пункту, на маршруті громадського транспорту та поблизу зупинок, розташований близько до інших установ соціального спрямування. Для користувачів послугами це економить час і кошти на дорогу, а для надавачів полегшує організацію комплексного обслуговування населення, направлення клієнтів до інших установ, а також залучення вузьких спеціалістів із інших установ для надання соціальних послуг у центрі.

Як приклад можна згадати центри у м. Маріуполі, Чмирівській, Білокуракинській, Сіверській, Соледарській громадах. Як один із варіантів центр може бути розташований у віддаленому районі, але за умови проживання там достатньої кількості населення, яке потребує соціальних послуг. Так було реалізовано в Новопокровській селищній громаді. На додачу комунальний транспорт та соціальні перевезення полегшать доступ до послуг для населення з інших територій.

5. Оцінюючи варіанти наявних приміщень, варто також з'ясувати, чи є достатньою площа приміщень для надання потрібних послуг у потрібній кількості. Варто пам'ятати, що чим меншою є площа будівлі, тим дорожче врешті коштуватиме квадратний метр будівельних робіт. Це пов'язано з обов'язковими роботами, такими як підключення води, електрики, тепломереж, організація доступної вхідної групи, оскільки вартість робіт не сильно відрізнятиметься залежно від розміру будівлі. Як приклад просторих приміщень можна згадати центри СПІЛЬНО у м. Маріуполі, Миколаївській, Соледарській, Сіверській громадах.

6. Потреби вкладень у конкретну будівлю мають відповідати наявним бюджетам і можливостям. Для ухвалення зваженого рішення можна користуватися економічним обґрунтуванням та передпроектними пропозиціями інженерів, які враховують заключення за результатами технічного обстеження будівлі. Інженер здійснює орієнтовний розрахунок, які саме роботи потрібні, та робить висновок, чи буде реалістичним за наявні кошти реалізувати проект по наявних об'єктах. У разі якщо таких інженерів немає серед співробітників органу місцевого самоврядування / комунальних установ, орган влади має право найняти такого інженера як технічного консультанта на короткостроковій основі.

7. Рекомендовано також, щоб будівля від початку була на балансі установи, яка в ній надалі працюватиме. Якщо знайдено гарну будівлю на балансі іншої установи, то на підготовчому етапі потрібно її передати новому балансоутримувачу. Колишній утримувач письмово відмовляється від будівлі, оскільки для прийняття рішення потрібне обґрунтування. Потім місцева рада як власник та засновник передає будівлю на баланс іншій комунальній установі, яка надаватиме в ній соціальні послуги.

Таку процедуру було реалізовано в Новопсковській селищній громаді. Звичайно, що в кожній громаді це питання розв'язується індивідуально, адже соціальна установа може користуватися приміщеннями на підставі оренди. Так планують організувати роботу центри у Троїцькій та Соледарській громадах. Але існує ризик, що з певних причин оренду не буде продовжено, наприклад, якщо зміниться політична ситуація у громаді. Для донорських організацій це становить ризик нецільового використання вкладених коштів та нестійкості проекту.

Мал. 5. Фото приміщень у смт. Новопсков Луганської області

Новопсковська селищна ТГ Луганської області

У Новопсковській селищній ТГ Луганської області тривалий час ішов пошук належного приміщення для створення соціального центру. Врешті громада знайшла будівлю, яка була на балансі загальноосвітньої школи й не використовувалася тривалий час.

Неподалік проживає помітна частка населення, яке потребує доступних послуг. Аналіз соціального складу населення продемонстрував, що певна кількість сімей, які виховують дітей із інвалідністю, проживають у цьому мікрорайоні. У зв'язку з цим у школі були створені два інклюзивних класи, очікується створення третього. Тож і запит на соціальні послуги для зазначеної категорії у цьому мікрорайоні був. Близькість до школи створює можливості для додаткової взаємодії установ.

У результаті громада вирішила передати будівлю в систему соціального захисту та соціального забезпечення, провести реконструкцію і створити сучасний центр із новими послугами для сімей та дітей із інвалідністю. Розуміючи важливість створення такого центру у віддаленому мікрорайоні, керівництво громади погодилося виділити додаткові кошти на часткове здійснення будівельних робіт — зокрема була профінансована повна заміна даху.

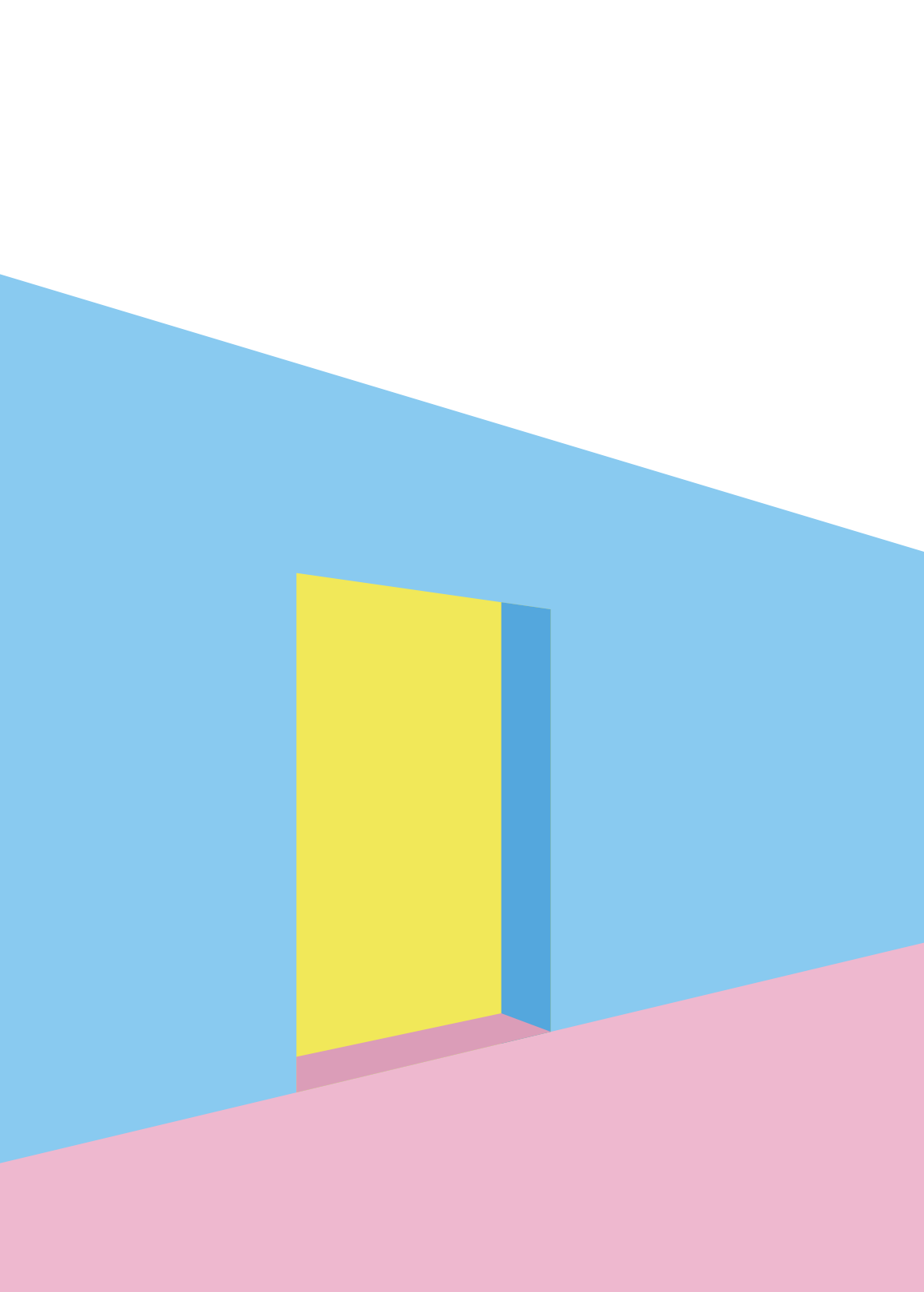
Мал. 6. Фото приміщень у с. Чмирівка
Луганської області

Чмирівська сільська ТГ Луганської області

Чмирівська сільська ТГ Луганської області, починаючи на своїй території проєкт, не мала у своєму розпорядженні вільних приміщень для роботи ЦНСП та надання соціальних послуг. Тоді керівництво громади вийшло з ідеєю придбати будівлю та відремонтувати її за кошти донора. Вибір зупинили на житловій садибі із земельною ділянкою, яка знаходилася в центрі громади поруч з іншими об'єктами — адміністрацією, ЦНАП і центром ПМСД.

Громада та продавець уклали договір купівлі-продажу, і земельна ділянка разом із будівлею перейшла у комунальну власність громади.

Маючи гарний досвід, громада рекомендує і іншим використовувати купівлю майна для розширення спроможності соціальної інфраструктури, але радить перед купівлею обов'язково зробити технічну експертизу стану будівлі. Хоч це і потребує додаткових коштів, але зрештою це убезпечить від додаткових витрат у разі аварійного стану будівлі або зменшить ціну з огляду на стан будівлі.

Підготовчі роботи для створення об'єкта соціальної інфраструктури

Загалом на підготовчий етап варто виділити не менше двох місяців за умов активної роботи всіх залучених сторін та відсутності перепон.

Для розв'язання питань юридичного характеру рекомендовано залучити юридичний відділ виконавчого комітету або інших юристів, які здатні врахувати всі процедурні нюанси. Окремо треба проконсультуватися з юристами щодо того, які питання можуть бути погоджені рішенням місцевої ради, а для яких достатньо розпорядження голови громади. Ситуація, коли ОМС не можуть ввести в експлуатацію об'єкт через юридичні невідповідності, трапляється нерідко, що може стати приводом для розслідувань та судових розглядів.

Зокрема, при виборі будівлі спочатку треба переконатися, що громада в особі ОМС є власником комунального майна та земельної ділянки, на якій буде розташовано майбутній центр. Такі відомості містяться у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та у Державному земельному кадастрі.

Потрібно також дізнатися, хто є балансоутримувачем — юридичною особою, на балансі якої знаходиться будівля. Якщо балансоутримувач змінюється, то це здійснюється рішенням місцевої ради. Наприклад, колишнє шкільне приміщення стане соціальним центром, тож будівля рішенням ради передається від відділу освіти на баланс соціальної комунальної установи. Попередній балансоутримувач

дає підставу у вигляді заяви на голову громади про відмову від будівлі. Такий процес було реалізовано, зокрема, під час створення центру підтримки сімей з дітьми у Новопокровській громаді.

Потрібно також розуміти, чи змінюватиметься цільове призначення земельної ділянки, будівлі або окремого приміщення. Кожен із цих варіантів має свої процедурні особливості, які треба з'ясувати до початку будівельних робіт.

Починати отримання дозвільної документації на будівельні роботи треба завжди із розв'язання земельних питань. Зміна цільового призначення земельної ділянки, якою розпоряджається ОМС чи орган виконавчої влади, відбувається за рішенням цього органу. Але потрібно перевірити існуючі обмеження на використання території, зокрема чи є на території приватна власність, пам'ятки культури, прокладені мережі чи захищені законом об'єкти природи, які не дозволятимуть змінювати цільове призначення ділянки. **Після внесення змін до Державного земельного кадастру можна використовувати ділянку за новим цільовим призначенням (наприклад, цільове призначення 03.03. — «Для будівництва та обслуговування будівель закладів охорони здоров'я та соціальної допомоги»).**

Однак така полегшена процедура зміни цільового призначення земельної ділянки вимагає передумови — наявності у громади затвердженого комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади, у якому зазначено відповідне функціональне призначення цієї території — «громадська забудова».

У разі відсутності такого плану або формування нової земельної ділянки з іще невиділених земель потрібна **розробка документації із землеустрою та ухвалення рішення місцевою радою про виділення ділянки**⁴². Зміна цільового призначення земельної ділянки у проєкті СПІЛЬНО здійснювалася у Чмирівській сільській громаді Луганської області, де ОМС викупив приватну садибу із земельною ділянкою для подальшого створення центру.

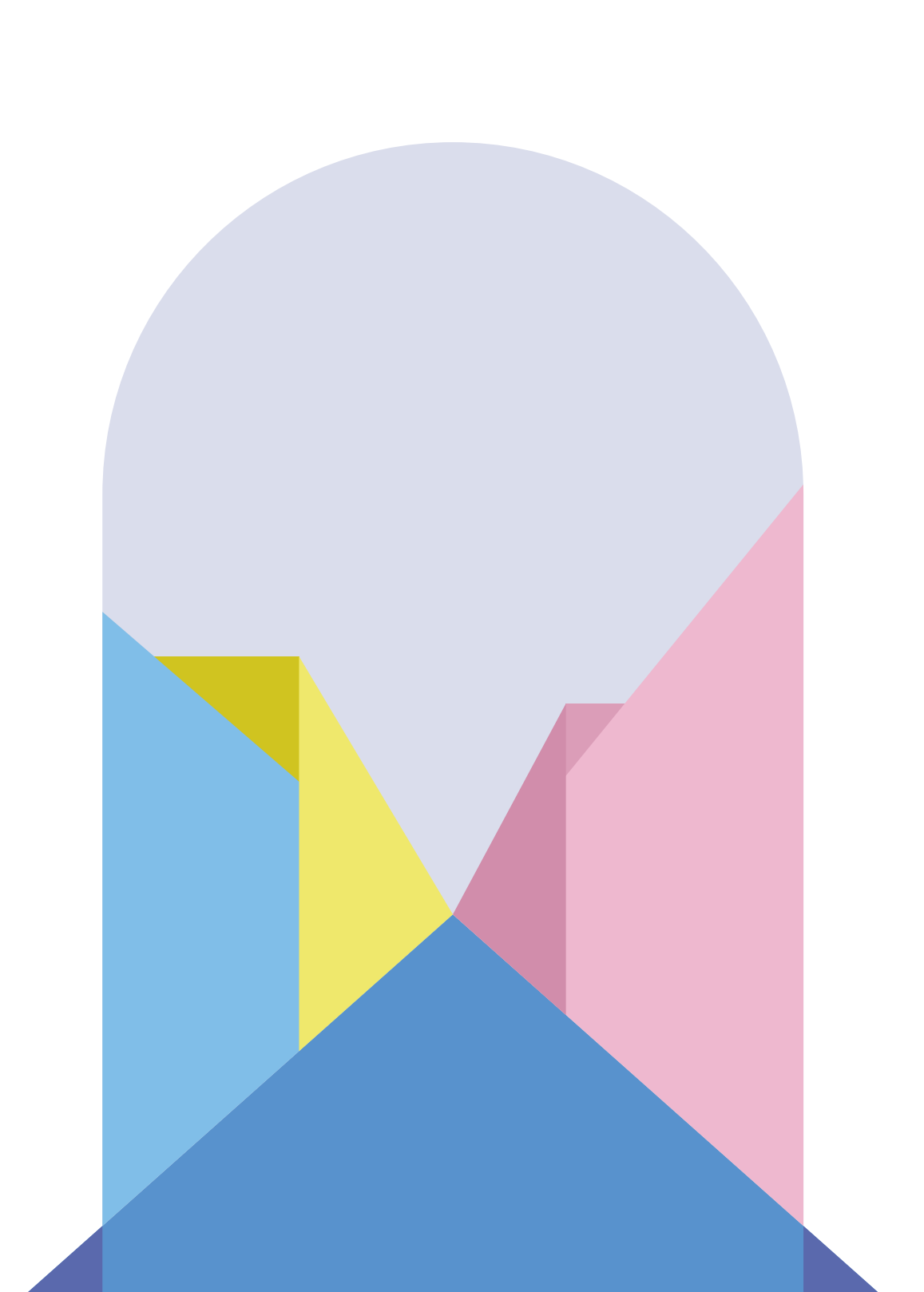
Якщо йтиметься про зміну цільового призначення будівлі, то має передбачатися її реконструкція за класом наслідків СС1 або СС2, що визначатиметься на етапі проєктування та отримання дозволів. Завершиться цей процес внесенням у державну реєстраційну базу нового цільового призначення власності вже після завершення реконструкції. У разі ж отримання дозволу на проведення капітального

⁴² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17 червня 2020 р. № 711-ІХ.

ремонту зміна функціонального призначення стане проблемою.

Старт будівельних робіт також вимагає наявності рішення сесії місцевої ради про проведення будівельних робіт на ділянці та у будівлі в разі здійснення реконструкції, реставрації чи капітального ремонту. Якщо плануються також роботи навколо будинку, то потрібно взяти дозвіл на порушення об'єктів благоустрою⁴³ під час будівельних робіт, який видається виконавчим органом місцевої ради за місцем проведення робіт на підставі письмової заяви, що подається відповідною юридичною особою. А в разі потреби знесення дерев видається відповідне розпорядження виконавчого органу громади. На підготовчому етапі плануються бюджети на будівництво.

43 Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового порядку видачі дозволів на порушення об'єктів благоустрою або відмови в їх видачі, переоформлення, видачі дублікатів, анулювання дозволів» від 30 жовтня 2013 р. № 870, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2013-%D0%BF#Text>

Розробка технічного завдання для ПКД

Після вибору об'єкта потрібно розробити технічне завдання для наступних проєктувальних робіт. Чітке бачення та максимальна деталізація, що саме ми хочемо отримати в результаті будівельних робіт, є передумовою для обрання проєктувальника та розроблення ПКД.

Завдання на проєктування включатиме адресу об'єкта, вид будівництва (поточний ремонт, капітальний ремонт, реконструкція, нове будівництво), дані про власника, стадійність проєктування за нормами ДБН, обсяг та види проєктних робіт, черговість будівництва, пропускну здатність приміщення, вимоги до благоустрою, вимоги до кошторисної документації, вимоги до експертизи, вказівки щодо оформлення, списки рекомендованих матеріалів та обладнання для включення до кошторису, наявність послуги з авторського нагляду, а також строки виконання робіт, характер взаємодії із замовником та особливості договірних відносин, передплат та інші, необхідні для замовника вимоги.

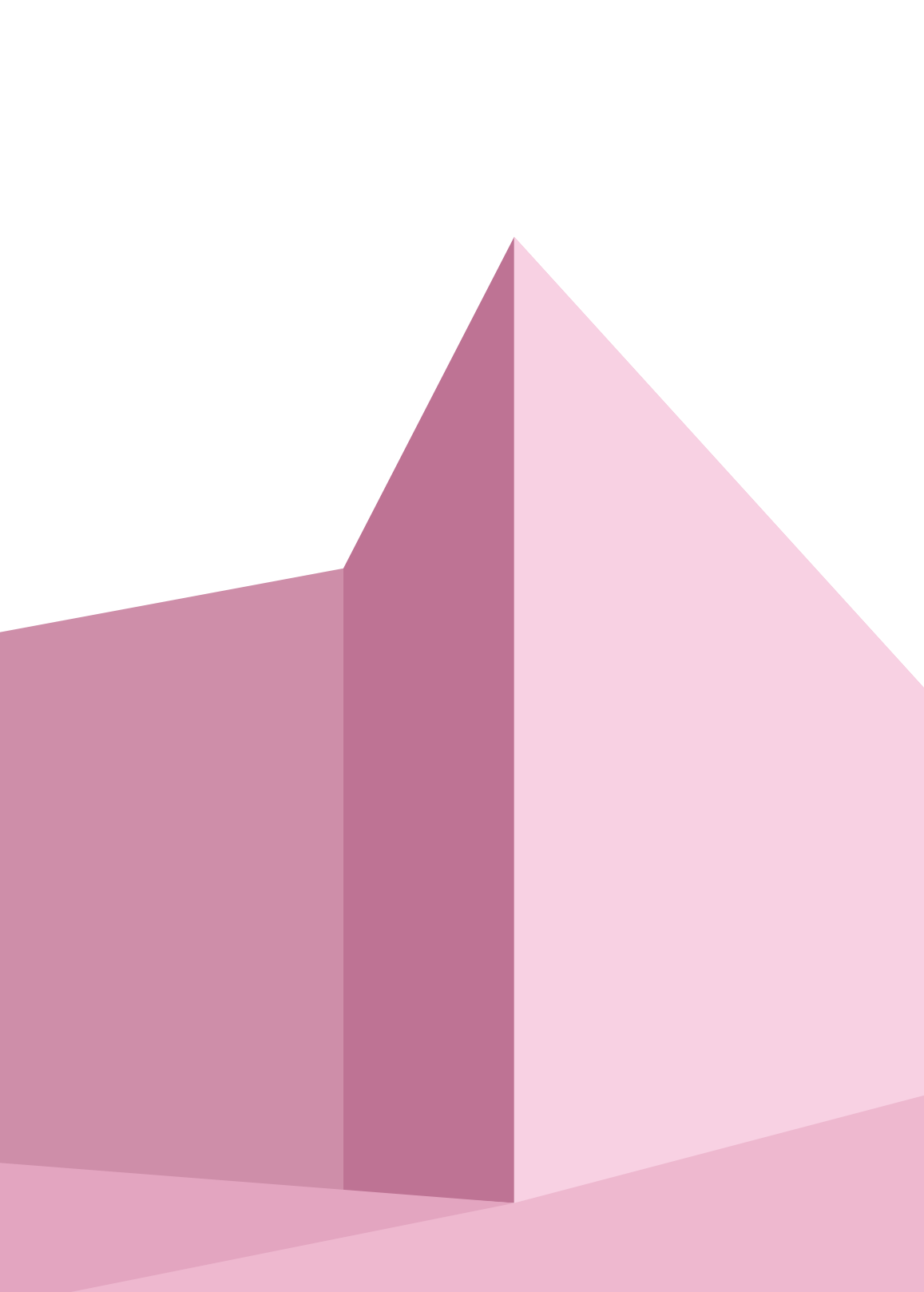
У завданні будуть вказані обов'язкові види робіт у межах ремонту, наприклад: заміна внутрішніх мереж комунікацій, перепланування приміщень під надання соціальних послуг, забезпечення норм доступності, зокрема розширення дверних отворів, перепланування та збільшення площі санвузла, доступна вхідна група та інші.

Окремою вимогою технічного завдання в межах проекту “СПІЛЬНО. Соціальні послуги” для сімей в громаді **було розроблення Плану екологічного та соціального управління за вимогою донора**. Такий план включав стандарти з дотримання трудового законодавства, безпеки та гігієни праці та безпеки громад, охорони довкілля, відведення землі та компенсації, вимог щодо отримання дозволів та моніторингу, співпраці з підрядними організаціями, захисту культурної спадщини, а також передбачав механізми подачі та розгляду скарг у процесі будівництва. Кожна тема та можливий негативний вплив проекту розглядалися з точки зору заходів з управління та пом'якшення наслідків, засобів перевірки дотримання цих заходів, призначених відповідальних осіб та процедур моніторингу.

Розробляти технічне завдання варто шляхом взаємодії спеціалістів зі сфери соціального захисту й надання соціальних послуг, які розуміють потребу та кінцеву мету, та інженерів, спеціалістів із містобудування та експлуатації, які можуть прописати технічні вимоги до реалізації проекту.

Вибір та закупівля послуг із розробки ПКД та здійснення авторського нагляду

За наявності готового технічного завдання уповноважені особи виконавчого комітету починають **процедуру вибору та закупівлі послуг із розробки проєктно-кошторисної документації**. Важливо, щоб послуги надавала досвідчена компанія, яка виконує роботи вчасно і без затримок. Критерії, які можуть бути взяті до уваги при виборі організації-проектувальника, такі: досвід роботи, досвід виконання аналогічних проєктів, прийнятна ціна, достатня кількість кваліфікованого персоналу, наявність офіційної реєстрації, наявність сертифікатів, які дозволяють виконувати певні види проектування (пожежна сигналізація, ГП, ГАП та інші). Якщо проводяться тендерні закупівлі через Prozorro, на цей етап виділяються **не менше трьох місяців**. Закупівлі на суму менше 50 тис. грн дозволяється робити без тендерних торгів, укладаючи прямий договір між замовником і постачальником.

Проектування

Проектно-кошторисною документацією називається пакет затверджених замовником текстових та графічних матеріалів, якими визначаються містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні рішення, а також кошториси об'єктів будівництва⁴⁴. Проектна документація розробляється згідно з вимогами законодавства, державними будівельними нормами, нормативно-правовими актами з охорони праці, державними стандартами і правилами, в тому числі вимогами доступності для людей із інвалідністю та маломобільних груп населення⁴⁵. Працюючи над ПКД, проєктувальник керуватиметься державними будівельними нормами ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проєктної документації на будівництво».

Чим детальніше та якісніше розроблений проєкт, тим менше проблем виникатиме під час його реалізації. Тому на цей етап закладаються від 3 до 6 місяців залежно від розмірів та складності об'єкта.

Беручись до роботи, проєктант має отримати технічне завдання, актуальний технічний паспорт будівлі, висновок із технічного обстеження стану будівлі, містобудівні умови та обмеження з департаменту містобудування й архітектури та решту необхідних дозволів та рішень місцевої ради.

У процесі розроблення проєкту велике значення відіграє взаємодія проєктанта із замовником. Принципово важливими є візити проєктанта на об'єкт та очні зустрічі. Архітектурні та інженерні рішення розробляються на перетині побажань замовника, технічних умов і обмежень та законодавчих вимог.

44 ДБН А.2.2-3-2014. Склад та зміст проєктної документації на будівництво.

45 Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.05.2011 № 45 «Про затвердження Порядку розроблення проєктної документації на будівництво об'єктів», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11#Text>

Треба зазначити, що проєктанти не працюють весь час в соціальній сфері і не знають відповідних аспектів надання соціальних послуг. Тому саме замовник із боку громади вказує на особливості у функціональному використанні будівлі, обов'язкові для врахування проєктом. Важливо також, щоб з документами працювала команда, адже чим більше спеціалістів подивляться на проєкт, тим менше в ньому буде помилок.

Найбільш важливі задачі з розробки вказуються в технічному завданні. В нього закладається бачення концепції центру, але і під час роботи у проєктанта виникають запитання щодо деталей, які вимагають обговорень із замовником. Якою є пропускна здатність будівлі, скільки буде персоналу, де знаходяться їхні робочі місця, які вузькопрофільні спеціалісти та послуги вимагатимуть пристосованих приміщень? Лише спеціалісти у сфері соціальних послуг можуть підказати проєктанту, що кабінети логопеда/ ерготерапевта/реабілітолога мають раковину та вимагають проведення в них мереж водопостачання та водовідведення. Або що кабінет психолога чи інших спеціалістів, які працюють із дітьми з аутизмом, мають стелю, яка дозволяє надійно закріпити гамаки, а отже, проєктанту треба врахувати наявність міцних блоків перекриття, куди встановлять гачки, та декоративні панелі стелі, які можна змістити та підвісити на них гамак.

Досвід проєкту “СПІЛЬНО. Соціальні послуги для сімей в громаді” **переконає, що доцільно створювати багатофункціональні зоновані приміщення з максимально можливим дотриманням принципів універсального дизайну.** Доступна вхідна група веде до «фронт-офісу» — відкритого простору, де перебуває ФСР або соціальний працівник, із яким можна розв'язати прості питання або отримати направлення до інших спеціалістів.

Функціональні приміщення включають кабінети спеціалістів, простору тренінгову кімнату, залу для фізичних активностей, інклюзивну кухню офісного типу, а також доступний санвузол. «Бек-офіс» — це адміністративна кімната, місця для роботи з документами без відвідувачів та архів. Елементи доступності — пандуси, підйомники, ліфти на верхні поверхи, достатньо широкі проходи, відсутність міждверних порогів, тактильна плитка та інші.

Більше про доступність можна дізнатися у ДБН 2.2-40: 2018. Звісно, така концепція не є єдино можливою, адже існують різні варіації організації фізичного простору для центру підтримки сім'ї та дитини.

Проєктант розраховує клас наслідків (відповідальності) від відмови об'єкта,

користуючись Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності»⁴⁶ та державним стандартом ДСТУ 8855:2019 — «Визначення класу наслідків (відповідальності) від відмови будівлі або споруди»⁴⁷. До обрахунку включаються такі показники: можлива небезпека для здоров'я і життя людей; кількість осіб, які постійно перебувають в приміщенні; кількість людей, які періодично відвідують; кількість людей, які перебувають зовні об'єкта; та обсяги можливого економічного збитку в кількості мінімальних розмірів заробітної платні (див. табл. 1).

Зазвичай центри підтримки сімей з дітьми підпадають під клас наслідків СС2 — середні наслідки. Але в невеликих населених пунктах соціальний об'єкт із пропускнуою спроможністю менше 20 осіб отримає клас незначних наслідків — СС1. Залежно від класу наслідків відрізнятиметься і процедура отримання дозвільних документів, ускладнюючись мірою зростання класу. Тому іноді в замовника виникає спокуса занижити клас наслідків у ПКД. Однак ми наполегливо не рекомендуємо так робити, оскільки така тактика несе ризики для сімей із дітьми, які отримуватимуть послуги, працівникам центру та відповідальним особам, які ухвалювали рішення.

У разі потреби проєкт приділяє увагу роботам із укріплення несучих конструкцій — фундаменту, стін — та з ремонту покрівлі. Дерев'яні конструкції покрівлі обробляються протипожежними матеріалами, що так само вноситься до ПКД. Для забезпечення безпеки відвідувачів важливо планувати та встановлювати протипожежні сигналізації.

Важливою частиною проєкту є розроблення рішень із забезпечення будівлі та приміщень електропостачанням, водопостачанням, водовідведенням та обігрівом. Проєкт зазначатиме необхідну потужність електричного струму, розрахунок теплового навантаження і потужність системи опалювання, розрахунок витрат води і газового котла. До речі, всі ці показники далі закладатимуться у планові бюджети на оплату комунальних витрат центру. Підготовлений проєкт дає змогу оцінити, чи вистачає потужності існуючих електромереж на будівлю після ремонту, і якщо ні, то потрібно збільшувати потужності та виконувати для цього необхідні роботи якомога раніше.

46 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

47 ДСТУ 8855:2019 — «Визначення класу наслідків (відповідальності) від відмови будівлі або споруди», https://dbn.co.ua/load/normativy/dstu/8855_viznachennja_klasu_naslidkiv/5-1-0-1851

Клас наслідків відповідальності від відмови будівлі або споруди	Характеристики можливих наслідків від відмови будівлі або споруди					Припинення функціонування комунікацій, транспорту, зв'язку, енергетики, інших інженерних мереж, рівень
	Можлива небезпека для здоров'я і життя людей, кількість осіб, які перебувають			Обсяг можливого економічного збитку, м.р.з.п.	Втрата об'єктів культурної спадщини, категорії об'єктів	
	постійно на об'єкті	періодично на об'єкті	поза об'єктом			
СС3 – значні наслідки	понад 300	понад 1000	понад 50 000	понад 150 000	національного значення	загально державний
СС2 – середні наслідки	від 20 до 30	від 50 до 1000	від 100 до 50 000	від 2000 до 150 000	місцевого значення	регіональний, місцевий
СС1 – незначні наслідки	до 20	до 50	до 100	до 2000	–	–

Табл. 1. Клас наслідків (відповідальності) від відмови об'єкта – СС1, СС2, СС3⁴⁶

За відсутності можливостей провести централізоване опалення та водопостачання проєктант застосує автономні рішення. Для опалення розглядатимуться рішення встановлення газових, твердопаливних, електричних котлів, теплових насосів та їх поєднання. В автономному водопостачанні використовуються свердловина або колодязь, насоси, системи водоочищення та підігріву води. Для каналізації використовуватиметься система септика.

Проєкт має пропонувати необхідне обладнання, точне місце його встановлення та всі пов'язані комунікації. В ПКД бажано зазначити не лише планування приміщень, але і їх наповнення технікою та обладнанням. Наприклад, варто зазначити, якими саме будуть кухонні меблі та обладнання, де розташовані раковини, де і на якій висоті розміщуватимуться розетки та вимикачі. В ПКД можна також вписувати потрібні матеріали із зазначенням їх специфікацій. Зокрема, специфікації дозволятимуть використання лише нетоксичних матеріалів.

Наразі немає закону, який би прописував характеристики такого центру, як СПІЛЬНО, з точки зору ДБН. Тому під час проєктування рекомендовано використовувати **ДБН В.2.2-4:2018 («Заклади дошкільної освіти»)** для дошкільних навчальних закладів у приміщеннях, де перебуватимуть діти. Наприклад, розетки мають розташовуватися на відстані від підлоги більше 1 м 80 см, щоб дитина не мала до них доступу. А у приміщеннях для співробітників повинні застосовуватися **норми для громадських будинків та споруд (ДБН В.2.2-9:2018).**

Окремим викликом буде виконання умов доступності приміщень для людей із інвалідністю, оскільки у старих будівлях ці норми недотримані. В цьому питанні проєктант керується вимогами **ДБН В.2.2-40:2018 («Інклюзивність будівель і споруд»).**

Зокрема, виконуючи ремонтні роботи у старих будівлях, завжди потрібно замінювати вхідну групу на доступну. Якщо будівля та земельна ділянка навколо дозволяють, потрібно встановлювати пандус із уклоном не більше 8%, не менше 1,2 м ширини та не більше 0,8 м одного підйому, з горизонтальними площадками після підйомів та з поручнями. Якщо це неможливо реалізувати, встановлюються підйомники. Однак, маючи вибір, завжди обирайте пандус, адже підйомники часом лишаються невиключеними і потребують технічного обслуговування. Зауважте, що перед входом у будівлю необхідна кнопка виклику.

Також завжди доводиться розширювати дверні отвори за нормою не менше 0,9 м та прибирати міждверні пороги. У ДБН зазначено, що за потреби поріг не має

перевищувати 0,02 м, але й така висота є незручною для маломобільних груп населення (МГН), тож їх треба уникати у плануванні зовсім.

Ще одним завданням є перепланування санітарного вузла. Часто доводиться розширювати приміщення, щоб отримати мінімально дозволена, згідно з нормами, площу 1,6 X 1,8 м. Не менш важливе завдання – зробити санвузол безпечним для самостійного користування особами з маломобільних груп. Для цього необхідно чітко спланувати розміри, дизайн та розташування унітазів, рукомийників, перил, душової гарнітури, дзеркал, пеленального столика так, щоб усі засоби були доступними для використання. У санвузлі має бути кнопка виклику.

Існують також особливі вимоги до матеріалів. Зокрема, плитка для підлоги має бути неслизькою. В оформленні краще уникати яскравих кольорів, які погано сприйматимуться дітьми з розладами аутичного спектра. У коридорах додатково використовується тактильна направляюча плитка для людей із вадами зору. Норми доступності регулюють висоту розміщення інформаційних табличок та **наявність інформаційних написів шрифтом Брайля.**

Варто оцінити, яких робіт потребуватимуть підвал, горище, підсобні приміщення. У певних випадках такі приміщення можуть отримати нове функціональне наповнення. **Зокрема, в центрах, які розташовані в населених пунктах недалеко від лінії розмежування, у підвалі можна облаштувати укриття/бомбосховища.**

За потреби ПКД враховує благоустрій території: земельні роботи, зелена зона, асфальтові під'їзди, паркування з урахуванням норм доступності, встановлення інклюзивних дитячих та спортивних майданчиків.

Вимоги до прибудинкової території включають широкий двір, широку дорогу до будівлі, відсутність перешкод, асфальтний під'їзд до ближчої асфальтної дороги. Пандус або підйомник мають обов'язково виходити на асфальтний під'їзд, інакше вони втрачають свій функціонал. Для облаштування двору можна використовувати тротуарну плитку, а також направляючу тактильну плитку.

Якщо на території передбачені знесення та насадження дерев, ці роботи так само прописуються в ПКД. Проект на знесення роблять на основі рішення та розпорядження виконавчого комітету місцевої ради про знесення дерев. Без такого документа проєктант самовільно не зможе прибрати дерево, якщо воно потрапляє до зони будівництва.

Про кожне дерево, яке зноситься місцевою владою, звіт надходить в екологічні інспекції. У ньому зазначається кількість та обґрунтування знесення дерев через їхню аварійність чи будівельні роботи. Натомість місцева влада планує нові зелені насадження.

ПКД враховує й обов'язкові заходи з протипожежної безпеки: планування входів та виходів, коридорів та дверей, протипожежну обробку матеріалів, ізоляцію електричної проводки, розміщення протипожежних датчиків, установку сигналізації, тип, кількість і розміщення вогнегасників.

Отже, проєкт враховує весь комплекс питань, пов'язаних і будівництвом. Але часто навіть за найкращого проєкту під час будівництва з'являються нові потреби і постає необхідність внести зміни. Після опрацювання кошторисної документації сума будівельних робіт буде відома на 90%.

ПКД дає більш точний бюджет, який можна закладати в бюджетну цільову програму чи уточнювати, якщо вже кошти закладені. Але на зміни проєкту, що виникли під час будівництва, а також на випадок коливання цін на будівельні матеріали в бюджет варто закладати запасні кошти.

Повністю оплачувати послуги з розробки ПКД варто після проведення незалежної експертизи проєкту та доопрацювання виявлених недоліків. Такі умови оплати варто прописувати в договорі з проєктною компанією.

Після виконання робіт із планування робота архітектора-проєктанта не завершується – він чи вона здійснюють авторський нагляд під час будівництва.

Проєктант же вносить необхідні зміни до проєкту за умов, що вони можливі, згідно з існуючими умовами та обмеженнями. Послуга авторського нагляду окремо включається в договір замовника з проєктантом і оплачується під час (частково) та після виконання будівництва (фінальна оплата).

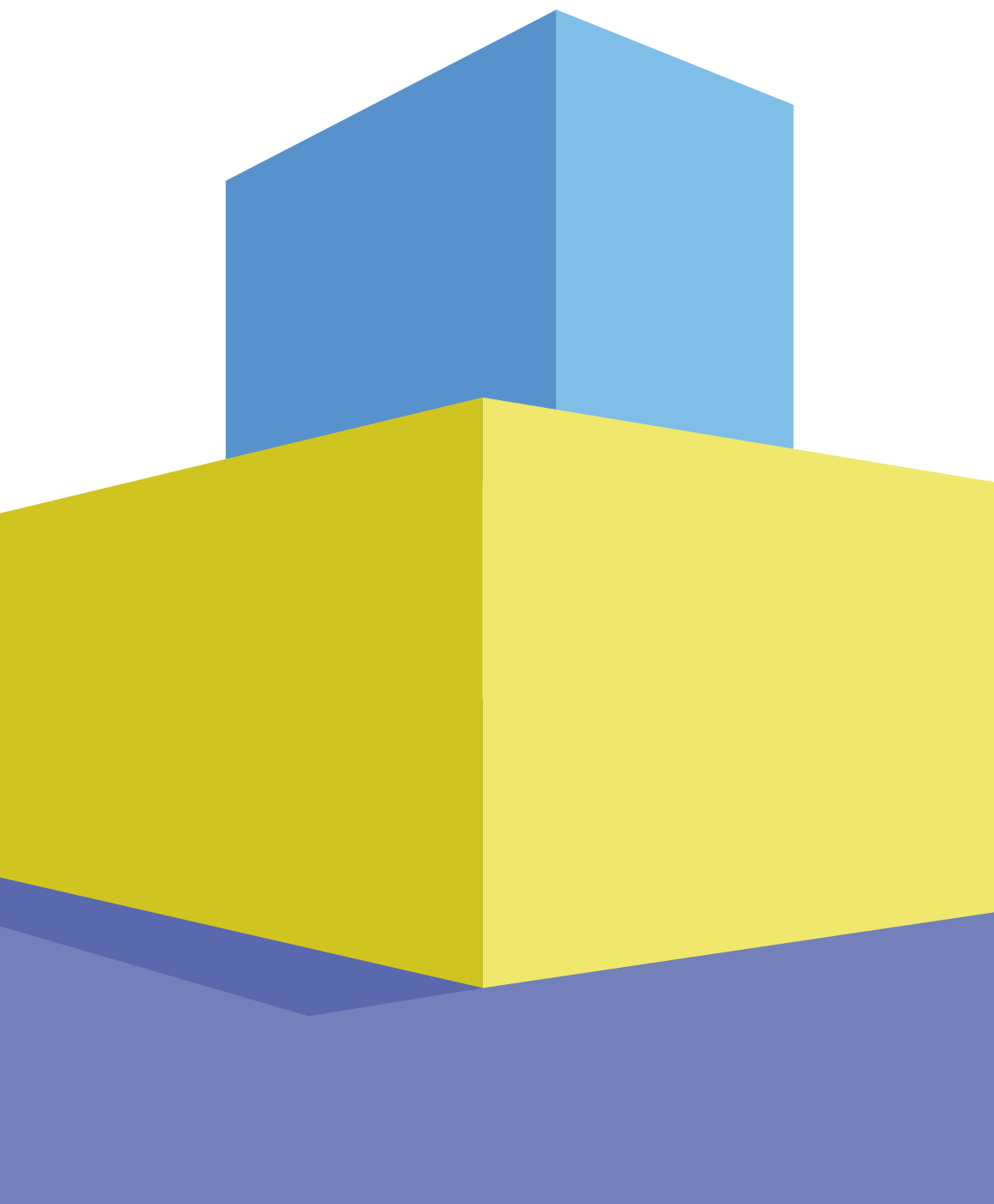
Історії громад

Миколаївська територіальна громада Донецької області

У Миколаївській територіальній громаді Донецької області група активістів відвідала будівельний майданчик центру СПІЛЬНО і проінспектувала функціональність елементів доступності. Активісти входили до комітету доступності Миколаївської міської ради. На акції були присутні заступниця голови громади з соціальних питань та керівник управління капітального будівництва. Громадська перевірка виявила, що для благоустрою території не вистачає тактильної направляючої плитки, а підйом на візку за допомогою пандуса вимагає надвеликих зусиль. У результаті місцева влада ухвалила рішення усунути недоліки, проектно-кошторисна документація була доопрацьована шляхом внесення необхідних змін, докуплені будівельні матеріали та покращено благоустрій.

Мал. 7. Фото приміщень у м. Миколаївка Донецької області

Експертиза ПКД

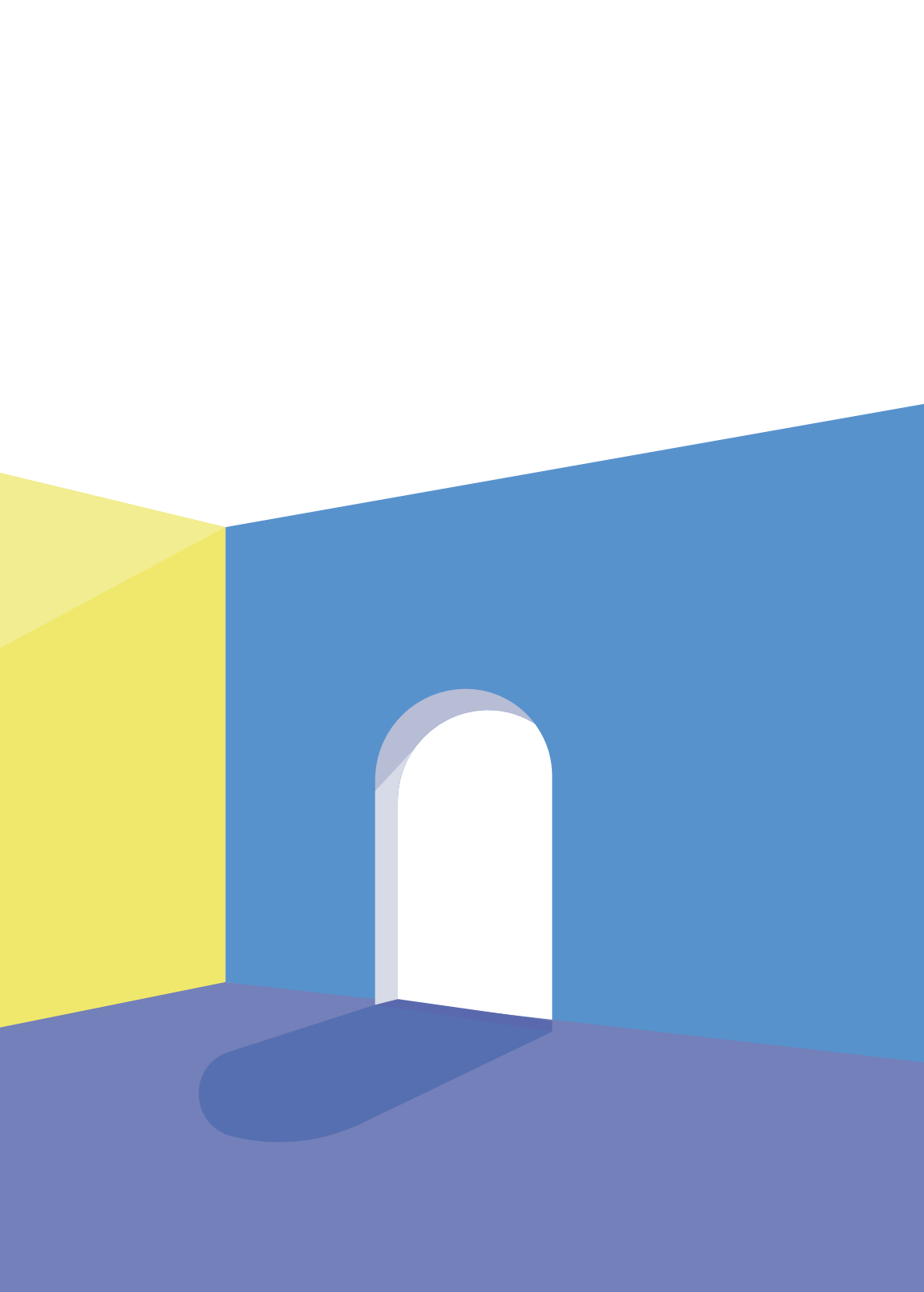
Після завершення розроблення якість ПКД перевіряє незалежна експертиза впродовж трьох тижнів. Експертиза ПКД є обов'язковою для будівельних проєктів класів наслідків СС2 і СС3. Але й для проєктів класу СС1, які будуються бюджетним коштом та використовуються в подальшому громадою, рекомендується проводити експертизу. Непереверений проєкт несе великі ризики для подальших етапів будівництва і експлуатації будівлі. Експертиза, у свою чергу, надає документальне завірення, що проєкт відповідає існуючим будівельним нормам.

Виконують експертизу державні або приватні експертні організації. Оскільки експертиза є незалежною, розробник ПКД не має права її виконувати. Експертиза може бути різної складності та обсягу, але найкраще, коли перевіряються і креслення, і кошторис.

У разі виявлення недоліків проєкт повертається на доопрацювання. Після усунення порушень зауваження експертизи знімаються. Власне, тому повний розрахунок за розроблення ПКД із проєктантом найкраще здійснювати після отримання експертного висновку з позитивним рішенням про відповідність ПКД усім вимогам.

У майбутньому у разі перевірок наявність експертного звіту матиме позитивний ефект. Уявімо гіпотетичну ситуацію, що протипожежна інспекція робить висновок про завузкий коридор та недостатню кількість виходів і закриває заклад. Якщо ж проєкт пройшов державну експертизу і висновок свідчить про його відповідність усім нормам і вимогам, а будівля побудована в повній відповідності до проєкту, тоді рішення про закриття закладу у зв'язку з пожежною небезпекою буде спірним.

Після отримання усього пакета документів необхідно якомога швидше розпочинати паралельно два процеси – готувати підключення об'єкта до зовнішніх мереж інженерних комунікацій та оголошувати тендерні закупівлі на послуги будівельної компанії та технічного нагляду.

Підключення об'єкта до зовнішніх мереж комунікацій

Щойно отримано проєктно-кошторисну документацію на будівельний об'єкт, варто без зволікань розв'язувати питання підключення об'єкта до зовнішніх мереж інженерних комунікацій. Причому починати треба з електропостачання. По-перше, будівельні роботи вимагають електропостачання, а по-друге, підключення до електромережі вимагає багато часу й певних коштів.

Електропостачання

Проєкт будівництва визначає необхідну потужність електропостачання у приміщення за максимальним сценарієм. Проєктант, знаючи заплановану кількість робочих місць, комп'ютерів, освітлених кімнат, витрат на обігрів чи кондиціонування, друк і сканування документів, використання побутової техніки кухонного блоку, розраховує максимально необхідну потужність, коли всі прилади є включеними одночасно. Не менша потужність має бути закладена у проєктно-кошторисну документацію на під'єднання до електромережі та має фігурувати у договорі на електропостачання з власником електромережі.

Якщо в балансоутримувача немає такого договору на об'єкт або якщо потрібна потужність перевищує наявну договірну, необхідно укласти новий договір на дозволену потужність. У разі підвищення потужності найчастіше виникає потреба здійснити модернізацію електромережі.

Отже, замовник має звернутися до власника електромережі й замовити технічні умови на підключення будівлі. Готується технічне завдання на проєктування. Далі ліцензована компанія розробляє проєкт на підключення до зовнішніх мереж.

Звісно, до того потрібно обрати компанію, здійснити закупівлі та підписати договір на отримання послуги. Проєкти з підключення погоджуються у власників мереж щодо відповідності технічним умовам.

Згідно з проєктом далі відбуваються монтажні роботи: установка лічильника, автомата, захисного релейного приладу, спуск кабелю від опори ліній електропередач до шафи обліку, а також за потреби встановлення опор та

прокладення кабелю до електроустановки. Варто зазначити, що виконувати монтажні роботи та підключати електрику загалом може і підрядна компанія, обрана для будівництва об'єкта, за наявності необхідних дозвільних документів. Тоді будівельна компанія або має власний спеціалізований підрозділ із електромонтажу, або укладає договір із субпідрядною організацією.

Після виконання технічних умов замовник готує пакет документів для постачальника електроенергії, представник постачальника виїжджає на місце, здійснює перевірку та опломбовує лічильник. Далі укладається договір на постачання електроенергії і оплачується підключення.

Мал. 8. Етапи підключення до зовнішніх електромереж

На підключення об'єкта до електричних мереж рекомендується закладати **від 2 до 6 місяців** залежно від ситуації у конкретному населеному пункті із обслуговуванням споживачів електроенергії.

Історії громад

Територіальна громада Х області

В одній із громад проєкту після початку ремонтних робіт постало питання недостатньої потужності підведених до будівлі електромереж. Вони не витримували навантаження під час будівельних робіт та були недостатніми для регулярної роботи майбутнього центру. Щоб не затягувати будівельний етап, довелося частково компенсувати нестачу електричної потужності за рахунок електрогенераторів.

У зимовий період це становило проблему для робітників та було витратно для проєкту. Для розв'язання питання у ПКД було додано роботи з прокладання електричного кабелю від найближчої підстанції напряму до будівлі та на закупівлю 250 метрів електричного кабелю та іншого необхідного обладнання та матеріалів. Саме підключення до підстанції було складним і тривалим етапом, але врешті центр надання соціальних послуг уклав прямий договір із постачальником на потрібну потужність, забезпечив спочатку будівельний майданчик електроенергією та отримав надійне підключення для повсякденної роботи центру в майбутньому.

Отриманий урок показав, як важливо із самого початку оцінювати та розв'язувати питання електропостачання. Це попередить затримки будівництва і зменшить витрати на реалізацію проєкту.

Водопостачання та водовідведення

Підключення об'єкта до водопровідних мереж відбувається набагато швидше і простіше, ніж до мереж електропостачання. Тим не менш, водопостачання та водовідведення так само треба організовувати в першу чергу, адже цього потребують будівельні роботи.

Кроки з підключення є аналогічними. Замовник отримує від власника мереж технічні умови підключення до водопостачання та каналізації. Розробляється технічне завдання та обирається проєктувальник. Готується проєктна документація, погоджується з власником мережі, і, зрештою, виконуються роботи з приєднання (врізання) до систем централізованого водопостачання і водовідведення. Ставляться лічильники, укладається договір на послуги водопостачання і водовідведення.

Часто у сільській місцевості центральне водопостачання відсутнє. Однак об'єкти соціального спрямування, де на тривалій основі надаються послуги дітям та сім'ям, мають бути оснащені принаймні автономним водопостачанням. На об'єктах СПІЛЬНО в населених пунктах без централізованого водопостачання будувалося автономне водопостачання та водовідведення з бурінням свердловини, і це було частиною загального проєкту на будівельні роботи.

Історії громад

Білокуракинська селищна територіальна громада Луганської області

Центр надання соціальних послуг для сім'ї та дитини в Білокуракинській громаді Луганської області забезпечений автономним водопостачанням через свердловину та має автономну систему каналізації стічних вод.

Будівлю неможливо було підключити до центрального водопостачання і водовідведення. Але вода — важлива для центру, в якому надаються послуги сім'ям і дітям. Значення водопостачання стає ще важливішим у зимовий період.

Подібне рішення буде особливо актуальним для установ соціального спрямування, розташованих у сільській місцевості.

Газопостачання

Підключення до газової мережі може виявитися тривалим етапом, який потребуватиме до одного року. Сам процес приєднання до газової мережі – недешевий та досить складний. Але оскільки наявність газу не є умовою для початку будівельних робіт, його можна підключати паралельно з проведенням інших робіт із будівництва.

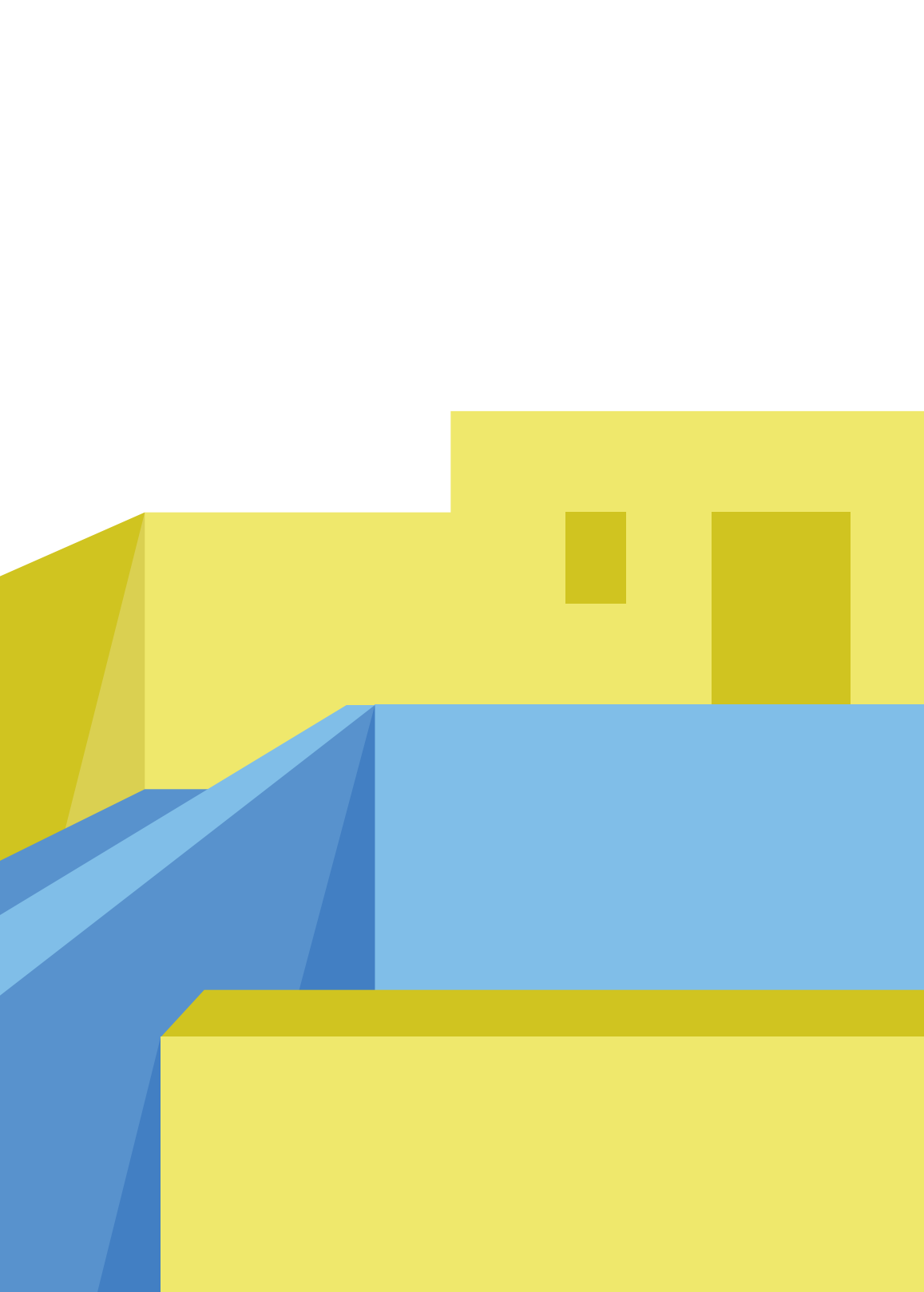
З метою приєднання до газорозподільної системи, як правило, замовники звертаються до оператора газорозподільної системи, який працює на цій території.

Етапи приєднання такі:

- отримання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки під газовими мережами зовнішнього газопостачання;
- виконання інженерно-геодезичних вишукувань; розроблення та затвердження проекту зовнішнього газопостачання та його кошторисної частини; оформлення земельних відносин щодо траси прокладання газових мереж зовнішнього газопостачання;
- отримання дозвільних документів на початок виконання будівельних робіт; будівництво та введення в експлуатацію газових мереж зовнішнього газопостачання; встановлення у точці вимірювання вузла обліку; відновлення об'єктів благоустрою, порушених внаслідок будівництва; підключення газових мереж зовнішнього газопостачання в місці забезпечення потужності;
- підключення газових мереж внутрішнього газопостачання замовника у точці приєднання;
- укладання договору на постачання газу та на обслуговування газового обладнання й газопроводу,
- нарешті пробний пуск газу на об'єкт замовника⁴⁸.

До виконання окремих видів цих робіт можна залучати й інших ліцензованих виконавців.

48 Закон України від 09.04.2015 № 329-VIII «Про ринок природного газу», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>

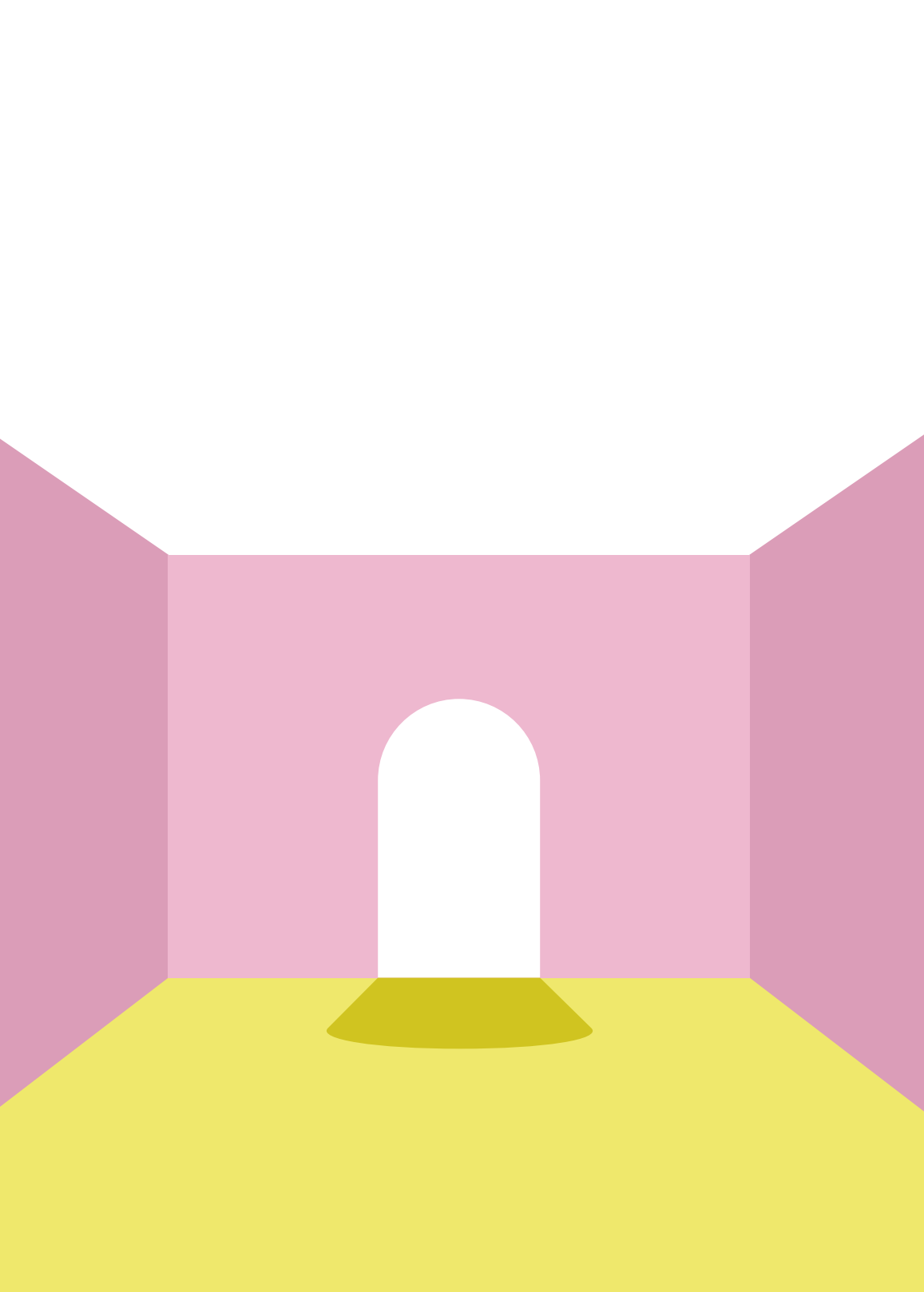
Закупівля послуг будівельної компанії та технічного нагляду

Щойно готова ПКД, оголошуються тендерні закупівлі послуг будівельної компанії та послуг технічного нагляду. Мінімальний строк здійснення тендерних закупівель складає три місяці. Однак торги можуть не відбутися в перший раз, і тендер треба буде переголосити. Тому до участі в тендері варто запрошувати широке коло професійних будівельних компаній.

Якщо є можливість, варто розраховувати ще на два-три місяці додаткового часу. Однак, наразі відбуваються активні зміни законодавства та нормативної бази, що регулюють відповідні процеси та іншу діяльність в умовах війни. Через це, іноді можуть бути застосовані процедури (закони, постанови, нормативні акти тощо), якими час на проведення тендерної процедури може бути скорочено до 1 місяця.

При відборі підрядної організації у проєкті використовувалися кваліфікаційні критерії обрання досвідченої будівельної організації, а вже після цього проводилося оцінювання цінової пропозиції. До таких критеріїв можна віднести досвід аналогічних будівництв протягом останніх років, наявність кваліфікованого персоналу, необхідного будівельного устаткування та механізмів, відсутність заборгованостей та тягб, наявність необхідних оборотних коштів для запуску будівництва (закупівля матеріалів, перші сплати персоналу). Наявність власного архітектурного бюро у складі будівельної компанії може стати перевагою. Перелік вимог не є вичерпним і може доповнюватися. Важливо також враховувати і попередній досвід співпраці муніципалітету з організаціями, які беруть участь у конкурсі, але це не має бути вирішальним критерієм, аби не обмежити конкурентні засади відбору підрядної організації.

Обрана будівельна компанія виконуватиме роботи згідно з проєктом та будівельними нормами. Водночас незалежний технічний нагляд контролюватиме якість виконання робіт. Послуги технічного нагляду за виконанням будівельних робіт закуповуються окремо. Їхня вартість може становити 2,5% від загальної

Отримання дозволу на будівництво

кошторисної вартості будівництва Після проведення тендерних торгів сума проєкту стає майже остаточною, і її можна корегувати в цільових бюджетних програмах, але все ще враховуючи можливість додаткових непередбачених витрат.

Сьогодні в Україні працює автоматизована електронна система отримання дозволів на будівельні роботи через застосунок «Дія – Державні послуги онлайн»⁴⁹. В електронному кабінеті система покроково запитує в користувача всю необхідну інформацію. Замовник під своїми ключами подає повідомлення або декларацію про початок будівельних робіт в електронному вигляді.

Подати запит можна вже тоді, коли повністю є готовий пакет документів включно з містобудівними умовами та обмеженнями, проєктно-кошторисна документація, експертиза, відомі технічні характеристики будівлі, всі виконавці та наявні їхні ліцензії та сертифікати. Бажано, щоб декларацію заповнювали та перевіряли інженери. Під час заповнення декларації потрібно внести в неї всі наявні дані (треба знати, де їх брати в ПКД). За автоматизації при внесенні даних немає можливості проконсультуватися з інспектором, а отже, краще уникати помилок, спираючись на досвід фахівців. Вноситься інформація про адрес об'єкта, клас наслідків від відмови об'єкта будівництва, проєкт, висновок незалежної експертизи проєкту, технічні характеристики об'єкта, юридичні дані про проєктну, будівельну компанії й технічний нагляд, а також ПІБ відповідальних виконавців та їхні контактні дані. Процедура відрізнятиметься від класу наслідків відмови об'єкта.

ПКД може визначати незначні – СС1, середні – СС2 чи значні наслідки – СС3. Найпростіша процедура – за класом наслідків СС1. Власник або уповноважена особа подає в застосунку «Дія» повідомлення про початок виконання будівельних

49 <https://diia.gov.ua/>

робіт щодо об'єктів із незначними наслідками. Після цього автоматично формується повідомлення, яке після підписання направляється до органу держархбудконтролю за місцезнаходженням об'єкта. Після подання повідомлення його статус можна перевірити в онлайн-кабінеті користувача. Повідомлення про успішну реєстрацію чи повернення документа на доопрацювання також з'явиться в кабінеті користувача й буде надіслано на зазначену електронну пошту. **Після реєстрації повідомлення запис про це з'явиться в Реєстрі будівельної діяльності.** **Перевірити реєстрацію повідомлення можна на Порталі Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва⁵⁰.** Варто зазначити, що повідомлення про будівництво за класом наслідків СС1, окрім як у «Дії», можна подавати й очно через ЦНАП. У громадах проекту СПІЛЬНО повідомлення подавали, як правило, директори установ, які надають соціальні послуги та на базі яких створювалися центри.

Натомість подати заяву на видачу дозволу на виконання будівельних робіт для об'єктів, що належать до класу відповідальності СС2 та СС3, можна лише онлайн через «Дію». В кабінеті користувача за електронними ключами потрібно заповнити онлайн-форму на отримання послуги, додати копії документів у форматі PDF, які підтверджують право власності або користування, копії договорів підряду, проектну документацію тощо.

Далі «Дія» автоматично направляє запити інспекторам у Державну інспекцію архітектури і містобудування, а користувач чекає відповіді, яка з'явиться в його онлайн-кабінеті. Всі декларації про початок будівництва з класом відповідальності СС2 та СС3 розглядають інспектори. **Загалом цей процес триває 1–2 тижні.** Але, буває, дозволу доведеться чекати місяць.

Без дозволу не рекомендується починати фактичне будівництво. Зараз немає прямої комунікації між замовником та інспектором, тому в разі завантаження документів із помилками про це можна дізнатися із запізненням, коли буде отримано відмову. Після видачі дозволу запис про це з'явиться в **Реєстрі будівельної діяльності⁵¹,** а в кабінет користувача буде направлено електронну копію дозволу або відмову у видачі дозволу. Перевірити реєстрацію дозволу можна так само за допомогою **Порталу Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.**

50 <https://e-construction.gov.ua/>

51 <https://e-construction.gov.ua/reestri>

Будівельні роботи

Після подачі повідомлення / декларації та отримання дозволу на початок будівельних робіт можна розпочинати безпосередньо будівництво. Найкраще розпочинати роботи у квітні за плюсової температури та закінчувати до початку зимових холодів. **Етап триватиме 6–9 місяців залежно від обсягу робіт.** Звісно, внутрішні роботи можна робити і в зимовий період, але тоді витратиться більше електроенергії на обігрів приміщень.

Як і в кожній справі, успіх будівництва залежить від правильної організації робочого процесу та налагодженої взаємодії усіх його учасників. Керівник проєкту з боку громади стежить за ходом будівництва, є постійно залученим та ухвалює рішення з огляду на потреби майбутнього соціального центру. Він також контролює відповідність робіт наданим документам, якість та відповідність закуплених матеріалів, погоджує зміни у матеріалах, приймає роботи, отримує фінансову та виконавчу документацію. Потрібно налагодити обмін думками та взаємодію між замовником, підрядниками, технічним наглядом та авторським наглядом.

З боку будівельної компанії роботами завідує начальник ділянки (або керівник проєкту), який часто відвідує будівництво і відповідає за кінцевий результат. При цьому головним помічником начальника ділянки (або керівника проєкту) на будівництві є досвідчений інженер — **виконроб**. Будівельна компанія складає графік робіт та слідує йому, дотримуючись технології будівництва. У разі появи додаткових робіт чи форс-мажорів графік змінюватиметься, але технологічна черговість етапів залишатиметься принциповою. Виконроб наперед планує роботи на ділянці, контролює їх виконання, забезпечує бригаду будівельними матеріалами та не допускає простоїв.

Підрядник за контрактом закуповує всі необхідні матеріали для ремонту, але керівник чи інженер з технічного нагляду з боку замовника стежить за якістю матеріалів, відповідністю кошторису, розуміє та перевіряє маркування на відповідність специфікаціям за проєктом, перевіряє сертифікацію матеріалів. **У тому числі технагляд перевіряє такі показники:** гігієнічна оцінка показників токсичності продуктів горіння полімерних матеріалів, технічні вимоги до зносостійкості та інше. Замовник також погоджує кольорову гаму матеріалів для оздоблення, фарби, шпалери, лінолеум, плитку та інші елементи оздоблення. Але стається, що під час вибору матеріалів потрібно дослухатися до порад

будівельників, які знаються на технологічних процесах.

Інженер з технічного нагляду перевіряє переважно якість робіт із технологічної точки зору і дотримання будівельних норм. Він відвідує об'єкт регулярно, раз на тиждень або частіше, за наявності зауважень вносить їх у відповідний журнал, за готовності певних обсягів робіт перевіряє та підписує акти виконаних робіт. Цей спеціаліст окремо інспектує **правильність виконання прихованих робіт** та завіряє своїм підписом акти про їх виконання. Серед іншого на етапі будівництва контролюється дотримання екологічних норм, які стосуються вивезення та утилізації будівельних відходів. На запит підрядник має надати договір про послуги із вивезення відходів, що утворюються у процесі виробництва, з території замовника.

Авторський нагляд здійснюється проєктантом / проєктною організацією. За відсутності змін авторський нагляд відвідує об'єкт три рази — на початку, під час і після завершення будівництва. Але, як ми зазначали, проєкти можуть корегуватися у процесі будівництва, що особливо характерно для капітальних ремонтів та реконструкцій старих будівель. Тоді проєктант може додатково відвідувати об'єкт,

- 1) Передача будівельного майданчика підрядній організації
- 2) Підготовка будівельного майданчика
- 3) Демонтажні роботи
- 4) Основні види робіт: будівництво / ремонт фундаменту, зміцнення несучих конструкцій, зведення стін, перегородок, перекриттів, покрівельні роботи, встановлення вікон та дверей, утеплення та оздоблення фасаду
- (5) Монтаж внутрішніх мереж та комунікацій: монтаж електрики, сантехніки, вентиляції, опалення, пожежної сигналізації
- 6) Оздоблювальні роботи
- (7) Передача виконавчої документації замовнику

Мал. 9. Етапи будівельних робіт

оцінювати потреби у зміні проєкту, потім розробляти адаптивні рішення, вносити зміни та завіряти їх підписом і печаткою.

Спочатку виконуються підготовчі роботи, зокрема забезпечення будівельного майданчика електроенергією й водопостачанням. Якщо об'єкт на момент старту будівельних робіт ще не підключений до інженерних мереж, можна розглянути варіант тимчасового підключення до електромережі та тимчасового використання генераторів. За відсутності води організовується її підвіз.

Під час ремонту варто дотримуватися черговості робіт. Спочатку проводяться демонтажні роботи. Як показує досвід, майже завжди після демонтажних робіт у разі ремонту старих будівель виникають проблеми та потреби, не враховані ПКД. Якщо це обов'язкові роботи із несучими конструкціями, то їх неможливо оминути.

Після демонтажних робіт відбувається зміцнення чи добудова несучих конструкцій. Наприклад, у Білокуракинській громаді будівельники виявили, що під ґанком будівлі майбутнього центру немає фундаменту, а отже, його треба було доливати. У Чмирівській громаді були виявлені пошкодження стін чи опор, які треба було перекласти. У Троїцькій громаді було з'ясовано, що потрібно додати міцності несучій конструкції покрівлі та стін. Такі зміни здорожуватимуть проєкт та затягуватимуть його реалізацію. Коли бюджет обмежений, доводиться відмовлятися від планів щодо функціональних приміщень, зменшувати корисну площу для надання соціальних послуг, щоб забезпечити міцність фундаменту, стін та покрівлі.

Після демонтажу та зміцнення несучих конструкцій ведуться роботи з перепланування, розширення приміщень, встановлення нових стінних перегородок, прокладання внутрішніх мереж комунікацій. Далі здійснюється шпаклювання стін, фарбування, встановлення обладнання.

Базовий благоустрій території починається паралельно з внутрішнім ремонтом, коли вже здійснено демонтаж і вивезено основне сміття з території. Згідно з ПКД відбуваються демонтажні роботи, знесення дерев, організовуються зелені зони, асфальтовані під'їзди, укладені тротуарною плиткою проходи та майданчики, а в кінці монтуються спортивні та дитячі майданчики. Технічний нагляд стежить за роботами з благоустрою, так само як і за будівництвом. Після завершення будівельних робіт прибирається будівельний майданчик та відбувається передача фінансово-виконавчої документації замовнику. **Підрядник передає замовнику увесь проєкт виконавчої документації, згідно з яким здійснювалося будівництво;**

схеми на всі зміни в ПҚД, схвалені авторським наглядом; акти виконаних робіт із додатками; акти на приховані роботи; платіжні документи; гарантійні листи щодо поставленого обладнання; всі супроводжувальні специфікації на закуплені матеріали та обладнання тощо. Замовник має зберігати виконавчу документацію. Фінансові документи від підрядника фіксують, скільки витрачено на ремонт. На їхній основі на баланс закладу береться додаткова вартість будівлі, яка виникла в результаті виконання ремонтно-будівельних робіт.

Окремо варто звернути увагу на акти про виконання прихованих робіт, які знадобляться у майбутньому для проходження інспекції від пожежної служби, зокрема акти про оброблення дерев'яних конструкцій покрівлі вогнестійкими матеріалами чи про ізоляцію електропроводки та характеристики інших використаних у будівництві матеріалів.

Найбільш типові виклики, які постають під час будівництва, полягають в уже згаданих вище додаткових роботах, не включених раніше до проєкту та кошторису. По-друге, у замовника просто може змінитися бачення концепції центру. Це теж зрозуміла ситуація, адже бачення та розуміння розвиваються у процесі. Крім того, часто доводиться мати справу із зростанням цін на будівельні матеріали. Буває, що певні матеріали зникають із продажу і їх треба замінити. Разом з тим умови на будівельному майданчику та графік надходження коштів не завжди дозволяють закупити всі необхідні матеріали наперед та зберігати їх. Для зберігання матеріалів потрібні сухе приміщення та певний температурний режим. Будівельні суміші чи шпалери можуть набрати вологу, а рідкі матеріали, такі як фарба, можуть замерзнути. Наприклад, Сіверська громада стикнулася з тим, що половина приміщення була оздоблена шпалерами, випуск та продаж яких зупинилися. Виконавцям довелося знімати поклеєні шпалери та купувати нові, щоб вистачило на все приміщення.

Досвід центрів показав, що існують типові виклики при досягненні вимог доступності у старих будівлях. Високі цоколи та рельєф прибудинкової території ускладнюють облаштування доступного входу. Маленькі приміщення всередині будівлі, вузькі коридори, верхні поверхи, сходи є викликом для забезпечення можливостей для пересування людей на кріслах колісних. У разі наявності вільних приміщень найкраще такі обмеження відсіювати на етапі вибору будівлі.

За умовами договору з підрядною компанією визначається гарантійний строк за договором будівельного підряду. Для фінансового забезпечення гарантійного

періоду в підрядника утримується певна сума (до 10%) при оплаті кожного акта виконаних робіт. Якщо за цей час будуть виявлені дефекти, за які несе відповідальність підрядник, вони мають бути усунені коштом підрядника. У проєкті СПІЛЬНО договір із підрядником визначав шестимісячний період після завершення ремонтних робіт, протягом якого усувалися виявлені недоліки і після закінчення якого підписувався останній акт виконаних робіт та проводився фінальний платіж за послуги – виплачувалася утримана раніше сума.

Історії громад

Білокуракинська селищна територіальна громада Луганської області

У Білокуракинській громаді Луганської області деякі зміни до концепції соціального центру вносилися вже під час проведення будівельних робіт. За проєктом, стеля мала бути закритою гіпсокартоном, але виникла потреба збільшити висоту приміщення, перебудувати стіни. Оновлений центр мав підвісні стелі, а під плитами стелі проведені інженерні комунікації. Спочатку було заплановано пандус, та у процесі роботи стало зрозуміло, що, за нормами, краще зробити підйомник та сходи. Коли почали планувати сходи, сама територія та будівельні норми підказали, що між прольотами сходів потрібні площадки. Всі ці зміни погоджувалися з авторським та технічним наглядом і вносилися до ПКД.

Мал. 10. Фото приміщень у смт. Білокуракине Луганської області

Підготовка технічного паспорта будівлі

Підготовка нового технічного паспорта будівлі є наступним обов'язковим кроком після будівельних робіт. Без цього документа неможливо подати повідомлення / декларацію про завершення будівельних робіт і ввести об'єкт в експлуатацію. **Триватиме цей етап до трьох тижнів.**

Послуга є платною, тож це має враховуватися в бюджеті серед іншого. Раніше технічний паспорт будівлі оформляло винятково бюро технічної інвентаризації (БТІ). Воно ж реєструвало право власності. Зараз технічну інвентаризацію об'єкта можуть здійснювати різні суб'єкти господарювання, які створюють архітектурні об'єкти та мають атестованих спеціалістів із кваліфікаційними сертифікатами.

Функцію реєстрації речових прав на нерухоме майно виконують виключно державні реєстратори. БТІ ж тепер зберігають архіви та, як і інші оператори ринку, можуть зробити технічний паспорт об'єкта. Але, за традицією, люди продовжують називати документ «паспортом БТІ».

Підготовки паспорта сьогодні — процес нескладний і нетривалий. З виконавцем підписується договір, інженер відвідує об'єкт, робить заміри та готує технічний паспорт об'єкта за новим планом приміщень та фактичними розмірами, після чого підписується акт виконаних робіт та оплачуються послуги. Після завершення будівельних робіт об'єкт потрібно ввести в експлуатацію. Для цього використовують державні сервіси системи «Дія». **Етап займе 1–2 тижні.** Аналогічно до етапу отримання дозволу на будівництво процедура відрізнятиметься залежно від класу наслідків від відмови об'єкта.

Новий технічний паспорт буде потрібен для подання декларації про завершення будівництва та реєстрації речових прав на майно.

Введення готового об'єкта в експлуатацію

Для класу СС1 у кабінеті «Дії» та з використанням електронного підпису подається декларація про готовність до експлуатації об'єкта класу СС1.

У декларацію вносяться дані всіх документів, технічні характеристики будівлі за новим технічним паспортом, сертифікати. Бажано, щоб так само, як і з дозволом на будівництво, цим займався інженер або принаймні щоб спеціалісти перевіряли правильність заповнення. Після цього сформується декларація, яка після підписання буде надіслана до органу держархбудконтролю за місцезнаходженням об'єкта. Перевірити реєстрацію декларації можна за допомогою Порталу Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва. Після цього будівлю можна використовувати за призначенням. Подання декларації такого типу можливе й очно через ЦНАП.

Для того щоб ввести в експлуатацію об'єкти після завершення будівельних робіт, які належать до класів наслідків СС2 та СС3, треба подати заяву в системі «Дія» та отримати сертифікат про прийняття об'єкта в експлуатацію. Ця послуга, на відміну від декларації про готовність об'єктів класу СС1, є платною та недоступна через ЦНАП. Щойно сертифікат буде видано, запис про це з'явиться в Реєстрі будівельної діяльності, а в кабінет громадянина буде направлено електронну копію сертифіката або відмови у видачі сертифіката. Перевірити реєстрацію сертифіката можна за допомогою Порталу Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва⁵². Якщо в експлуатацію вводиться новий об'єкт, то після цього потрібно зареєструвати майнові права на нього і внести в Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

Після завершення реконструкції потрібно закрити питання щодо зміни цільового призначення будівлі, яке узгоджується в місцевих органах самоврядування. Пакет документів разом із заявою подається до відділу містобудування й

52 <https://e-construction.gov.ua/>

архітектури органу місцевого самоврядування за місцем знаходження об'єкта.
Потім видається рішення із зміни функціонального призначення нежитлового приміщення.

На цьому етапі також остаточно вирішується питання передачі на баланс у разі нового балансоутримувача, якщо це не було зроблено раніше. Крім того, на баланс установи береться додаткова вартість відремонтованих приміщень та встановленого обладнання.

На етапі введення об'єкта в експлуатацію замовник може стикнутися з викликами, якщо припустився помилок на початку проєкту.

Досвід громад показує, що потрібно особливо уважно ставитися до питань власності на землю та землекористування.

Зокрема, земельна ділянка, яка перебуває у комунальній власності, спочатку має бути законно виділена під будівництво рішенням місцевої ради, навіть якщо виконавчий комітет будує на ній за рішенням голови громади суспільно значимий об'єкт.

Друга порада: якщо змінюється цільове призначення будівлі, то проєкт та видані дозволи мають передбачати саме реконструкцію, а не капітальний ремонт. Крім того, не варто занижувати клас відповідальності по об'єкту, навіть якщо здається, що так простіше отримати дозвіл на будівництво.

Вже після введення будівлі в експлуатацію представники ДСНС перевірять заклад на додержання вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки, оскільки наша будівля пов'язана з перебуванням людей, зокрема дітей. Перевіряються протипожежна сигналізація та протипожежні засоби, які були встановлені у процесі будівництва. Купуються вогнегасники, маркуються виходи, розміщуються плани евакуації, приймаються наказом по закладу інструкції з пожежної безпеки.

Для успішного проходження перевірки обов'язково потрібно зберігати надані будівельною компанією акти виконаних прихованих робіт, які гарантуватимуть безпеку закладеної електропроводки, наявність заземлення, захист від блискавки, обробку покрівлі протипожежною речовиною, а також сертифікати використаних негорючих будівельних матеріалів та наявні договори на сервісне обслуговування протипожежної сигналізації.

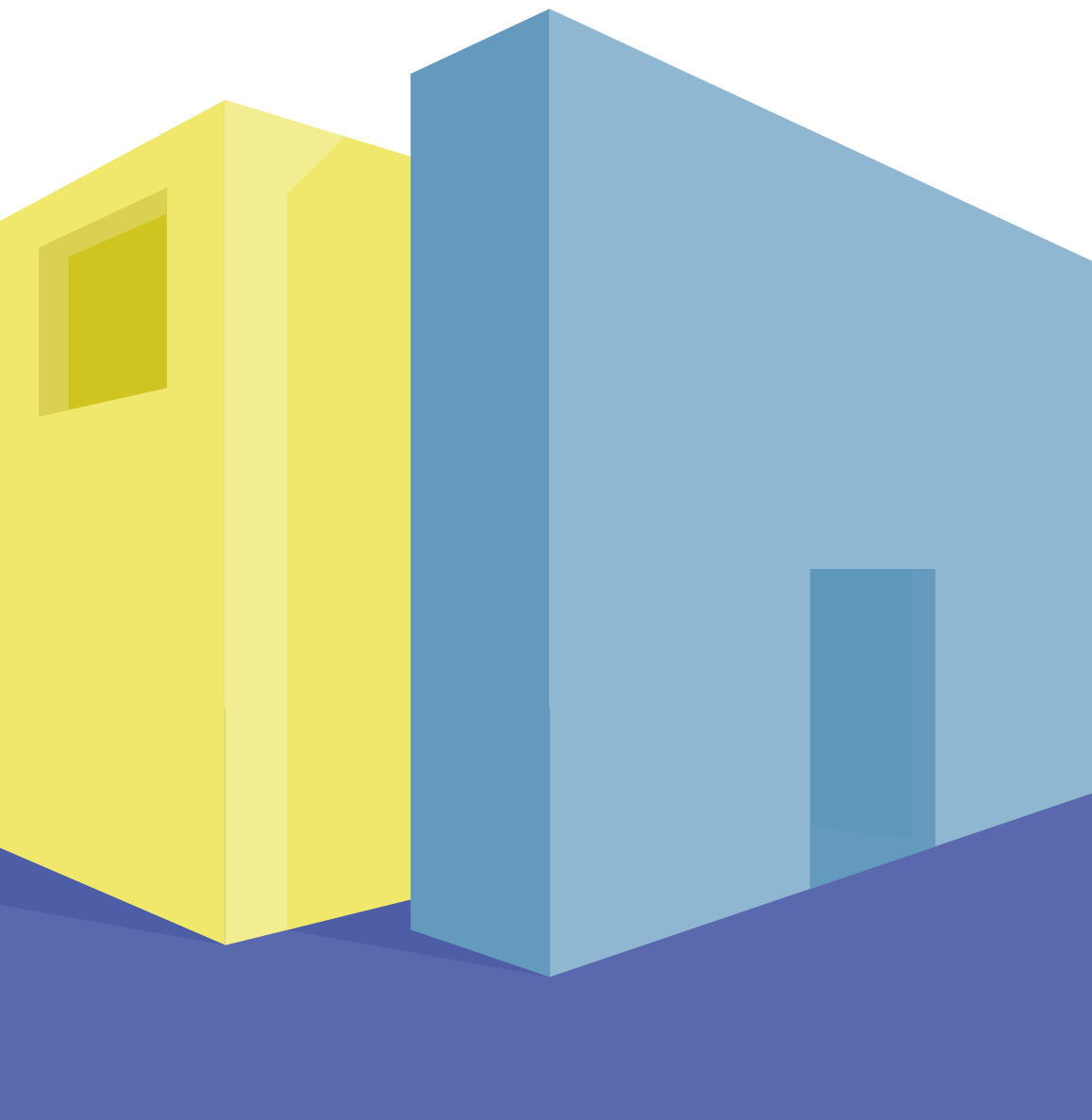
Якщо перевірка виявляє недоліки, то надає рекомендації для їх усунення. Інакше центр можуть закрити через невідповідність вимогам пожежної безпеки. Звісно, всі протипожежні норми враховуються ще на етапі розробки ПКД, але оскільки перевірка відбувається після введення об'єкта в експлуатацію, від початку потрібен спеціаліст із боку замовника, який знає, що треба закладати, й перевіряти в ПКД.

Цикл створення соціальних інфраструктурних об'єктів є складним і багатокомпонентним процесом, кожен етап якого має певні особливості проходження.

Розпочинаючи роботу, не треба боятися помилок, оскільки їх можна виправити. Разом з тим краще бути від початку ознайомленими з вимогами та особливостями заходів на кожному з етапів.

Будемо раді, якщо це керівництво сформує загальне розуміння необхідних дій, вбереже від типових помилок та збереже час і кошти громади, яка розвиває соціальну інфраструктуру.

Додатки

Додаток 1.

Організація послуг для сімей з дітьми на базі комунальних установ громади

Організація надання соціальних послуг нерозривно пов'язана із адміністративною структурою закладу чи закладів, на базі яких вони впроваджуються. Це впливатиме і на перелік послуг, і на кадрове забезпечення. В проєкті #СПІЛЬНО громади втілювали різні варіанти організації послуг сім'ям та дітям. Ми розглянемо особливості, переваги та недоліки кожного варіанту, щоб читачі могли обирати найбільш прийнятні для своїх громад.

За типом комунальних установ розглянемо моделі організації послуг на базі Центру соціальних служб, на базі Центру надання соціальних послуг, а також у Центрі комплексної реабілітації осіб (дітей) з інвалідністю та в Інтегровано-ресурсному центрі. Відмітимо, що кожен з варіантів є частиною ширшої моделі забезпечення соціальних послуг в кожній конкретній громаді, адже окрім сімей з дітьми послуг потребують різні категорії населення, які забезпечуються різними профільними закладами.

Необхідно підкреслити, що яка б форма організації послуг не втілювалась у конкретній громаді, концепція завжди базується на ідеях забезпечення континууму соціальних послуг та впровадження інтегрованої моделі соціального захисту.

Зокрема, **континуум послуг** – концепція системного надання послуг з метою досягнення максимального добробуту клієнта, що виражатиметься у достатньому задоволенні потреб, шляхом забезпечення необхідного комплексного спектру послуг, який може змінюватися в часі відповідно до зміни ситуації/стану отримувача послуг. Ознаками континууму послуг є безперервність та поетапність у наданні послуг.

Для успішного виконання завдань із підтримки сімей та дітей так чи інакше необхідно заповнити послугами усі ланки континууму соціальних послуг для

даної категорії отримувачів у кожній громаді. В проєкті «СПІЛЬНО» акцент впроваджених соціальних послуг ставився на захисті права дитини на родинне виховання. Це означає, що, по-перше, за рахунок соціальної роботи здійснюється профілактика набуття сім'єю вразливості, запобігання вилучення дитини з сім'ї та попередження відмов сім'ї від дитини. По-друге, в громаді наявні негайні та захисні заходи у разі небезпеки для дитини в сім'ї. І, по –третє, у разі вилучення дитини з сім'ї, ведеться робота на забезпечення дитині сімейних форм виховання.

Друга важлива для втілення ідея – інтегрована модель соціального захисту – визначається у рекомендаціях Міністерства соціальної політики та ряді інших документів.

Метою інтегрованої системи соціального захисту в громаді «є створення належних умов для забезпечення соціального благополуччя мешканців територіальної громади, доступності соціальної підтримки, у тому числі соціальних послуг. Інтегрована модель системи соціального захисту населення може бути сформована шляхом об'єднання кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади для забезпечення доступності вразливих груп населення до соціальної підтримки, у тому числі соціальних послуг, покращення її якості»⁵³.

Реалізація ідей інтегрованості систем соціального захисту на практиці досягається за рахунок:

- налагодження міжвідомчої взаємодії усіх залучених установ та відомств в громаді,
- впровадження систем переадресації клієнтів, наприклад, направлення на соціальний супровід та працевлаштування осіб, яким забезпечується соціальна грошова допомога,
- введення єдиного управління всією соціальною та гуманітарною сферою в особі профільного заступника голови громади,
- запровадження єдиних інформаційних систем,
- впровадження технології ведення випадку у наданні соціальних послуг,

53 Наказ Мінсоцполітики від 25.02.2019 № 282 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту" // <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf>

- розміщення соціальних послуг на базі закладів іншого типу,
- залучення педагогічних та медичних спеціалістів до надання комплексних послуг в соціальних закладах, залучення освітніх та медичних установ до виявлення сімей, які потребують послуг.

Більше про міжвідомчу взаємодію та технологію ведення випадку рекомендуємо почитати у виданні **«Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження інтегрованих соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах»⁵⁴**.

На додаток, в рамках інтегрованого підходу існує варіант розміщення закладів і послуг або в одній будівлі, або в гарній територіальній доступності із супутнім об'єднанням адміністративного і господарського персоналу для виконання аналогічних функцій на базі певної будівлі чи комплексу. Застосування підходу дозволяє громаді економити, розділяючи ставки на кілька комунальних установ. Приклади спеціалістів, що працюються за сумісництвом включають бухгалтера, юрисконсульта, фахівця з публічних закупівель, інспектора з кадрів, інженера з охорони праці, інженера-програміста, діловода, охоронця, прибиральника та інших.

Історії громад

Дружківська міська територіальна громада Донецької області

Дружківська міська громада Донецької області є гарним прикладом забезпечення повного континууму соціальних послуг на основі впровадження інтегрованої моделі соціального захисту та міжвідомчої взаємодії. У місті Дружківка надаються денні послуги для всіх категорій отримувачів.

В громаді є управління соціального захисту населення, ЦНАП, Центр соціальних служб, Територіальний центр соціального обслуговування та Східний центр комплексної реабілітації осіб з інвалідністю, на базі якого створено центр СПІЛЬНО.

В м. Дружківка розміщені три обласні комунальні заклади з послугами стаціонарного перебування - «Донецький обласний соціальний центр матері та дитини», «Донецький обласний центр соціально-психологічної допомоги»,

54 <https://www.unicef.org/ukraine/documents/spilno-new-services-handbook>

«Донецький обласний соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Заклади працюють з жінками з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах, з особами, які постраждали від насилля та торгівлі людьми, з тимчасово переміщеними особами, а також з дітьми-сиротами та дітьми, позбавлені батьківського піклування.

За домовленостями, обласний заклад користується приміщеннями громади, приймаючи натомість жінок і дітей громади на тимчасове перебування. Таким чином забезпечуються потреби громади у послугах стаціонарного типу.

Завдяки впровадженому порядку міжвідомчої взаємодії, черговий ФСР з ЦСС веде прийом в приміщенні ЦНАП та УСЗН. На практиці це означає, що кожен відвідувач, за потреби перенаправляється до столу ФСР, який проводить первинну оцінку потреб та робить висновок, чи потребує сім'я/особа соціальних послуг. І, якщо висновок ствердний, сім'я направляється в Центр соціальних служб, а УСЗН дає ФСРУ направлення на проведення повної оцінки потреб сім'ї.

Попри багатоетапний процес входження до послуги, відвідувачі не відчувають труднощів, бо для них все відбувається «тут і зараз». Найчастіше направляються до ФСР малозабезпечені та багатодітні сім'ї, які оформлюють соціальні виплати на дитину. Таким чином, весь сектор соціального захисту та адміністративних послуг забезпечує раннє виявлення вразливих сімей, що потребують профілактичних послуг, до того ж збільшується виявлення випадків домашнього насильства.

Мал. 11. Фото приміщень у м. Дружківка Донецької області

В цілому, громада забезпечує практично повний спектр континууму послуг для сімей та дітей, а потужності закладів по охопленню клієнтів значно розширились. Профілактика втрати сім'ї для дитини забезпечується за рахунок роботи ЦСС та послуг із соціального супроводу родин у СЖО.

Потреба у тимчасовому влаштуванні дітей, вилучених з сім'ї, закривається за рахунок створення патронатних сімей. Більше того, в громаді добре поставлене влаштування дітей в сімейні форми виховання, здійснюється соціальний супровід для прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, громада сприяє створенню і нових ПС/ДБСТ.

Центр соціальних служб

Комунальні установи «Центр соціальних служб» покликані надавати соціальні послуги, насамперед, сім'ям, дітям та молоді. За правило, ЦСС існують у містах та міських територіальних громадах. Так склалось історично, оскільки до децентралізації у містах працювали міські або районні ЦСССДМ, які згодом були перереформатовані в ЦСС в громадах.

У великих міських громадах, зазвичай, працює багато соціальних служб, кожна з яких має свою спеціалізацію. Окрім ЦСС працюють Територіальні центри соціального обслуговування для населення похилого віку. Для осіб і дітей з інвалідністю існують інші спеціалізовані заклади, такі як Центри комплексної реабілітації осіб (дітей) з інвалідністю. До того ж, окремі установи можуть надавати послуги притулку. Природньо, що не кожна громада потребує та здатна забезпечити таку розгалужену соціальну інфраструктуру. Сільські та селищні громади забезпечують перелік послуг на базі меншої кількості установ.

Тим не менш, для міст та великих громад, з усіх наявних варіантів організації соціальних послуг **комунальна установа «Центр соціальних служб» надає найкращі можливості для організації комплексних соціальних послуг саме для сімей, дітей та молоді. Нове типове положення про ЦСС дає широкі можливості організовувати та профілювати послуги для дитини і сім'ї⁵⁵.**

55 Типове положення про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 479 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text>

Важливо підкреслити, що широкий перелік можливостей цього типового положення теж не є вичерпним, але додатково створені структурні підрозділи та штатні одиниці мають відповідати визначенню потреб громади⁵⁶ у соціальних послугах та знаходитись у рамках завдань і повноважень ЦСС. У рамках проєкту СПІЛЬНО Бахмутська та Біловодська громади організували послуги для підтримки сім'ї для дитини саме на базі ЦСС.

На задачі з профілактики СЖО, насильства, недбалого ставлення та вилучення дитини з сім'ї в ЦСС працює, насамперед, Служба (відділення) соціальної роботи у громаді. Відділення комплектується достатньою кількістю ФСП та психологом, згідно рекомендацій Міністерства соціальної політики⁵⁷. За поширеним досвідом, керівники відділень окрім адміністративних та управлінських завдань, за правило, надають частково і послуги отримувачам.

На базі відділення надаються послуги соціального супроводу сімей у СЖО, кризового втручання, медіації, працює мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі⁵⁸ та мобільна бригада екстреного реагування.

Для забезпечення спеціалізованих послуг для дітей з інвалідністю рекомендується створювати окремі підрозділи, такі як Служба (відділення) денного догляд за дітьми з інвалідністю, та Служба раннього втручання для забезпечення раннього розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя⁵⁹.

56 Положення про визначення потреб громади у соціальних послугах

57 Примірний штатний норматив чисельності працівників районного, міського, районного у місті, селищного, сільського центру соціальних служб. Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 26.01.2021 № 29 // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0029739-21#Text>

58 Типове положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 654 від 22 серпня 2018 р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>

59 Методичні рекомендації щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя. Затверджено наказом Міністерства соціальної політики України № 92 від 18.02.2021 зі змінами № 152 від 26.03.2021 // <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html> <https://www.msp.gov.ua/documents/5995.html>

Кількість ФСР	1 штатна одиниця на:
У сільській місцевості	один або декілька населених пунктів територіальної громади, з чисельністю населення від 2 до 4 тис. мешканців (у разі відстані між населеними пунктами до 15 км);
	декілька населених пунктів територіальної громади, з чисельністю населення не більше ніж 2 тис. жителів (відстань між населеними пунктами не більше 30 км, за наявності транспортного сполучення чи закріпленого за ФСР транспортного засобу);
	один населений пункт у гірській місцевості;
У містах	10 тис. мешканців в обласних центрах та містах з чисельністю населення більше ніж 200 тис.;
	5–7 тис. мешканців у містах з чисельністю населення від 50 до 200 тис.;
	5 тис. мешканців у містах з чисельністю населення менше ніж 50 тис. та у приватному секторі міст незалежно від кількості населення

Табл. 2. Штатні нормативи для фахівців соціальної роботи⁶⁰

Працівники ЦСС велику увагу приділяють розвитку батьківського потенціалу, батьківських навичок, попереджують жорстоке поводження та недогляд. У випадку інвалідності дитини, ведеться робота на прийняття діагнозу батьками та адаптацію. Надзвичайно важливою послугою є групи взаємодопомоги та взаємопідтримки батьків.

60 Примірний штатний норматив чисельності працівників районного, міського, районного у місті, селищного, сільського центру соціальних служб. Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 26.01.2021 № 29 // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0029739-21#Text>

Рекомендації

При організації нових послуг та служб у керівника центру може виникнути питання про умови оплати праці та розміри тарифних розрядів і коефіцієнтів персоналу.

Для працівників соціального напрямку використовується Наказ № 526 Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 «Про умови оплати праці працівників закладів соціального захисту дітей, закладів соціального обслуговування, закладів соціальної підтримки сімей, дітей та молоді»⁶¹.

Однак цей наказ не регулює умови для працівників педагогічного та медичного профілю, які залучаються в послуги денного догляду та раннього втручання.

З цією метою потрібно звернутись до Наказу №44 Міністерства праці та соціальної політики України від 12 лютого 2007 року «Про встановлення тривалості роботи та педагогічного навантаження для окремих категорій працівників закладів та установ соціального захисту населення»⁶².

Документ надає відповідь, як нарахувати зарплату логопеду, вчителю, вихователю, вчителю-реабілітологу, культур-організатору та іншим.

Аналогічне питання обов'язково виникне і щодо лікаря, залученого в роботу міждисциплінарної команди з раннього втручання, сестри медичної, масажиста. В даному випадку потрібно керуватись Наказом Міністерства охорони здоров'я України N 319 від 25 травня 2006 року «Про затвердження норм робочого часу для працівників закладів та установ охорони здоров'я»⁶³.

Рекомендація є актуальною при організації послуг на базі ЦСС та ЦНСП.

61 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0597-15#Text>

62 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-07#Text>

63 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0696-06#Text>

Історії громад

Бахмутська міська територіальна громада Донецької області

Бахмутська міська територіальна громада Донецької області мала розвинуту соціальну інфраструктуру за рахунок реорганізації соціальних закладів, які до децентралізації обслуговували місто та Бахмутський район, та нових інвестицій в осучаснення галузі.

В громаді працював ЦСС, що опікувався сім'ями та дітьми. Його Служба соціальної роботи у громаді надавала послуги соціального супроводу, консультування; соціальної профілактики; соціальної інтеграції та реінтеграції; соціальної адаптації; кризового та екстреного втручання; представництва інтересів; посередництва (медіації).

В рамках проєкту ЦСС розширив спектр послуг і створив «Кіндер-клуб» для тимчасового перебування дітей з інвалідністю та дітей із сімей в СЖО. Цей підрозділ ЦСС мав своє положення та штатні одиниці, які забезпечував тимчасове денне перебування для двох груп дітей.

Крім того, в центрі працював «Батьківський клуб». У той час, як діти займалися з фахівцями Кіндер-клубу, їх батьки брали участь у групах взаємодопомоги, відвідували лекції та тренінги.

Попитом у дітей користувався і новий інклюзивний ігровий майданчик. ЦСС поглиблював послуги з протидії домашньому насильству та працював над створенням притулку для постраждалих.

Окрім ЦСС в громаді працював Територіальний центр соціального обслуговування для людей похилого віку та осіб з інвалідністю. На його базі надавалася послуга соціальних перевезень, і сім'ї з ЦСС, діти яких пересуваються на колісних візках, могли також користуватися послугою.

Послуга з раннього втручання для дітей раннього віку була створена за підтримки ЮНІСЕФ і успішно працювала на базі закладу обласного підпорядкування – «Центру реабілітації дітей з органічними ураженнями». Оскільки заклад був розташований в м.Бахмут, жителі громади активно користувалися послугами.

Мал. 12. Фото приміщень у м. Бахмут Донецької області

Центр соціальних послуг

В сільських та селищних громадах для надання соціальних послуг, зазвичай, створюється комунальна установа Центр надання соціальних послуг. Дана структура може охоплювати соціальними послугами усі категорії населення, які їх потребують. Типове положення ЦНСП дозволяє надавати на базі ЦНСП увесь спектр соціальних послуг, яких потребує громада згідно визначенню потреб⁶⁴.

Всі перераховані підрозділи центру, заходи та послуги, які ми висвітлити щодо ЦСС, є актуальними і для ЦНСП. Різниця з ЦСС полягає у тому, що ЦНСП виконує і ті завдання, які покладались на Територіальні центри соціального обслуговування.

Центри були створені на базі ЦНСП у Білокуракинській, Миколаївській, Новопсковській, Троїцькій та Чмирівській громадах.

Соціальні послуги, які може надавати ЦНСП:

- догляд вдома, денний догляд, догляд стаціонарний;
- підтримане проживання; соціальна адаптація;
- соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку;
- екстрене (кризове) втручання; консультування;
- соціальний супровід;
- представництво інтересів;
- посередництво (медіація);
- соціальна профілактика;
- натуральна допомога;
- фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору;

64 Типове положення про центр надання соціальних послуг. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 177 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text>

- переклад жестовою мовою;
- догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних;
- супровід під час інклюзивного навчання;
- інформування;
- інші послуги⁶⁵

З досвіду ми бачимо, що досить типовою є ситуація, коли ЦНСП у громаді утворюється шляхом реорганізації Територіальних центрів соціального обслуговування. Установа зберігає спрямованість на роботу з особами похилого віку та дорослими людьми з інвалідністю. У таких випадках налагодження роботи з сім'ями і дітьми потребує додаткових зусиль. Для цього створюються нові підрозділи установи, залучаються нові фахівці, відбувається підвищення кваліфікації, створюються нові дружні до дитини і сім'ї простори з надання послуг.

Для забезпечення континууму послуг для сімей з дітьми рекомендуємо створювати всі ті підрозділи, описані в попередньому розділі для ЦСС, наповнювати їх послугами і комплектувати аналогічними штатними одиницями. Однак, у громадах, де працює ЦНСП, часто існує переконання, що достатньо відділення соціальної роботи ЦНСП, працівники якого надаватимуть всі послуги абсолютно всім категоріям отримувачів, включно з сім'ями та особами похилого віку.

Така практика керується міркуваннями щодо економії бюджету на соціальну сферу, але несе загрози перенавантажень для працівників, негативно відбивається на якості соціальних послуг, та ставить сумніви щодо сталості послуг. Послуги для сімей з дітьми залишаються фрагментарними. З точки зору кращих практик, ми рекомендуємо створювати профільні структурні підрозділи на кожен напрямок роботи з континууму соціальних послуг і відповідно поглиблювати компетенції співробітників центру.

65 Типове положення про центр надання соціальних послуг. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 177 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text>

Історії громад

Троїцька селищна територіальна громада Луганської області

В Троїцькій селищній громаді Луганської області комунальна установа ЦНСП надавала базові послуги усім категоріям отримувачів. Адміністративна структура центру включала відділ соціально-побутової і психологічної адаптації, відділ соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, відділення денного перебування та відділення догляду вдома для людей похилого віку, відділення адресної натуральної і грошової допомоги та службу перевезення осіб з інвалідністю.

В центрі працювали ФСР, за якими були закріплені території для обслуговування усієї громади, надавав послуги психолог, була мобільна бригада по роботі з випадками домашнього насильства, корекційна програма по роботі з кривдниками, проводилися зайняття з лікувальної фізкультури та групи взаємодопомоги, в тому числі і для батьків, які виховують дітей з інвалідністю.

В рамках проекту, в громаді було відремонтоване приміщення для нового напрямку роботи ЦНСП – центру підтримки сім'ї, де надавали послуги раннього втручання та тимчасового денного перебування для дітей з інвалідністю. Забезпечували послуги ФСР, психолог, сестра медична та логопед. Оскільки приміщення центру знаходилося поруч зі школою, передбачалася можливість залучення педагогів до надання послуг.

Мал. 13. Фото приміщень у смт. Троїцьке Луганської області

Центр комплексної реабілітації осіб (дітей) з інвалідністю

На відміну від ЦСС та ЦНСП, центри комплексної реабілітації осіб з інвалідністю можуть забезпечити лише частину послуг для сімей з дітьми, а саме послуги раннього втручання та денного догляду для дітей з інвалідністю.

Тому, запроваджуючи послуги на базі такої установи, важливо переконатись, що у громаді налагоджена міжвідомча взаємодія з іншими установами громади, забезпечена переадресація клієнтів та комплексність наявних послуг. В проєкті таку модель реалізувала Дружківська міська територіальна громада.

Робота центрів реабілітації унормована типовим положенням про центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю⁶⁶. Типове положення забезпечує усі можливості для надання спеціалізованих послуг як для дорослих, так і для дітей з інвалідністю.

Зокрема, легітимною для впровадження в установі буде послуга раннього втручання для дітей від народження і віком до чотирьох років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності чи мають встановлену інвалідність. Незважаючи на те, що положення не називає прямо послугу, але цільова аудиторія та завдання установи є цілком придатними для застосовуваними.

Примірні штатні нормативи центру⁶⁷ в свою чергу дозволяють сформувати міждисциплінарну команду з раннього втручання, за участю соціального працівника або фахівця з соціальної роботи, лікаря, зокрема дитячого невролога, логопеда / спеціального педагога, психолога, фізичного терапевта або медичної сестри з лікувальної фізкультури та з масажу.

Друга органічна установі послуга, яка є важливою для концепції центрів – це денний догляд для дітей старше трьох років із встановленою інвалідністю.

66 Типове положення про центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю. Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України № 855 від 09.08.2016 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1209-16#Text>

67 Примірні штатні нормативи чисельності працівників центру комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю. Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України № 1576 від 03.0.2017. // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1268739-17#Text>

Згідно державного стандарту⁶⁸, надавач соціальної послуги забезпечує необхідну кількість працівників для надання соціальної послуги відповідно до результатів оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги та згідно зі штатним розписом, складеним в установленому порядку. Важливо відмітити, що при створенні послуги, для громади викликом стає забезпечення харчування. Але у разі тимчасового перебування дітей протягом 4х годин, харчування забезпечувати не обов'язково. За концепцією центрів СПІЛЬНО, інклюзивна кухня дозволяє зробити перекус, наданий батьками.

Значною перевагою організації денного догляду для дітей на базі реабілітаційного центру є можливість поєднання послуги з реабілітаційними заходами та роботою вузьких спеціалістів за індивідуальним планом реабілітації та абілітації дитини. Складовою доступності денного догляду для сімей є наявність транспортних послуг центру з підвезення дітей до групи і назад до місця проживання.

З досвіду проєкту, при запровадженні нових соціальних послуг на базі реабілітаційних центрів виникають типові виклики.

По-перше, робота центрів спрямована на реабілітацію дитини, тоді як для забезпечення континууму послуг, необхідно робити акцент на спроможності сім'ї для дитини.

По-друге, в реабілітаційних центрах не завжди розвинута соціальна складова роботи та більше уваги приділяється медичній стороні питання.

По-третє, окремі центри не мають досвіду роботи з дітьми, оскільки працювали, переважно, з дорослими.

Для подолання цих труднощів та **впровадження сімейно-центричного підходу є потреба** у підвищенні кваліфікації співробітників; прийнятті всіма учасниками процесу біопсихосоціальної моделі інвалідності, на яку спирається МКФ⁶⁹; розвитку технології ведення випадку при наданні послуг; підвищення ролі соціального працівника/ФСР в роботі мультидисциплінарної команди; залучення до участі сім'ї дитини та її найближчого оточення.

68 Державний стандарт соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України № 119-Н від 05 квітня 2023 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23#Text>

69 <https://moz.gov.ua/mkf>

Звичайно, для налагодження сталої роботи центру не обійтись без профільних відділень, пристосованих та обладнаних приміщень, а також кваліфікованих кадрів. Наприклад, у центрах для сімей з дітьми, відкритих на базі реабілітаційних закладів, обов'язково створювалось робоче місце ФСР/соціального працівника, впроваджувалась технологія ведення випадку при роботі з сім'єю та створювались групи взаємопідтримки для батьків дітей з інвалідністю.

Історії громад

Дружківська міська територіальна громада Донецької області

Дружківська міська громада Донецької області надавала на своїй території практично усі необхідні послуги континууму для сімей з дітьми. Серед іншого, для дітей з інвалідністю громада запровадила нові послуги з раннього втручання та тимчасового денного перебування (денного догляду) на базі комунального закладу «Східний центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю». Окрема будівля для роботи з дітьми та сім'ями була відремонтована і обладнана в рамках проекту СПІЛЬНО. Поблизу від будівлі розташовувався ІРЦ, що полегшував переадресацію клієнтів та робив зручним відвідування обох закладів для сімей. На додаток, «Східний центр» мав свій обладнаний автомобіль та забезпечував соціальні перевезення для клієнтів.

Мал. 14. Фото приміщень у м. Дружківка Донецької області

Інклюзивно-ресурсний центр

За своїм типовим положенням⁷⁰, ІРЦ забезпечує права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу. **ІРЦ надає психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, та має в штаті суто педагогічний персонал.** ІРЦ працюють в системі МОН і керуються відповідними нормативами. Все це накладає обмеження на впровадження соціальних послуг на базі цих установ.

Тим не менш, в рамках проєкту ІРЦ з Сіверської, Соледарської громад та з м.Маріуполь отримали нові приміщення та відкрили послуги з раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя, а також послуги тимчасового денного перебування у форматі корекційно-розвиткових зайнять. За рахунок міжвідомчої взаємодії забезпечується мультидисциплінарність та соціальний вимір нових послуг. В результаті, пробіли громад у забезпеченні послугах для дітей з інвалідністю були закриті.

Модель поглиблення послуг ІРЦ, реалізована в проєкті, включає кілька важливих складових. Впровадження раннього втручання для дітей віком від 0 до 4х років потребує **формування та навчання членів мультидисциплінарної команди**⁷¹. Поруч у тому ж приміщенні, що і ІРЦ, розміщується послуга тимчасового денного догляду. Вона може забезпечуватись ІРЦ у форматі корекційно-розвиткових послуг. Але кращий і більш стійкий варіант реалізується із залученням спеціалізованого відділення та співробітників ЦНСП, які розміщуються в ІРЦ на підставах оренди.

До членів мультидисциплінарних команд також залучаються спеціалісти з інших установ громади, за порядком міжвідомчої взаємодії та договорами співпраці між установами.

Обов'язковою складовою інтегрованих послуг в даній моделі **є робоче місце**

70 Положення про інклюзивно-ресурсний центр. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 545 від 12 липня 2017 р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

71 Методичні рекомендації щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя. Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України № 92 від 18.02.2021 // <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html>

ФСР на території закладу, робота з сім'єю за технологією ведення випадку, зайняття з підвищення батьківських компетенцій та організація батьківських груп взаємодопомоги.

Звичайно, розширення послуг з використанням можливостей ІРЦ матиме свої виклики. Це пов'язано, насамперед, з тим, що ІРЦ може надавати послуги освітнього плану та не має за замовчуванням в своєму штаті спеціалістів соціальної та медичної сфер, важливих для мультидисциплінарних команд раннього втручання та денного догляду.

Більше того, робота команди раннього втручання вимагає постійного контакту з сім'єю без перерв у ключовий період розвитку дитини перших років життя, тоді як працівники освітньої сфери мають літню відпустку у 56 календарних днів і працювати влітку з сім'ями буде нікому.

Спеціалісти з раннього втручання за протоколом роботи здійснюють візити в сім'ю та сприяють адаптації дитини і сім'ї в їх звичайному оточенні. Натомість, **візити в сім'ю для працівників ІРЦ не входять в обов'язки з посадової інструкції.** ІРЦ традиційно працюють з дитиною, тоді як послуги з раннього втручання та денного догляду є сімейно-орієнтованими, а отже персонал ІРЦ має пройти навчання з ведення випадку та з роботи із сім'єю.

З іншого боку, перевагою розширення послуг ІРЦ є наявність цих закладів в громадах, налагоджена робота з дітьми, які мають особливі освітні потреби, та стабільність державного фінансування закладів. В будь-якому випадку, інтеграція послуг та систем соціального захисту передбачає об'єднання та максимально ефективного використання всіх ресурсів громади, включно з освітніми, медичними та іншими секторами. Оскільки ІРЦ забезпечують права дітей з особливими освітніми потребами на освіту, вони є важливою ланкою для збереження дитини з порушенням розвитку/інвалідністю в сім'ї.

Історії громад

Сіверська міська територіальна громада Донецької області

Сіверська територіальна громада Донецької області розвивала комплексні послуги для сімей, які виховують дітей з інвалідністю. Важливу роль в розвитку послуг грав Сіверський ІРЦ, на базі якого було запроваджено послугу з раннього втручання та ЦНСП, що забезпечував тимчасове денне перебування дітей з інвалідністю.

Обидві послуги розмішувалися в центрі, відремонтованому коштом проєкту. Робота двох закладів в одній будівлі поліпшувала переадресацію клієнтів та взаємодію спеціалістів.

Завдяки створенню центру підтримки сімей з дітьми, діти з інвалідністю були більш видимими у Сіверській громаді. Відтоді у громаді закріпилось ставлення, за якого діти з інвалідністю є такими самими дітьми з такими ж самими правами як і решта, і вони мають бути включеними в життя суспільства. А батьки стали більш впевненими, зібрали групу взаємодопомоги, повірили у свої сили та зареєстрували батьківську громадську організацію.

Раніше всі послуги ІРЦ були спрямовані на дитину. Але після навчання технології ведення випадку та надання послуги раннього втручання, у фахівців з'явилося розуміння, що робота має бути сімейно-центрована.

На додаток, допоки діти отримували корекційні послуги ІРЦ, батьки могли отримати консультацію ФСР з ЦНСП, які приймали у сусідньому приміщенні, або долучитися до груп взаємодопомоги і спілкування з іншими батьками.

Використовуючи в роботі спеціальне обладнання, дидактичні ігри, реабілітаційні матеріали, комплекс ТІМОКО, отримані коштом проєкту, фахівці помічали значний прогрес у розвитку дітей.

Батьки та спеціалісти переконались, що без послуг раннього втручання та денного догляду для дітей з інвалідністю неможливо обійтися, адже це мінімізує інвалідизацію дітей з порушенням розвитку, а також підтримує потенціал батьків, попереджає втрату сім'ї і потрапляння в інтернат для дитини.

Спостерігаючи успіхи у Сіверській громаді, представники сусідніх громад почали консультиуватись з її фахівцями для обміну досвідом та розгляду можливостей із закупівлі послуг для своїх дітей за механізмами, визначеними Законом України “Про співробітництво територіальних громад”⁷².

Сім'ї з сусідніх громад були надзвичайно зацікавлені отримувати послуги, які були доступні в Сіверську.

Мал. 15. Фото приміщень у м. Сіверськ Донецької області

72 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#n2>

Додаток 2.

Функціональне наповнення приміщень центрів підтримки сімей з дітьми.

Робочі кімнати фахівців із соціальної роботи

Соціальний супровід сім'ї та інші послуги, які надає ФСР, є ключовою складовою послуг з підтримки сім'ї та дитини, відповідно, і жоден центр не обійдеться без робочих кімнат ФСР. Конкретне планування приміщень залежить від кількості фахівців та організації робочих місць. Робота ФСР складається з прийому громадян, візитів у сім'ю, відвідин інших організацій та офісної роботи. Таким чином, організовуючі робочі місця ФСР, треба враховувати усі модальності.

Якщо в центрі знаходиться один чи два ФСР, то для них організовується один кабінет, в якому відбувається і прийом громадян, і ведуться справи, і зберігаються документи архіву. Якщо ж фахівців більше двох на одну кімнату, вони вже не зможуть у цьому приміщенні повноцінно надавати послуги з соціального супроводу та консультування, які вимагають конфіденційності. Тоді організовується офісне приміщення з індивідуальними робочими місцями для роботи з документами та прийому громадян з питань, які не потребують конфіденційних умов. А для поглибленої роботи з сім'єю ФСР використовує окрему кімнату для консультацій.

Офісне приміщення планується по ДБН В.2.2-9:2018 - Громадські будинки та споруди – з урахуванням санітарних вимог та охорони праці для співробітників, які використовують в офісній роботі електронно-обчислювальні прилади⁷³.

Робоче місце кожного ФСР обладнується письмовим столом, офісним стільцем, шафами для зберігання документів, комп'ютером або ноутбуком, з підключенням до мережі Інтернет та до багатофункціонального пристрою вводу та виводу друкованої інформації (МФУ). Для дистанційної роботи обов'язкова наявність аудіо

73 ДСанПІН 3.3.2.007-98 // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-98#Text>

гарнітури та відеокамери. Безконтактні термометри та ультрафіолетові лампи для санітарної обробки приміщень є важливим доповненням пакету обладнання для профілактики передачі інфекцій в періоди загострення епідемічної ситуації.

Організовуючі робочі місця для ФСР, обов'язково потрібно пам'ятати про конфіденційність архіву. Тому у місцях загального користування конфіденційні справи можуть зберігатись у закритих сейфах. Інакше потрібно передбачати організацію під архів окремого приміщення з обмеженим доступом.

Окрім роботи на базі установи з надання соціальних послуг, ФСР відвідують сім'ї, виїжджають на кризові виклики, входять в склад мобільних бригад соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства, працюють за розкладом на віддалених робочих місцях у старостатах, ЦНАПі, та інших установах за міжвідомчою взаємодією, проводять профілактичні заняття в навчальних закладах.

Таку мобільність роботи ФСР необхідно забезпечувати обладнанням. Тому устаткування ноутбуками є кращим варіантом за стаціонарні комп'ютери. У майбутньому в нагоді можуть стати планшети, за умов їх забезпечення електронними системами ведення випадку та доступом в єдину базу даних отримувачів послуг. Смартфони є важливим засобом зв'язку та фіксації інформації. Обладнання, яке забезпечує фізичну мобільність ФСР, а значить і доступність послуг для жителів віддалених районів громади включає велосипеди, електровелосипеди, а також доступний комунальний автотранспорт. На додаток, ФСР варто забезпечувати ігровим обладнанням для проведення заняття з дітьми і батьками на відкритому повітрі за прикладом аніматорів.

Організація робочого простору ФСР забезпечуватиме надання послуг соціального супроводу, інформування і консультування та інших послуг, які надає ФСР (кризове втручання, представництво інтересів, соціальна профілактика, соціальна адаптація для молодих сімей, соціальної реінтеграції).

Мал. 1. Варіант організації робочого простору ФСР

Кабінети спеціалістів

Послуги центру соціальної підтримки сімей передбачають індивідуальну або групову роботу з профільними спеціалістами певних напрямків. Така робота майже завжди оформлена в окреслені певним часом та місцем сесії чи заняття із клієнтом із застосуванням визначених професійних методик. Завдання роботи, застосовані методи, план роботи та прогрес фіксуються у письмовому вигляді, наприклад, у справі клієнта. Природньо, що така специфіка надання послуг вимагає окремого ізольованого приміщення, з гарною звукоізоляцією, яке забезпечує довірчу та конфіденційну атмосферу.

Можливі напрямки вузькопрофільної роботи включають послуги психолога, соціального педагога, психотерапевта, соціального працівника, фахівця з соціальної роботи, реабілітолога, логопеда, масажиста, фізичного терапевта та інших.

В залежності від штатного розпису закладу для кожного із профільних спеціалістів може бути обладнаний окремий кабінет. Тоді кожен кабінет буде обладнаний в

залежності від функціоналу спеціаліста. Разом з тим, за умов обмеженої площі та часткової зайнятості різні спеціалісти можуть за розкладом користуватись кабінетами спільно.

Різні поєднання для багатофункціонального використання приміщень будуть можливими, але в кожному конкретному випадку треба виходити з логіки функціоналу. Зокрема, консультаційні кімнати дозволятимуть надавати послуги соціального супроводу сім'ї, консультування і інформування, послуги ФСР, юриста, психолога та соціального педагога.

Обладнання консультаційної кімнати включає робочий стіл спеціаліста, офісний стілець, шафи для документів, сейф для конфіденційних документів, стільці для відвідувачів, гральний куточок для дітей. Професійне обладнання включає підвісний гамак для дитини (необхідне міцне перекриття стелі з кріпленням для гамака і розкладні сходи для підвішування), дидактичні матеріали, інтерактивні іграшки, стіл для малювання піском і т.п. Кабінети можуть бути додатково базою для надання послуг з медіації (допомога у вирішенні конфліктів), соціальної профілактики, соціальної адаптації для молодих сімей, соціальної реінтеграції.

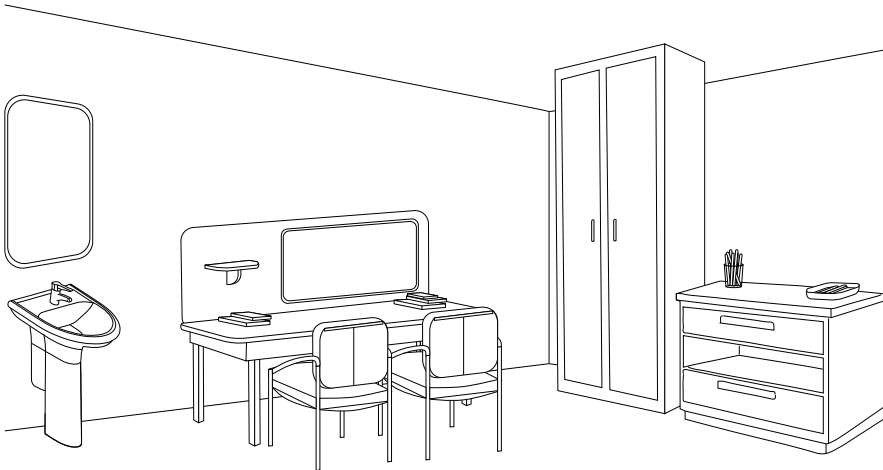

Мал. 2. Варіант організації консультаційної кімнати

На базі подібних кімнат організовані послуги раннього втручання (для дітей від 0 до 4) та їх сімей. Умеблювання тоді доповниться стільцями у достатній кількості для засідань членів МДК, а також камерою/смартфоном зі штативом та ноутбуком для перегляду у складі команди аудіозаписів поведінки дитини та взаємодії її з батьками.

Специфіка послуг спеціалістів з фізичної та логопедичної видів реабілітацій та корекцій вимагатиме свого спеціалізованого обладнання. Тому і кабінети таких вузьких спеціалістів як ерготерапевти, реабілітологи, дефектологи, масажисти, медичні сестри та логопеди за наявності можливостей найкраще організовувати окремо від кімнат для консультацій спеціалістами соціального спрямування та психологів.

Наприклад, кабінет може використовуватись для занять з логопедом за умов наявності раковини, логопедичного столу із дзеркалом, шаф для зберігання інструментів та приладів для їх дезінфекції. Раковина та масажний стіл знадобляться для роботи масажиста і реабілітолога. Фізична реабілітація потребуватиме спеціальних тренажерів, балансирів, м'ячів, килимків, корекційно-навчальних розвиваючих комплексів.

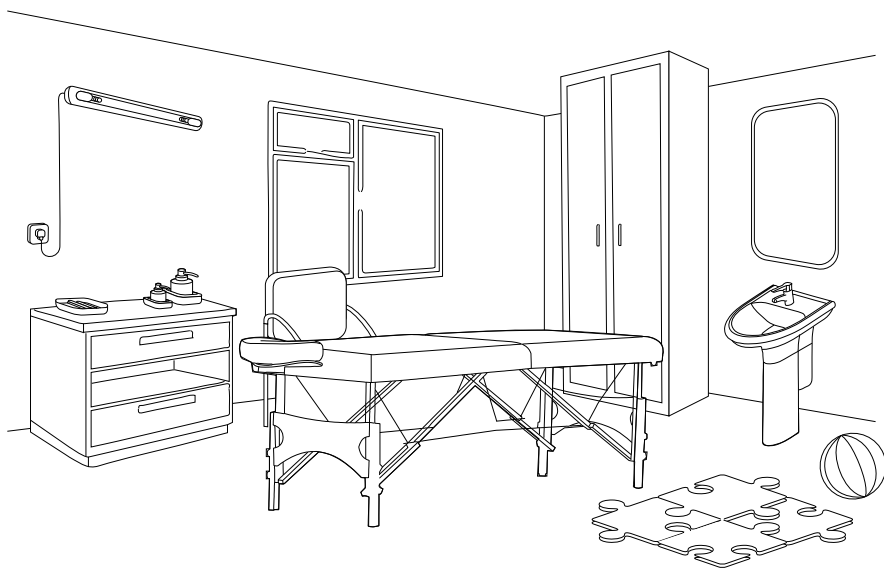

Мал. 3. Варіант організації кімнати логопеда

Площа кабінету спеціаліста має бути не менше 12 м².

Поки що не виписано окремих норм для подібних кабінетів на базі установ ЦСС чи ЦНСП. Однак така площа рекомендована для кабінету практичного психолога або соціального педагога у навчальних закладах⁷⁴. Аналогічні норми пропонує стандарт ДБН для іншого типу закладів соціального захисту⁷⁵. Оскільки в кімнатах перебувають діти, при плануванні розеток використовуються норми ДБН для дошкільних закладів⁷⁶.

У будь-якому разі, при плануванні проєктанти звертатимуть увагу на найновіші норми і вимоги, які час від часу з'являються в Україні.

Мал. 4. Варіант організації кімнати масажиста

74 Міністерство освіти і науки України. Наказ N 691 від 19.10.2001 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів» // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0691290-01#Text>

75 ДБН В.2.2-18-2007. Заклади соціального захисту населення.

76 ДБН В.2.2-4:2018. Заклади дошкільної освіти.

Приміщення для денного догляду дітей

Всі центри СПІЛЬНО отримали приміщення для надання послуги тимчасового денного перебування (денного догляду) для дітей терміном до 4-х годин.

Зазвичай, установи були розраховані на прийом двох груп дітей складом у 8 осіб віком від 5 років і старше, які відвідують центр до обіду або після обіду. Послуга виявилась особливо потрібною для сімей, які виховують дітей з інвалідністю. Також вона часом є корисною і для дітей з сімей у складних життєвих обставинах.

До змісту послуги входить забезпечення умов для перебування дітей, догляд, допомога у самообслуговуванні, формування та підтримку побутових навичок, соціалізація, підтримка рухової активності, проведення культурних та освітніх заходів. Якщо додати забезпечення харчування, спальних місць для відпочинку, та медичний догляд, і забезпечити перебування протягом 8 годин робочого часу, то послуга характеризуватиметься як денний догляд.

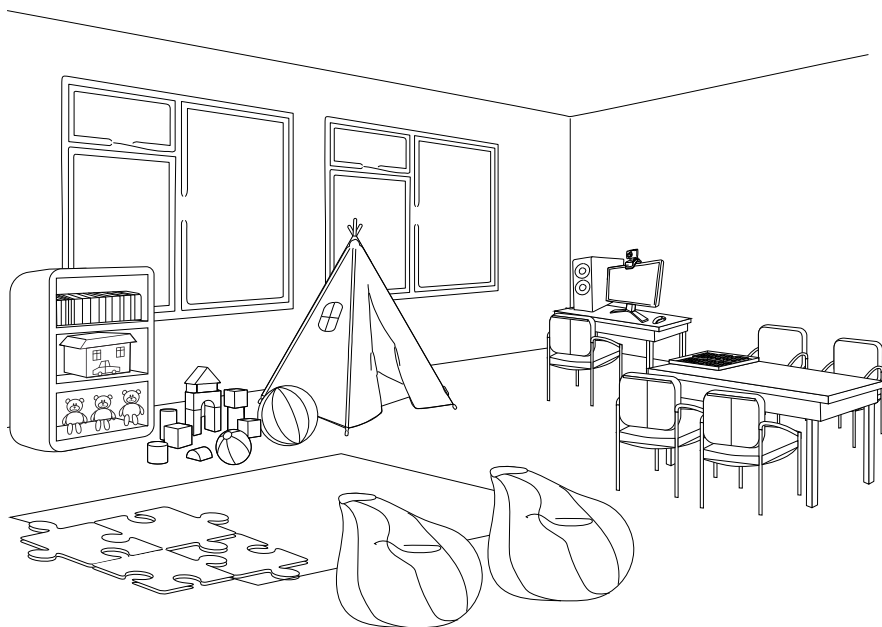
Приміщення для перебування дітей є ігровим простором з навчальними та реабілітаційними елементами обладнання, яке розділене на окремі функціональні зони. Приміщення є добре освітленим, використовуються теплі, але неясраві кольори в оформленні. Для оформлення стін використовуються стійкі до забруднення матеріали – фарба, яка миється, або пружні панелі. Рекомендується уникати кольорів з яскраво червоними відтінками або суцільно білого кольору. Підлога має бути м'яка, тепла, з килимками для сидіння.

Навчальна зона обладнана дитячим столиком і стільцями, де можна малювати та робити поробки. Наявні дидактичні матеріали, які включають пазли, сортери різних типів, нумікон, а також програмно-технічні комплекси типу ТІМОКО. Ігрова зона має м'які безкаркасні крісла, м'які та будівельні конструктори, будиночок для рольових ігор, бізборди, полицки та скриньки з іграми та книжками. Спортивна зона може включати гімнастичні комплекси, тренажери, спортивні мати, гамаки-качелі, окремі елементи реабілітаційного обладнання. Відео-зона обладнана екраном для перегляду мультфільмів та акустичною системою. Усі меблі є безпечними, з закругленими кутами та надійними кріпленнями. Розсувна перегородка забезпечуватиме можливість розділити приміщення для підгруп за віковим критерієм чи в залежності від видів занять.

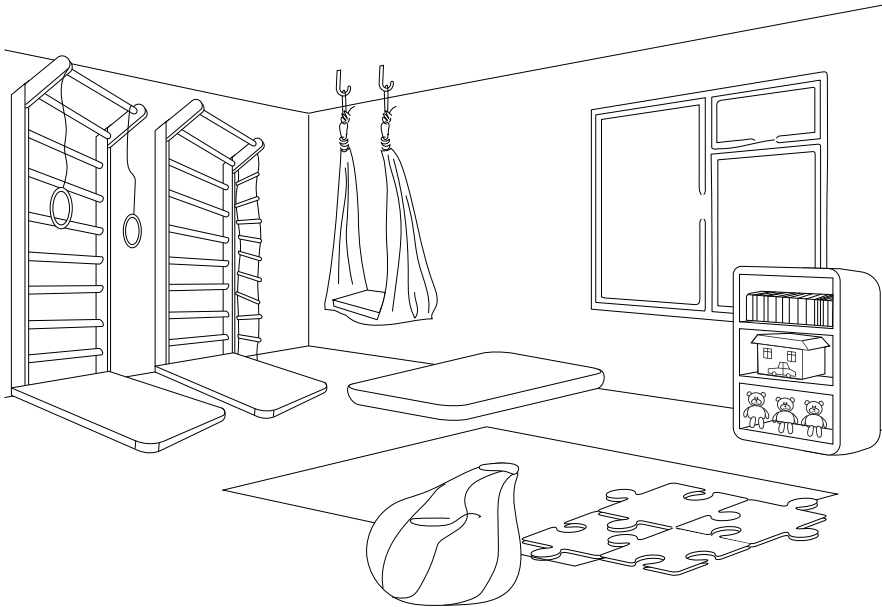
На сьогодні поки що немає визначених ДБН під такий вид послуги в ЦСС чи ЦНСП. Тому площа приміщення розраховується за ДБН В.2.2-4:2018 «Заклади

дошкільної освіти» і складає не менше 3,3 м² для ігрової зони з дотриманням вимог інклюзивності. Центри СПІЛЬНО мають різні варіанти приміщень для послуги тимчасового денного перебування, в залежності від можливостей громади. Але найбільш оптимальні варіанти розміщуються на площі від 30 до 50 м². Головна рекомендація – приміщення має бути достатньо просторим для розміщення групи на 6, 8, 10 осіб та принаймні двох фахівців. Але при плануванні необхідно перевіряти найсвіжіші зміни до ДБН, оскільки актуальні вимоги на момент написання посібника гарантовано змінюватимуться у майбутньому з огляду на нові реалії суспільного розвитку. Безпека приміщення для дітей враховує розміщення розеток та ручок на вікнах в недоступності для дитини.

При плануванні розташування приміщення в середині будівлі важливо враховувати зручність та доступність використання інших функціональних приміщень – доступність проходів до санвузла і кухні.

Мал. 5. Варіант організації кімнати денного догляду з навчальною та ігровою зонами

Мал. 6. Варіант організації кімнати денного догляду з спортивною зоною

Доступність внутрішнього оснащення санвузла.

Комплексність послуг передбачає, що діти з групи денного догляду відлучаються у інші кабінети, коли відвідують індивідуальні та групові заняття з вузькими спеціалістами, відповідно до індивідуального плану. Благоустрій території дозволяє провести час на свіжому повітрі. А батьки можуть на час роботи групи відвідати батьківський клуб, отримати консультацію або і просто поспілкуватись з іншими батьками за чашкою чаю.

Приміщення є робочим місцем для двох спеціалістів, які постійно перебувають в приміщенні з дітьми. Оскільки їх робота полягає у забезпеченні постійного догляду, обладнання для організації стаціонарного офісного робочого місця, як правило, у цьому приміщенні не передбачається.

Темна сенсорна кімната психологічного розвантаження

Сенсорна кімната не є обов'язковою складовою послуг для сім'ї та дитини, але може бути цінним доповненням до обов'язкового пакету. Функція кімнати полягає в тому, щоб заспокоїти і стабілізувати дитину, якщо виникла потреба.

Невелике затемнене приміщення площею 10-12 м² обладнане м'яким теплим покриттям підлоги, м'яким оздобленням стін темного кольору, килимками, тактильним гамаком, обтяженим сенсорним жилетом, обтяженою ковдрою та сенсорними іграшками. Там же розташовується обладнання з підсвіткою, зокрема стіл для пісочної терапії, світлові дощі, лава-лампи. В кімнаті є аудіо-техніка, що дозволяє включати тиху заспокійливу музику. Оскільки кімната передбачає перебування дитини, висота розеток проектується за нормами приміщень для дошкільних закладів освіти.

Таке приміщення може використовуватись у роботі з дітьми і батьками психологом. Окремі елементи перерахованих засобів можна розташовувати і в кабінеті психолога, поєднуючи функціонал приміщення з робочим місцем для спеціаліста.

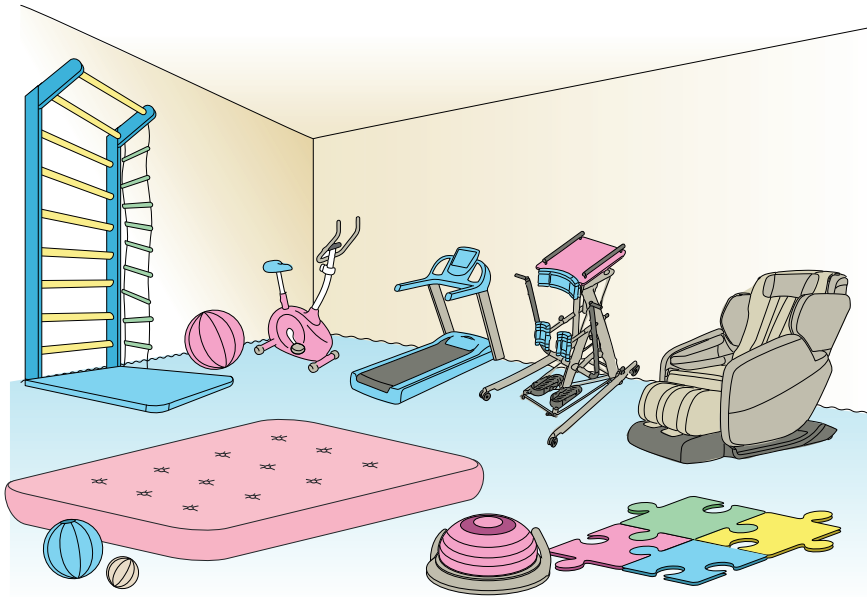

Мал. 7. Варіант організації темної сенсорної кімнати

Світла сенсорна кімната для групової роботи

Велика світла зала для фізичних навантажень, яка заряджає дітей на активну роботу, буде важливим доповненням до функціоналу центру. Звичайно, за нестачі площ та ресурсів, елементи спортивної зони організовуються у кімнаті для тимчасового денного перебування дітей. Але окреме приміщення, яке використовується для активізації, підвищення тону, занять з фізичного розвитку та фізичної реабілітації дітей є ідеальним варіантом.

Приміщення надає робоче місце для спеціалістів з фізичного розвитку. Це може бути не лише реабілітолог, але і фізіотерапевт, масажист, медична сестра з фізичної реабілітації. Зайняття можуть проводитись для групи дітей, або для окремої сім'ї – дитини з батьками. Серед інших послуг на базі приміщення може працювати гурток танців чи спортивний гурток для дітей з інвалідністю та без інвалідності.

Мал. 8. Варіант організації світлої сенсорної кімнати

Обладнання зали є таким самим, яке можна розміщувати у спортивному куточку в кімнаті тимчасового перебування/денного догляду. Це - гімнастичні куточки, мати та килимки для вправ, тренажери (бігова доріжка, велосипед), реабілітаційні бруси, регульовані за висотою дитячі ходунки, дитячі вертикалізатори, балансири, ортопедичні килимки, тактильні сенсорні доріжки, м'ячі, гойдалки-гамаки та інше реабілітаційне обладнання. За перегородкою можна розмістити розкладний масажний стіл. Не завадить і масажне крісло для використання мамами дітей з інвалідністю. Але маємо пам'ятати, що гарне приміщення і дороге обладнання не матиме значення без спеціалістів, які вміють його використовувати, а отже починати треба завжди з формування штатного розпису та залучення кваліфікованих спеціалістів, а також регулярного підвищення кваліфікації наявних фахівців.

Тренінгова зала

Зала – це багатофункціональне просторе приміщення, обладнане для проведення зустрічей різного формату. Приміщення поєднує в собі функціонал тренінгової зали, конференц-зали, кімнати для групової роботи підлітків та дорослих, соціального центру для батьків та молодіжного клубу. Гарною практикою є організація окремого входу в приміщення та надання можливості для його самостійного використання громадськими організаціями та молодіжними групами для проведення своїх заходів.

В залежності від особливостей будівлі, в громадах СПІЛЬНО площа таких багатофункціональних зал варіювалась від 30 до 80 м², але найчастіше складала 40-60 м².

Бажаним у плануванні зали є зонування та трансформування зон, яке забезпечуватиме увесь запланований функціонал. Наприклад, при розставлених стільцях навпроти екрану зала ставатиме лекційною. При встановленні стільців колом – тренінговою. Для групової роботи в малих групах або відпочинку і неформального спілкування може передбачати зони з м'якими кріслами і журнальним столиком.

Основний функціонал приміщення – забезпечення групової роботи. Тут проводяться тренінги для батьків та для спеціалістів, громадські заходи, зустрічі

молодіжних ініціатив, а також робочі зустрічі спеціалістів та засідання МДК. На базі приміщення надаються послуги з розвитку позитивного батьківства, які включають батьківські зустрічі, тренінги з батьківських навичок, групи взаємної підтримки батьків, групи підтримки патронатних вихователів, прийомних батьків. Зала може бути базою для роботи молодіжних клубів, батьківських клубів, простором розробки соціальних проєктів та громадських організацій. Спектр гарантованих законодавством соціальних послуг, які можуть надаватися на базі приміщення включають послуги консультування та інформування, послуги з медіації (допомога у вирішенні конфліктів).

До того ж, приміщення надасть можливості для залучення молоді і клієнтів до процесів з прийняття рішень. Зокрема вона може використовуватись для роботи Молодіжним центром – установою, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді⁷⁷. Якщо в громаді немає інших установ, щоб вирішити питання молодіжного розвитку та молодіжної участі, наші соціальні центри для сім'ї цілком можуть забезпечити і такий функціонал.

Також, за необхідності, приміщення можна використовувати і для зустрічей спеціалістів з сім'єю у ході надання послуг соціального супроводу та інших індивідуальних та конфіденційних зустрічей, якщо на цей час не запланована інша групова робота.

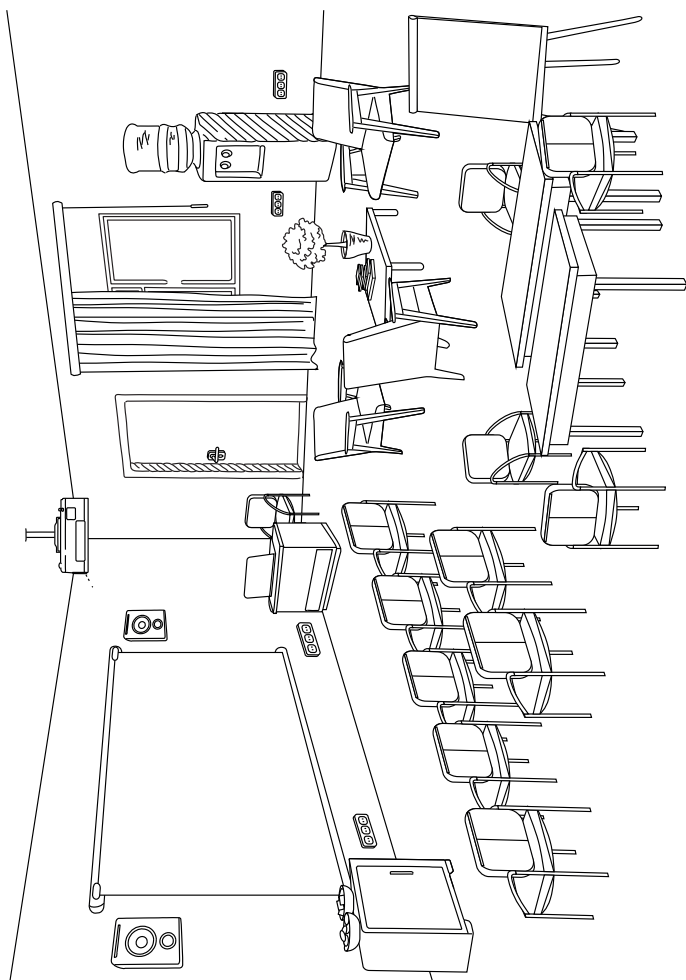
Використання зали регулюється внутрішнім розкладом. Зазвичай, відповідає за менеджмент приміщення директор закладу, або його заступник чи інший уповноважений співробітник. Як правило, у приміщенні не перебуває постійно певний спеціаліст.

Цільові групи відвідувачів і користувачів включають батьків, сім'ї з дітьми, підлітків і молодь 12–18 років, працівників центру і тимчасово залучених спеціалістів. Приміщення не передбачає перебування у ньому дітей без нагляду, тому для планування використовуються норми **ДБН В.2.2-9:2018 - Громадські будинки та споруди**.

Обладнання включає мультимедійний екран, проектор, ноутбук, аудіо-систему, гарне освітлення, затемнені штори, зручні, але компактні стільці зі спинками,

77 Постанова Кабінету міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1014 «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» // <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-tipovih-polozhen-pro-molodizhnyi>

столи, які легко рухати, м'який куток, дошки та фліпчарти, вайфай, велика кількість розеток для індивідуальних підключень телефонів і ноутбуків, кулер з водою, шафа-тумба, на якій зверху можна розкласти каву та печиво, а всередині тримати канцелярію, одноразовий посуд та інше приладдя. Якщо приміщення дозволяє, то можуть стояти і кілька стаціонарних комп'ютерів або ноутбуків для використання відвідувачами.

Мал. 9. Варіант організації тренінгової зали

Інклюзивна кухня

В центрі рекомендується обладнати кухню офісного типу для приготування та прийому їжі. В приміщення як і в решту інших закладається ідея розширеної функціональності – забезпечення потреб працівників у харчуванні в обідню перерву, можливість приготувати напої і перекус для відвідувачів та використати обладнання як кімнату соціально-побутового орієнтування для дітей з інвалідністю та дітей, які реінтегруються в громаду із інтернатних закладів.

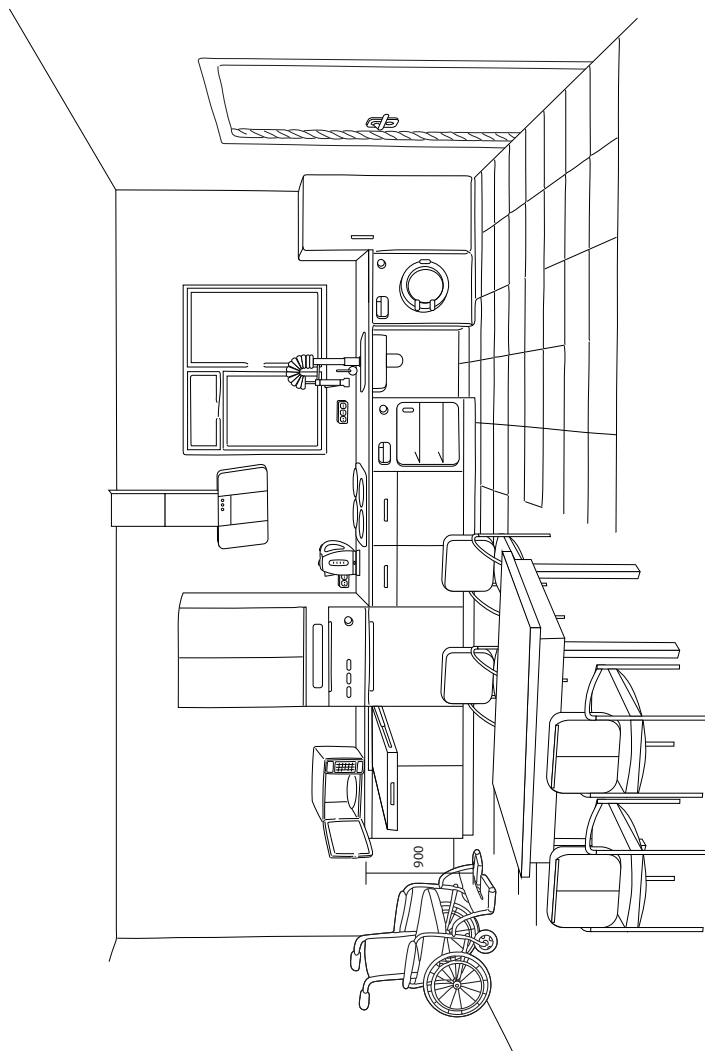
Значення кухні ще більше посилюється, якщо центр надає послугу тимчасового денного перебування для дітей. Хоч послуга і не передбачає харчування, але все одно залишається потреба організувати для дитини звичний для неї перекус з принесених батьками продуктів. А батьки, які чекають дитину з занять, відвідують батьківський клуб, молодь, яка відвідує молодіжний центр матимуть простір, де можуть випити чаю та поспілкуватись.

Під наглядом спеціаліста, діти індивідуально або у малих групах проходитимуть заняття з набуття навичок самообслуговування та кулінарних майстер-класів. Соціально-побутова реабілітація складатиме частину розкладу занять групи з денного перебування дітей і забезпечуватиметься як окрема послуга. Але приміщення не передбачає перебування у ньому дітей до 12 років без нагляду. Рекомендована площа приміщення складає від 10 до 30 м². Найоптимальніша площа має 15-20 м².

Кухня потребує обладнання, яке дозволяє зручно користуватись обладнанням людям на колісному візку. Інклюзивна офісна кухня передбачатиме зручну висоту стільниць, ящики з вбудованими ручками, раковину з шланговим краном та пустим простором під нею, обідній столик з відсувними стільцями. Побутова техніка для такої кухні має бути сучасною і безпечною в користуванні. Для підігріву їжі використовується мікрохвильова пічка, для зберігання - холодильник, для приготування гарячих напоїв - електрочайник. В кухні, як варіант, можливо встановити пральну машинку з сушаркою.

Окрему увагу треба приділити посуду. Бажано мати до використання посуд, який не б'ється, столові прибори із пристосованими для захвату ручками та універсальні захвати, які допомагають утримувати столові прибори. Наявність санітарного вузла забезпеченого водопостачанням є обов'язковою вимогою для соціальних центрів для сім'ї та дитини. У громадах без центрального водопостачання і водовідведення

в проєкті СПІЛЬНО використовувались автономні рішення для забезпечення вимоги. А коли ми говоримо про послугу денного догляду і тимчасового денного перебування, до обов'язкових вимог додається духова, спільна з туалетом або в окремому приміщенні.

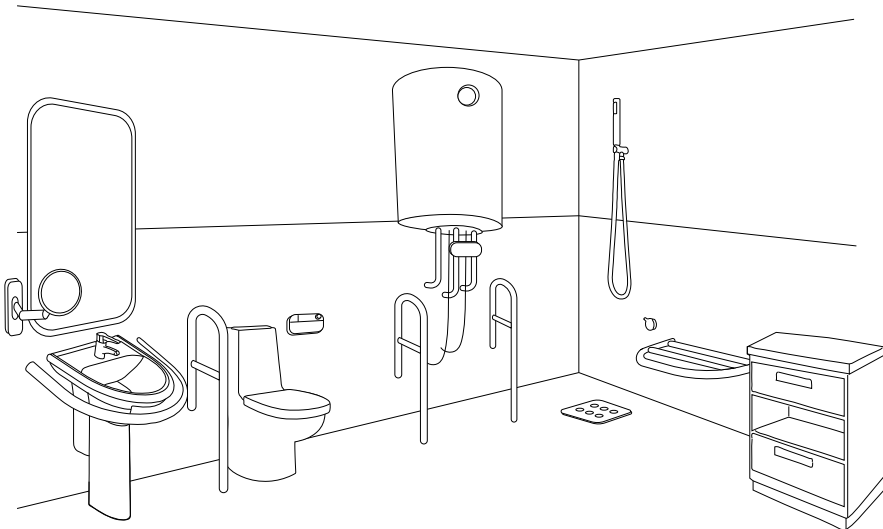
Мал. 10. Варіант організації інклюзивної кухні

Санітарний вузол

Розташування санітарного вузла передбачається недалеко від кімнати денного догляду, для простішої доступності дітям. Для них окремо встановлюються дитячі туалети, та завжди передбачається закрита кабінка. Бажано робити окремо чоловічий та жіночий санвузли, але якщо центр є маленьким, то можливий туалет спільного користування на одну людину, із замком на дверях.

Типовим викликом капітальних ремонтів та реконструкцій є перепланування санітарного вузла, збудованого за старими нормами. Часто доводиться розширяти приміщення, щоб мати мінімальну дозволена сучасними нормами **площу 1,6 м x 1,8 м**. Друга задача – зробити санвузол безпечним для самостійного користування людьми з маломобільних груп.

Для цього необхідно чітко спланувати розміри, дизайн та розташування унітазів, рукомийників, перил, душової гарнітури, дзеркал, пеленального столика так, щоб усі засоби були доступними для використання. У санвузлі має бути кнопка виклику, регульовані дзеркала, гнучкий душ, поручні, тримачі для допоміжних засобів та організований простір для під'їзду колесного крісла збоку до унітазу.

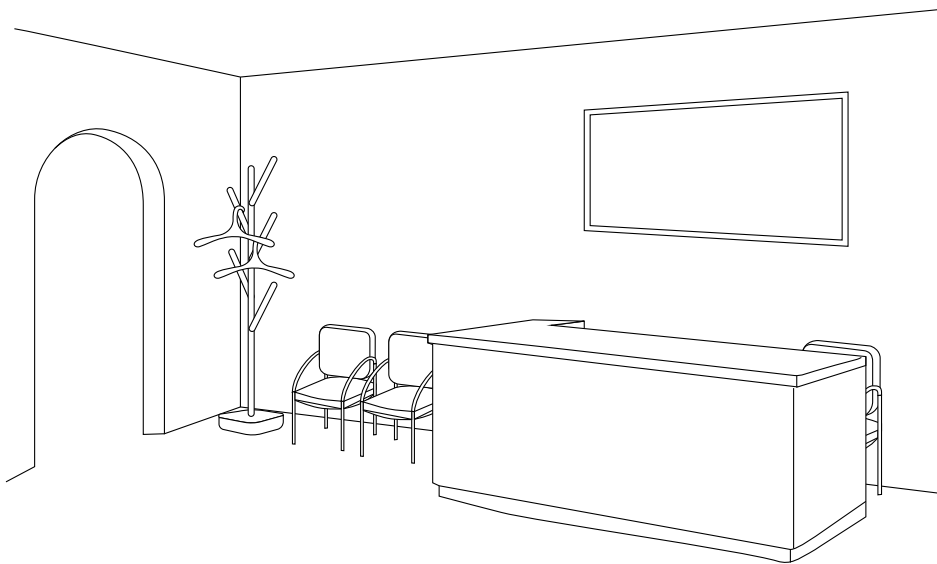

Мал. 11. Варіант організації санітарного вузла

Функціонал приміщень передпокою

Соціальний центр завжди починається з доступного і обладнаного входу, який включає пандус, або вхід на рівні землі чи ліфтове обладнання, поручні, сходи, широкі двері, інформаційні таблички, тактильні скеровуючі плитки та кнопку виклику. В холі приміщення біля входу можуть за потреби та за можливістю розміщатися різні функціональні зони, наприклад, рецепція, зона очікування, роздягальня та візкова.

Рецепція – робоче місце за стійкою, де працює соціальний працівник, фахівець соціальної роботи, секретар чи інший представник адміністративного персоналу, який скеровує відвідувачів. Поруч можна розмістити стільці для батьків, які чекають дітей з зайнять.

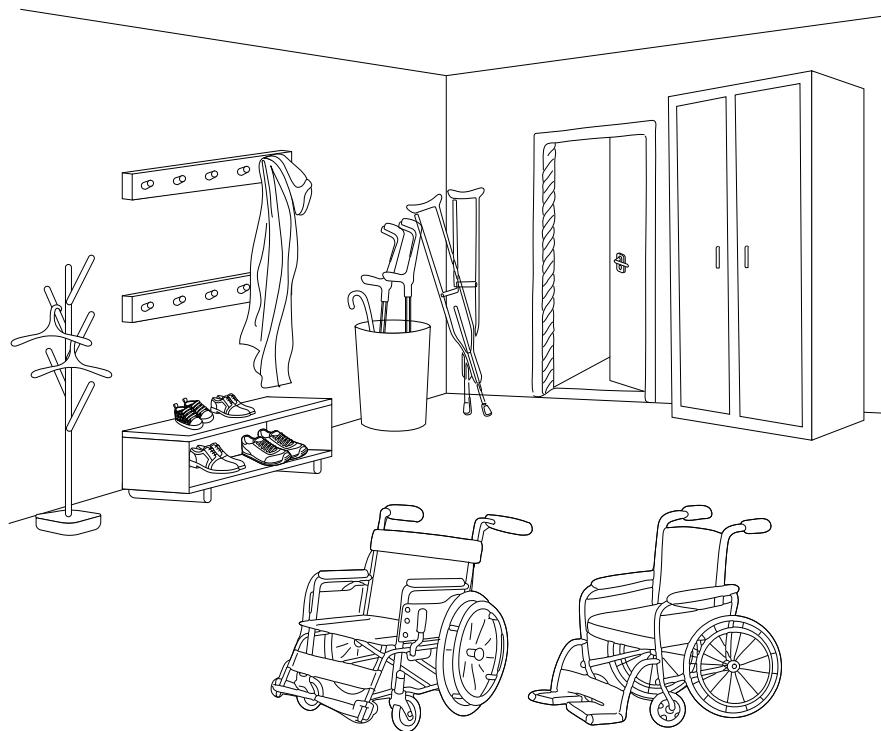

Мал. 12. Варіант організації стінки рецепції

Роздягальня обладнується шафами для одягу, вішаками, полицями для взуття.
Візкова – це приміщення біля входу, де зберігаються колісні крісла та милиці, які можна видавати відвідувачам центру у тимчасове або у постійне користування, а мами з маленькими дітьми можуть тимчасово залишити дитячий візок.

В Центрі м.Бахмут в зоні біля входу була втілена ідея **Соціальної шафи.**

Це – невелике приміщення, обладнане вішаками для одягу та полицями для взуття. Благочинці приносили одяг, взуття та інші корисні товари гуманітарної допомоги. А потребуючі родини могли зайти, приміряти та взяти необхідні для них речі.

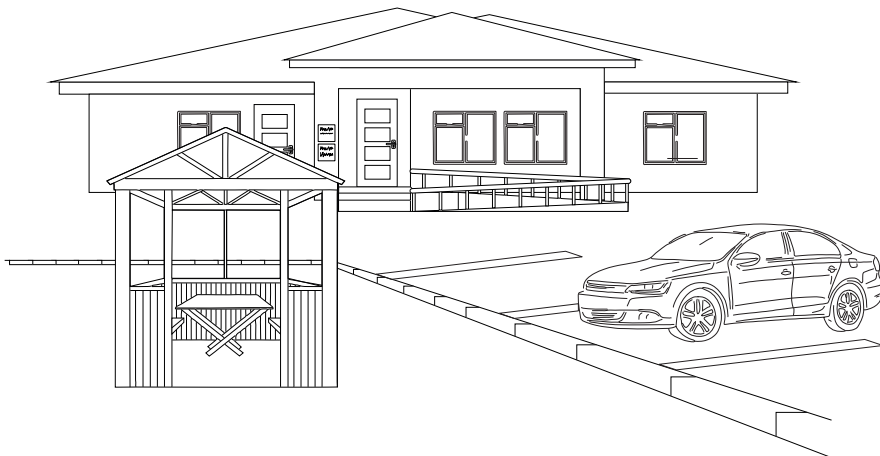

Мал. 13. Варіант організації Соціальної шафи

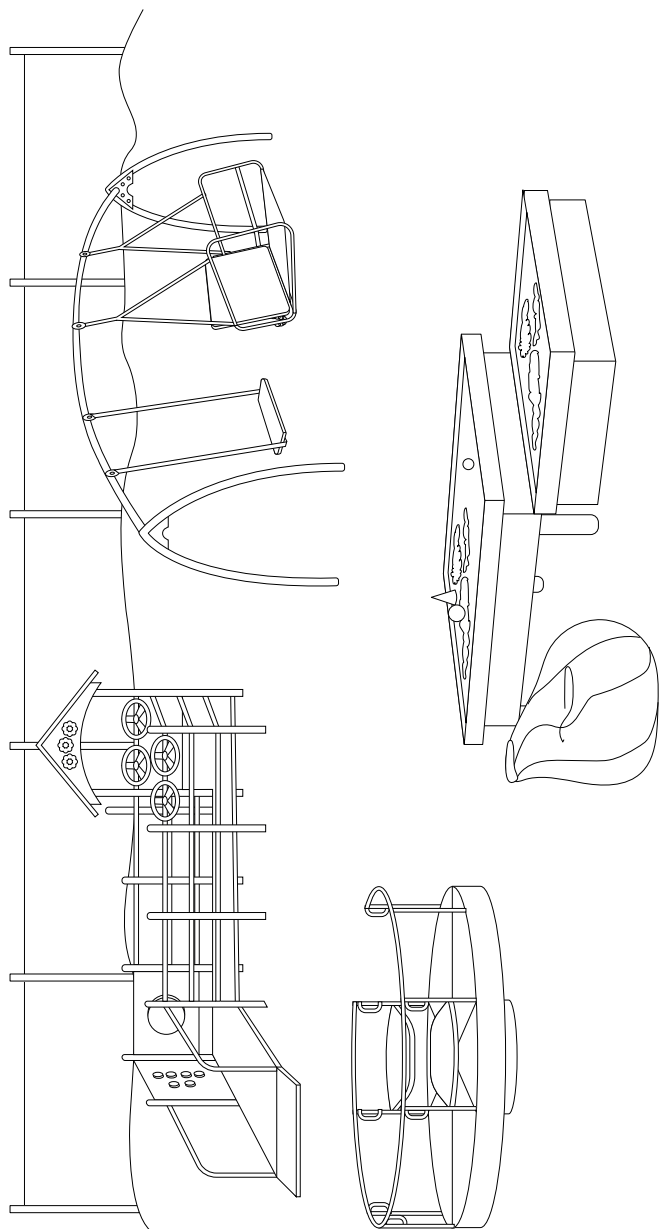
Благоустрій та облаштування вуличних майданчиків

Важливим доповненням до можливостей центру є облаштована прилегла територія. Звичайно, базовими вимогами є доступні під'їзди до центру. Однак сервісний функціонал значно розширюється за рахунок облаштування паркової зони, інклюзивних дитячих і спортивних майданчиків, та бесідок для проведення заходів на відкритому повітрі.

На базі облаштованої території спеціалісти центру проводять інтерактивні заїняття для широких верств населення, виявляючи під час взаємодії сім'ї у СЖО, яких залучають далі до послуг. Для таких заїнять згодиться вуличне ігрове обладнання та анімаційні технології розважально-навчальної роботи з дітьми. Заїняття на відкритому повітрі будуть важливим доповненням для роботи центру денного догляду. Групові заходи в бесідках підійдуть для заїнять батьківського клубу чи молодіжного центру.

Мал. 14. Варіант організації прилеглої території

Мал. 15. Варіант організації інклюзивного дитячого майданчика

Пропоновані варіанти-ідеї поєднання теплих кольорів

Пастельні ягоди

Мох і гірчиця

Пісок і море

Спокійний акцент

Волошки і персики

- Уникайте повністю білих інтер'єрів і водночас дуже перевантажених кольором;
- Уникайте яскравих кольорів, які погано сприйматимуться дітьми з розладами аутичного спектра;
- Уникайте яскраво червоних відтінків у палітрі;
- Для спеціальних кімнат (темна сенсорна, світла сенсорна кімната) використовуйте рекомендації у відповідності для цих просторів;
- Фарби та кольорові матеріали повинні бути з відповідним маркуванням безпеки для дітей і стійкі до забруднення (фарба, що миється, або пружні панелі).

